

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Sonja Čoha

Mentor: doc. dr. Marjan Hočevar

**ANALIZA PROSTORSKE MOBILNOSTI
V SLOVENIJI IN NA ŠVEDSKEM**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

Zahvala

Zahvaljujem se vsem, ki so pomagali pri nastajanju tega dela. Najprej bi se zahvalila mentorju doc. dr. Marjanu Hočevarju, ki me je z nasveti usmerjal, da nisem zašla z glavne poti, spodbujal z idejami in iztočnicami za novo razmišljanje in si vzel čas, za branje mojih besedil.

Hkrati gredo zahvale lektorici Heleni Škrlep za pomoč pri jezikovnem pregledu.

Še posebno pa bi se rada zahvalila fantu Andreju, ki me je ves čas pisanja spodbujal, poslušal moja zmedena razglabljanja o temi, ki ga sploh ni zanimala, in potrpežljivo čakal na konec.

Kazalo

1	UVOD	5
2	SPLOŠNE OPREDELITVE PREUČEVANIH POJMOV	9
2.1	ZGODOVINA MIGRACIJ	9
2.2	POJEM MOBILNOSTI	12
	<i>Družbena mobilnost</i>	12
	<i>Prostorska mobilnost</i>	13
2.3	KORELACIJE MED PROSTORSKO IN DRUŽBENO MOBILNOSTJO	14
3	TEORIJE MIGRACIJ IN MOBILNOSTI	15
3.1	TEORIJA DELOVANJA	15
3.2	STRUKTURALNA TEORIJA.....	17
3.3	GLOBALNO – INDIVIDUALNA PERSPEKTIVA	19
	<i>Globalizacija vs. individua(liza)cija</i>	20
	<i>Vpliv globalizacije in individualizacije na teritorialne identitete</i>	25
4	VRSTE MIGRACIJ IN MOBILNOSTI	28
4.1	NOTRANJE MIGRACIJE	29
4.2	MEDNARODNE MIGRACIJE	34
4.3	NOVE OBLIKE MIGRACIJ IN MOBILNOSTI V LUČI GLOBALIZACIJSKIH TOKOV	42
	<i>Virtualna mobilnost</i>	44
	<i>Nadnacionalna mobilnost</i>	49
	<i>Dnevna mobilnost</i>	53
	<i>Prostočasovna mobilnost</i>	58
	<i>Delovna mobilnost</i>	64
	<i>Mobilnost zaradi izobraževanja</i>	68
5	VZROKI MIGRACIJ IN MOBILNOSTI	75
6	NAJSIGNIFIKANTNEJŠI UČINKI IN POSLEDICE MIGRACIJ IN MOBILNOSTI	78
7	SKLEP	83
8	VIRI	86
9	PRILOGE	90

Kazalo slik in tabel

Slika 3.1: Shema migracijskih dejavnikov v modelu "push-pull"	17
Tabela 3.1: Skupna dolžina avtocest v km v Sloveniji in na Švedskem	24
Tabela 4.1: Število selivcev med občinami v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)	32
Tabela 4.2: Število selivcev med regijami v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev).....	33
Tabela 4.3: Število priseljenih v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)	38
Tabela 4.4: Število odseljenih v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)	40
Tabela 4.5: Selitveni prirast za Slovenijo in Švedsko (na 1000 prebivalcev).....	41
Tabela 4.6: Število prosilcev za azil v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)	41
Tabela 4.7: Število uporabnikov mobilne telefonije v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)...	44
Tabela 4.8: Izdatki za informacijsko tehnološke pripomočke kot delež bruto družbenega proizvoda v Sloveniji in na Švedskem	46
Tabela 4.9: Uporaba in pogostost uporabe interneta v Sloveniji in na Švedskem v letu 2002	47
Tabela 4.10: Delež gospodinjstev z dostopom do interneta za Slovenijo in število aktivnih dostopov do interneta za Švedsko	48
Tabela 4.11: Število avtomobilov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev).....	55
Tabela 4.12: Potniški železniški promet v Sloveniji in na Švedskem (v km/prebivalca)	56
Tabela 4.13: Število prevoženih potniških kilometrov z avtomobilom v notranjem prometu glede na vse kopenske prevožene potniške kilometre (z avti, avtobusi, vlaki) v Sloveniji in na Švedskem.....	57
Tabela 4.14: Prihodi turistov rezidentov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev).....	59
Tabela 4.15: Prihodi turistov nerezidentov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev).....	60
Tabela 4.16: Število prepeljanih potnikov v mednarodnem letalskem prometu v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev).....	61
Tabela 4.17: Število tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem po mednarodni klasifikaciji ISCED 5-6 (na 1000 prebivalcev)	71
Tabela 4.18: Število tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem po izvornih celinah v letu 2001/02 (na 100 prebivalcev).....	72
Tabela 4.19: Prvih pet držav glede na zastopanost tujih študentov (ISCED 5-6) v Sloveniji in na Švedskem	73
Tabela 4.20: Število slovenskih in švedskih študentov, vključenih v program Erasmus, ki so na študiju v tujini (na 1000 prebivalcev).....	73
Tabela 4.21: Število slovenskih študentov, vključenih v program Erasmus, po evropskih državah.....	74

1 Uvod

Človeški razvoj so zaznamovala razna odkritja in nekatera med njimi so imela pomembno vlogo pri premagovanju prostorskih ovir. Razvoj železniškega in pomorskega prometa ter avtomobilizma je omogočil povezovanje ljudi na širšem geografskem prostoru, tako da se je dalo kar najhitreje premagati čedalje večje razdalje. Sledil je razvoj letalskega prometa in brezžične telegrafije ter že konec 19. in v začetku 20. stoletja omogočil povezovanje s svetom in širil obzorje nekoč oddaljenim deželam. Prostorski premiki so postali vse pogostejši. Danes znanost in tehnologija napredujeta z osupljivo hitrostjo, saj so predvsem v informacijah in telekomunikacijah v zadnjih desetletjih opazni veliki dosežki.

Sodobni način potovanja, hiter pretok informacij in razvoj komunikacij so že sami po sebi pomemben dejavnik pri naraščanju migracijskih tokov. Tudi razlike med razvitimi in nerazvitimi državami, politične spremembe, vojaški spopadi, etnični konflikti, naravne in ekološke katastrofe v Evropi in po svetu spodbujajo migracije.

V zadnjem času se veliko govori o migracijah in njihovem raziskovanju predvsem v strokovnih krogih, pa tudi v dnevno-političnih debatah. Čeprav se je o njih govorilo že prej in so jih tudi že raziskovali, so večje zanimanje zanje vzpodbudili nekateri problemi. Povečalo se je število ilegalnih prebežnikov čez Slovenijo, napolnili so se domovi za odstranjevanje tujcev in namnožile prošnje za azil. Podoba evropskega prostora se je v zadnjem desetletju skoraj povsem spremenila. Pomemben politični dogodek, ki je to povzročil, je bil propad vzhodnega bloka, (padec berlinskega zidu). Evropa se "združuje", globalizacija je v polnem zagonu. Vedno večja odprtost evropskega prostora se izraža s prostim pretokom blaga, kapitala in storitev ter v svobodi gibanja ljudi, tako pa se spreminja značaj družbenih okolij. S seboj prinaša spremenjene družbene in gospodarske razmere ter nove migracijske tokove. Dolga leta je izseljevanje potekalo čez ocean v Ameriko, zdaj pa je zahodni del Evrope ali visoko razvita Evropska unija postala pribežališče migrantov z revnega vzhoda in juga. V severno in zahodno Evropo, ki je najprej podpirala in spodbujala priseljevanje z dvostranskimi (bilateralnimi) dogovori zaradi pomanjkanja delovne sile, se je vлил tok

imigrantov in Evropa se danes srečuje z novim problemom – hitrim naraščanjem števila tujcev. Kljub restriktivni politiki ob koncu sedemdesetih, ko je upadla gospodarska rast zaradi naftne krize in ni bilo več potrebe po tuji delovni sili, saj se je brezposelnost celo povečala, se pritok imigrantov ni zmanjšal. Poiskali so nove legalne in ilegalne načine vstopa v novo, boljše življenje, ki jim ga po njihovem mnenju zagotavlja zahodna Evropa. Z ilegalnimi migracijami je povezana tudi varnost in stabilnost držav, zato je reševanje in omejevanje teh problemov stvar imigracijskih politik, s katerimi se danes ubadajo države.

Vendar pa celotna koncepcija prostora v zadnjem času izgublja pomen in s tem do neke mere tudi migracije. S hitrim razvojem novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter z izboljšavami prevoznih sredstev postajajo oddaljena mesta vse bližja, internet je vnesel v sfero komunikacij neko stopnjo demokratizacije itd. Vendar se velja vprašati, ali je stanje res tako rožnato, kakor se zdi. Ali so vse te pridobitve tehnologije res tiste, ki ponujajo boljšo prihodnost, ali le povečujejo razlike med bogatimi in revnimi ter severom in jugom? V tej nalogi se s tem vidikom problematike ne bomo ukvarjali, ker je je dosti za posebno temo. Osredotočili se bomo zgolj na spremembe koncepcije prostora s predpostavko, da migracije še zdaleč niso izgubile svojega pomena, temveč so pomembnejše kakor kadar koli, saj je mobilnost ena od značilnosti (post)moderne družbe, za katero je značilna relativizacija družbenih razmer. Prostor, v katerem lahko opravljamo svoje delo, se je povečal in se še širi. Odpiranje državnih meja in okrepitev čezmejnih stikov povzroča občutek, da se nam tujina bliža, hkrati pa to prinaša s seboj vse več streznjenosti pred novimi vprašanji, npr. kaj je znotraj “meje”, kaj zunaj nje, kaj je dom, kaj tujina ipd. Za današnji čas je značilna povečana mobilnost ljudi, torej ne moremo več govoriti o klasičnih oblikah migracij. Moderne oblike mobilnosti so težko opredeljive in dosedanje statistike jih ne zajamejo v svoje klasifikacijske okvire. Za mobilnostne procese je značilna velika kompleksnost in raznovrstnost v času in prostoru, pogojeni pa sta z individualizacijskimi procesi v postmoderni družbi. V nekdanjih socialističnih državah je bila stopnja individuacije na ravni posameznika nizka, danes pa je bivanje prostorsko in časovno vse bolj edinstveno. Posamezniki lahko uveljavljajo svoje posebnosti na določenem mestu v okviru sveta kot celote.

Posledice sodobnih družbenih procesov, globalizacije in individu(aliz)acije so spremenjeni koncepti migracijskih procesov, kar bomo poskušali razložiti s primerjavo dveh držav, Slovenije in Švedske. Izhodišče v nalogi je, da Slovenija zaostaja za Švedsko po številu prostorske mobilnosti – pri notranjih, pa tudi mednarodnih migracijah. Vendar pa se na splošno prostorska mobilnost v slovenski družbi povečuje in prevzema širše družbene implikacije. Pri tem trendu naj, po mojem mnenju, ne bi bil izključen noben del populacije. Seveda so pri tem zanimivi predvsem odkloni od splošnega trenda, na primer v posameznih letih. Kaj povzroča odklone in splošne trende, bomo poskušali osvetliti s pričujočo teorijo. Želimo prikazati tudi povečevanje raznovrstnosti oblik prostorske mobilnosti (migracij) na Švedskem in v Sloveniji. Za primerjavo sem izbrala Švedsko, ker sodi med razvitejše države Evrope in je članica Evropske unije od leta 1995, in Slovenijo, ki je danes tudi že članica Evropske unije, a po razvitosti ne sodi v sam vrh. Državi sta primerljivi med seboj glede na geografsko razčlenjenost, ki vpliva na velik delež neposeljenih predelov, in po drugi strani glede na veliko zgoščenost prebivalcev v nižinah in kotlinah, to pomeni v mestnih središčih. Švedska, ki leži na severu Evrope, ima ekstremne podnebne razmere, Slovenija pa leži na meji med srednjo in južno Evropo, kjer potekajo pomembne tranzicijske poti, in ima ugodnejše podnebne pogoje za življenje. Vpliv na prostorske migracijske procese nosijo tudi družbeno-socialna politika, zgodovinska umeščenost in gospodarski razvoj.

V nadaljevanju naloge sledi analiza prostorske mobilnosti v Sloveniji in na Švedskem. Študija primera je narejena med različnimi točkami v času za dve območji. Analiza za različna obdobja zajame podatke med 1990 in 2004. Zaradi obsežnosti obravnavane tematike smo se osredotočili na bolj splošne, grobe kazalnike, svoj pomen pa je imela tudi dostopnost podatkov. Kljub temu smo se večkrat srečevali s težavami, kakršna je primerljivost podatkov, zaradi uporabe različnih metodologij. Dodatna težava je, da je Slovenija mlada država in zato razpolaga le s kratkimi serijami (primerljivih) podatkov. Obseg pojava (posamezne vrste selitev – priselitev, odselitve, neto selitveni prirast itd.) smo merili s številom selivcev na 1000 ali 100 prebivalcev (število prebivalcev smo vzeli iz uradnih državnih statistik), s čimer smo zagotovili časovno primerljivost za posamezen pojav, primerljivost med različnimi vrstami selitev in med opazovanimi območji. V zvezi s podatki velja omeniti še, da so neposredno obdelane le klasične oblike migracij, saj kakor je bilo omenjeno že zgoraj, moderne oblike zaradi kompleksnosti izpadejo iz klasifikacij in jih nacionalne statistike ne zajamejo. Moderne

oblike mobilnosti so prikazane s posrednimi podatki, ker njihovo merjenje še ni uveljavljeno. Smiselno bi bilo narediti tudi analizo prostorske mobilnosti s kontrolno spremenljivko – izobrazbo, vendar je bilo to zaradi netočnega zbiranja podatkov žal nemogoče. Uporabljena je sekundarna analiza, to pomeni, da so v nalogi podatki iz uradnih statistik in sekundarnih pisnih virov, saj bi bilo za zastavljeni koncept kar koli drugega nesmiselno.

2 Splošne opredelitve preučevanih pojmov

2.1 Zgodovina migracij

Preseljevanje ljudi nam je poznano že iz zelo zgodnje zgodovine. Za primer lahko vzamemo nomade, katerih način življenja vključuje preselitev. Potem je tu preseljevanje ljudstev zaradi vdora drugih ljudstev (npr. Mongoli, Huni, turški vpadi, križarski pohodi). Človeška zgodovina je polna primerov preseljevanj zaradi demografske rasti in posledično prenaseljenosti, zaradi podnebnih sprememb ter razvoja proizvodnje in trgovine. Imigracije so bile del "graditve naroda". Med njimi pa so bile tudi prisilne migracije zaradi vojn, zaslužnjevanja, deportacij ipd.

Konec 15. stoletja, z odkritjem Amerike, se je začel vdor Evrope v neevropski svet. Od 16. do 19. stoletja so bile migracije povezane s kolonializmom, to je z izkoriščanjem slabo razvitih delov sveta, njihovih poceni surovin in delovno silo. Izvajal se je genocid in etnocid nad neevropskim ljudstvom in nastalo je predvsem "črnsko" suženjstvo. Kolonijam ni bil dovoljen razvoj, da ne bi po naključju prehitele evropskih gospodarjev. V Evropi je nataliteta močno narasla in posledično se je povečala brezposelnost. Vzporedno so se razvijale nove tehnologije in načini komuniciranja, zato so se Evropejci množično izseljevali v novoodkrite dežele. Migracijski prirastek je bil v tem obdobju na Švedskem in v Sloveniji negativen. Razvil se je mednarodni ekonomski sistem, torej je izkoriščanje s strani bogatejših držav vzrok za razvojni zaostanek revnejših, to pa je povzročilo beg v razvitejše države. In ti migranti so bili seveda pomoč v imigracijski državi. Zaustavitev ali omejevanje priseljevanja se je najprej začela v ZDA. Selitve so se preusmerile v druge dele sveta in nato spet v Evropo. (Stalker, 2005)

Novejšo zgodovino migracij na ozemlju Evrope začnemo v poznih 40. letih prejšnjega stoletja. Leta po 2. svetovni vojni so bila obdobje zelo živahnega preseljevanja. Čeprav so podatki o prostorski mobilnosti iz tega obdobja precej pomanjkljivi, lahko sklepamo, da so številke izredno visoke. Tedaj se je namreč povečala zasebna motorizacija v družbi, kar je povzročilo velike spremembe v geografski porazdelitvi poselitve in v vsakdanjem življenju, ker se je povečala dostopnost do bolj oddaljenih krajev in tako

raznoverstnost vsakdanjih dejavnosti posameznikov. Poleg povečane dnevne mobilnosti sta bili v tem času aktualni dve vrsti migracij. Prve so politične – sem uvrščamo vračanje med vojno prisilno preseljenih ljudi in begunce. Predvsem Švedska je imela med 1940. in 1970. letom visoko povprečno letno imigracijo, ki je znašala okrog 29.000 posameznikov, od tega največ beguncev iz sosednjih držav po drugi svetovni vojni. Povprečna letna emigracija je bila 14.000 posameznikov. (Hammarstedt in Palme, 2005) Po letu 1945 so se na novo oblikovale meje evropskih držav, to pa je povzročilo masovne etnične migracije – ljudje so se selili v države svoje narodnosti.

V petdesetih letih so se vračali nekdanji državljani evropskih kolonizatorok – Francije, Anglije, Nizozemske, Portugalske in Belgije, ki so bili na delu v kolonijah, in njihovi potomci. Ker so bile evropske države po vojni zelo osiromašene in izčrpane, so začele pospeševati imigracijo, da bi si njihova gospodarstva čim prej opomogla. Med prvimi državami sta se z delovnimi imigracijami okoriščali med vojno nevtralni Švica in Švedska. Novi model so hitro prevzele druge zahodno- in severnoevropske države. Delavci so emigrirali predvsem iz južne Evrope, to je Italije, Španije, Portugalske in Grčije. Hiter gospodarski razvoj je povzročil nastanek Evropske gospodarske skupnosti (EGS) leta 1957. Odprla so se vrata priseljevanja, saj so se pokazale velike potrebe po delovni sili. (Stalker, 2005)

Velika ekonomska migracija ali tako imenovana faza “gostujočih delavcev” je značilna za obdobje med 1960 in 1973. Rast prebivalstva je bila premajhna, da bi zadostila potrebam po aktivnem prebivalstvu, gospodarstvo pa je v tem obdobju raslo s tako veliko hitrostjo, da so države nujno potrebovale pritek tuje delovne sile. Hkrati so imele sredozemske in afriške države presežek na tem področju, tako da je na podlagi ponudbe in povpraševanja nastal pretok delovne sile v Evropo na osnovi dvostranskih dogovorov. Mednarodna organizacija dela je ocenila, da je bilo v letu 1973 v državah Evropske gospodarske skupnosti (EGS), Avstrije, Norveške, Švedske in Švice zaposlenih kar 7,5 milijona tujih delavcev. Če upoštevamo pomanjkljivo in še neizpopolnjeno statistiko ter neprijavljene delavce, je bilo število zaposlenih gostujočih delavcev v razvitih evropskih državah še veliko višje. (Stalker, 2005)

Velika sprememba migracijskega vzorca je nastala po letu 1973, ko se je povišala cena nafte, kar je povzročilo gospodarsko recesijo v bogatih kapitalističnih državah.

Zmanjšalo se je povpraševanje po delovni sili. Po letu 1973 so države zahodne in severne Evrope uvedle omejevalne migracijske ukrepe; imigracija je naraščala le zaradi združevanja družin, naravnega prirastka in ilegalne migracije. (Stalker, 2005, Zavratnik Zimic, 2004)

Med 1985 in 1997 se je povečalo število prošenj za azil, kar je bila za mnoge edina legalna pot in hkrati obhod vse strožjih kontrol in restrikcij ob vstopu v zahodno Evropo. Poleg ekonomskih "kvaziazilantov" je število prošenj za azil naraslo tudi zaradi dejanskih nečloveških razmer in vojnih konfliktov v nekaterih državah Bližnjega in Srednjega vzhoda, številnih afriških državah, nekdanji Jugoslaviji in drugih. (Stalker, 2005, Salt, 2001)

Od devetdesetih let zbuja posebno skrb ilegalne migracije, saj je njihov obseg močno narasel zaradi omejevalnih politik priseljevanja v države zahodne in severne Evrope. Veliko vlogo imajo tihotapci ljudi, ki se največkrat poleg te dejavnosti ukvarjajo še z drugim kriminalom, kakršna je prodaja orožja ter tihotapljenje in prodaja "belega blaga", to je žensk in otrok za spolno zlorabo. Ker so te migracije ilegalne, jih je težko izmeriti, uradna statistika pa je precej skopa in nerada daje prave podatke. Tako lahko samo ocenjujemo, kako velik je ta problem. Zavedati se moramo, da so tudi ocene neenotne in da so med njimi velike razlike, saj ni skupnega ključa, po katerem bi lahko izračunali obseg ilegalnih migracij. (European Council on Refugees and Exiles, 2005, Düvell, 2003)

Padec komunističnega režima je odprl meje nekdanjih socialističnih držav. To je sprožilo velike neutemeljene strahove pred množičnimi migracijami z vzhoda na zahod. Značilne so bile emigracije in imigracije, poleg njih pa novi migracijski tipi. Ljudje so se začeli vračati v izvorne, matične države, na primer tisti nemškega porekla v Nemčijo, kar imenujemo etnične migracije. Transitne migracije označujejo vstop posameznikov na neko ozemlje samo kot odskočno desko za drugo, ciljno državo. Danes tranzitne države že postajajo ciljne, saj se je v njih dvignila kakovost življenja in so privlačne za imigrante. Obsežne so kratkotrajne,časne migracije delavcev, za katere je torej značilno kratko trajanje in občasnost. Sem lahko prištevamo vse, od sezonskih obiralcev

sadja do mobilnosti visokokvalificirane delovne sile v transnacionalnih podjetjih.¹ V zadnjem desetletju je zaznati selitve z zahoda na vzhod predvsem zaradi širjenja podjetij in ustanavljanja novih ter zaradi pričakovane širitve EU. S padcem komunizma se je pravzaprav začela globalizacija migracij, s katero so postale države bolj etnično mešane in kozmopolitske. (Salt, 2001)

Postmoderne oblike začasne, občasne in kratkotrajne mobilnosti² so se razvile z uporabo oziroma zaradi razvoja novih, uspešnejših in predvsem hitrejših telekomunikacijskih zmogljivosti omrežij. S tem mislimo predvsem na virtualno mobilnost in nadnacionalne tokove, za katere je značilna kratkotrajnost, občasnost in začasnost.

2.2 Pojem mobilnosti

Mobilnost je zelo širok pojem. Lahko pa ga razbijemo na dve glavni področji: družbeno mobilnost in prostorsko mobilnost.

Družbena mobilnost

Prvi pomen se nanaša na zaznavanje znotraj družbenih procesov ali na družbeno mobilnost. Označuje procese, ki posamezniku kot posledico mobilnosti prinašajo spremembo njegovega položaja. Tako lahko v tej točki razločimo med vertikalno (navpično) in horizontalno (vodoravno) mobilnostjo. Vertikalna mobilnost označuje položaje, ki spreminjajo status posameznika in so lahko usmerjeni k višjim, socialno bolj zaželenim ravnam – premik navzgor, ali pa k nižjim ravnam – premik navzdol. Primer vertikalne mobilnosti je prehod od vajenca do mojstra ali od prodajalca do poslovodje itd. Horizontalna mobilnost označuje spremembe položajev znotraj družbe, ki jim ne sledi sprememba statusa. Tak primer je sprememba poklica iz prodajalca cvetja v prodajalca sadja. Socialno mobilnost pa znotraj te definicije lahko razdelimo še na intrageneracijsko – znotrajgeneracijsko mobilnost, ki zajema primerjavo sprememb družbenih položajev posameznika v dveh časovnih točkah njegovega življenja, npr. posameznik začne svojo kariero kot prodajalec jajc na tržnici in čez nekaj let ima svojo kokošjo farmo, in intergeneracijsko – medgeneracijsko mobilnost, ki zajema

---

¹ Več o značilnostih postmodernih oblik migracij v poglavju “Nove oblike migracij in mobilnosti v luči globalizacijskih tokov”.

² Danes ne moremo več govoriti o klasičnih oblikah migracij, zato na tem mestu raje uporabimo širši pojem – mobilnost.

spremembo družbenega položaja glede na tiste, ki so jih zasedali njegovi starši, stari starši, npr. oče je bil gozdar, sin pa je računovodja itd. (Haralambos, 2001:106)

Prostorska mobilnost

Mobilnost definiramo tudi kot prostorsko mobilnost, ki jo največkrat enačimo in zamenjujemo s pojmom migracije. Če se pojem socialna mobilnost navezuje na spremembe socialnih položajev, se prostorska mobilnost navezuje na spremembe prostorskih položajev. Pojem "prostorska mobilnost" je včasih označeval selitve znotraj posamezne države, to je današnje notranje selitve, vendar se čedalje pogosteje prepleta z mednarodno/mednacionalno mobilnostjo, ki je bila včasih označena s pojmom "migracije". Zaradi skupnih lastnosti in prepletanja obeh ju ni več smiselno ločevati. Poleg tega so priseljenci, imigranti mobilnejši od domačega prebivalstva in povečujejo notranjo mobilnost imigrantske države. (Verlič Christensen, 2002: 134) Migracija je opredeljena kot fizično gibanje posameznika ali skupine na nekem območju, ki povzroča sorazmerno trajno spremembo kraja prebivanja.

Migracije vplivajo tudi na socialno mobilnost, saj se s selitvijo spremenijo okolje, družbeni odnosi, status itd. Kakor lahko vidimo, niso niti enostaven niti enodimenzionalen proces, zato jih ne moremo opazovati izolirano od drugih procesov, ampak se zahteva interdisciplinarno proučevanje. (Weidlich in Haag, 1988: 1) Potreben je diferencirani pogled na problematiko migracij, ki zahteva makro- in mikrosociološko orientacijo ter povezovanje z drugimi disciplinami. Znanosti, ki so najpogosteje povezane s proučevanjem migracij, so demografija, ki jo zanimajo predvsem prispevki migrantov k naravnemu gibanju prebivalstva, ekonomija v smislu učinkov na trg delovne sile itd., sociologija z zanimanjem za neekonomske vplive na pritok in odtok migrantov, in psihologija kot proučevanje individualnih odzivov na migrante, na primer nestrpnost do imigrantov, ali pa proučevanje individualnih vzrokov za preselitev. Tu niso zajeti vsi vplivi in discipline, ki se ukvarjajo z migranti in migracijami, saj so primeri za vsako disciplino le ilustracija, za obsežnost procesa.

2.3 Korelacije med prostorsko in družbeno mobilnostjo

Seveda obstajajo korelacije med prostorsko in družbeno mobilnostjo. Po mnenju nekaterih avtorjev naj bi bile družbe, v katerih je prostorska mobilnost večja, tudi socialno mobilnejše. V podporo tej tezi velja navesti nekaj argumentov, ki povezujejo migracije in družbeno mobilnost. Migracije vplivajo predvsem na vertikalno mobilnost, kar velja seveda ob klasični predpostavki, da so imigranti, ki prihajajo na neko ozemeljsko enoto, kakršna je država, večinoma neizobraženi in sprejemajo slabše plačana dela. Imigranti so po ekonomski teoriji migracij lahko dopolnjujoč (komplementaren) proizvodni dejavnik domači delovni sili. Hkrati se lahko poveča produktivnost domačih delavcev, saj se zdaj lahko specializirajo za dela, pri katerih imajo sami primerjalne prednosti. Posledično se zmanjša brezposelnost in matični prebivalci napredujejo po lestvici navzgor, se povzpnejo na višje družbene položaje.³ Torej ima država gostiteljica od imigrantov korist, saj opravljajo dela, ki jih nihče drug noče, hkrati pa se povečuje skupna blaginja. Druga teorija govori o vplivu tekmovanja, ki ga med prebivalstvom povzroča priliv migrantov, rezultat pa je družbeno uspešen človek ali s tujko "self-made-man". Imigranti tekmujejo z domačo delovno silo, so njeni konkurenti in tako lahko povzročijo nižje plače/mezde ali pa nižjo zaposlenost. (Stalker, 2005)

---

³ To tezo je v luči sodobnih migracijskih tokov treba jemati z zdravo mero skepticizma, čeprav je res, da imigranti, predvsem ilegalni, opravljajo dela, ki jih v sodobnih družbah ne želi opravljati nihče drug, npr.: sezonski pobiralci sadja, pomivalci posode, odnašalci smeti itd.

3 Teorije migracij in mobilnosti

Da bi boljše razumeli migracije in njihov pomen v družbi, so nastale različne teorije, ki poskušajo pojasniti njihove vzroke in učinke ter pripomoči k oblikovanju migracijskih politik držav. Razlikujemo med klasičnima teorijo delovanja in teorijo strukture ter novo globalno-individualno perspektivo, ki obravnava spremembe glede na tekoče družbene trende.

3.1 Teorija delovanja

Teorija delovanja je naravnava subjektivistično in pravi, da je posameznik delujoče bitje, neodvisno od načel in samoodločujoče. Družba je produkt človeške dejavnosti, učinkovanja in interakcij med posamezniki. Le-ti v sodobni družbi sami oblikujejo osebno in socialno identiteto, trajne življenjske stile, niso več priklenjeni na kraj, regijo ali državo, niso omejeni s stanom, spolom ipd. Prisiljeni so v fleksibilnost in kreativnost. Individualizacija pa je povezana s tveganjem, ker tradicionalni člani (družina, razred) nimajo več tako močne vloge in ne dajejo opore pri socializaciji. Posameznik je odvisen od svojega delovanja in hkrati sam zaslužen za svoj uspeh ali neuspeh. (Ule, 2000: 30–31) Teorijo delovanja dopolnjuje teorija racionalne izbire. Mandič opredeljuje družbeno ravnanje posameznika kot posledico preudarnega izbora med več možnostmi. Naslanja se na Beckovo tezo, da je “proizvodnja družbene blaginje obenem tudi proizvodnja individualnih tveganj”. (Mandič, 2000: VII) V življenju se namreč posameznik odzove na strukturno nastalo in individualno doživeto tveganje z lastnimi strategijami in izbirami. V ospredju je torej vprašanje izbire in izbora, ki je odvisen od koristi in stroškov za neko dejanje ali drugo opcijo; posameznik poskuša doseči največjo možno korist ob najmanjših stroških. Utilitaristično teoretsko izročilo razume človekovo delovanje kot smotrno, k cilju naravnano dejavnost, ki jo usmerja jasno urejena hierarhija preferenc.

Treba je opozoriti, da poleg temeljnih obstajajo “višje” življenjske potrebe, ki jih lahko posameznik kot samorefleksivno bitje in dejavni izbiralec lastnega življenjskega stila ovrednoti višje, na primer potreba po sociabilnosti, samopotrditvi, sproščanju in rekreaciji, kulturnem udejstvovanju, simbolih in dobrinah ter s tem povezanim obiskovanjem in nakupovanjem, spolni emancipaciji in podobno. Nova družba ni več

samo družba proizvodnje, temveč je predvsem usmerjena k potrošnji in porabi. Trg in mediji posredujejo nove oblike življenjskih stilov, ki seveda odpravljajo razredno delitev družbe, nacionalno državo in delitev socialnih sfer na javno in zasebno ter na delo in prosti čas. Sodobni življenjski stili posameznikov so individualizirani, saj se izoblikujejo v interakciji s postmoderno družbo. (Kos, 1995, Ule, 1998) Gledano torej z vidika migracij, imajo samorefleksivni individualizirani posamezniki višje zahteve in potrebe ter so veliko bolj selektivni, ko izbirajo migracijski cilj. Njihova odločitev je odvisna od informacij o tem kraju, njegovi raznovrstni vsebini, estetskih prvinah in simbolnih pomenih, ki jih ponuja. (Hočevar, 2000)

Če postavimo teorijo v kontekst migracij, govorimo seveda o tveganju. Selitev namreč vedno pomeni tveganje. Posameznikova odločitev zanjo je subjektivna in nastane na podlagi verjetnosti, da bo dobil pričakovane koristi (višji dohodek, boljše življenjske razmere, večjo raznovrstnost in dostopnost do vsebin ...), da bo izpolnil želje in izkoristil svoj "človeški kapital" – znanje, spretnosti, v katere je vlagal. Posameznik se največkrat odloča za selitev v okolje, ki ga že pozna ali pa ima o njem največ ugodnih informacij. Obširnejše in natančnejše informacije pa pomenijo višji strošek in večjo porabo časa, kar je lahko ena izmed omejitev za popolno izpolnitev potreb. Med drugim napačne odločitve zaradi pomanjkanja podatkov lahko vidimo v remigracijah, ko se pričakovanje migranta ni uresničilo in se zato vrača v prvotno okolje. (Phizacklea, 2000: 110)

Ne smemo spregledati, da individualne migracije niso vedno posledica individualne odločitve. Po družinski teoriji migracij se za selitev posameznika lahko odloči tudi skupina ali družina, ki si hoče zagotoviti varnost; tako plača migrantu prevozne in bivalne stroške med iskanjem zaposlitve, v zameno pa zahteva obljubo, da bo pošiljal domov zasluženi denar, posebno če bo družina v stiski. Taka migracija je predvsem značilna za južne in vzhodne evropske države, kjer so družine zelo številčne in revne. (Phizacklea, 2000a: 123)

3.2 Strukturalna teorija

Strukturalna teorija stoji nasproti družbenemu delovanju in dejavnosti posameznikov. Usmerjena je k objektu, kar pomeni, da je njihova usoda določena s strukturnimi silami in mehanizmi, npr. z družbeno, gospodarsko in politično strukturo. Strukturni dejavniki so lahko brezposelnost, vpliv mednarodnih medijev, populacijski pritisk itd. Ena izmed oblik strukturalne razlage je teorija "dualnega trga delovne sile". Kapitalistični razvoj namreč povzroča dva tipa del: prva so varna, visokokvalificirana in dobro plačana delovna mesta, druga so začasna, težka, neprijetna, t. i. "3D jobs"⁴, ki jih lokalni delavci nočejo opravljati, saj so slabo plačana, zato pa jih opravljajo imigranti. (Stalker, 2005)

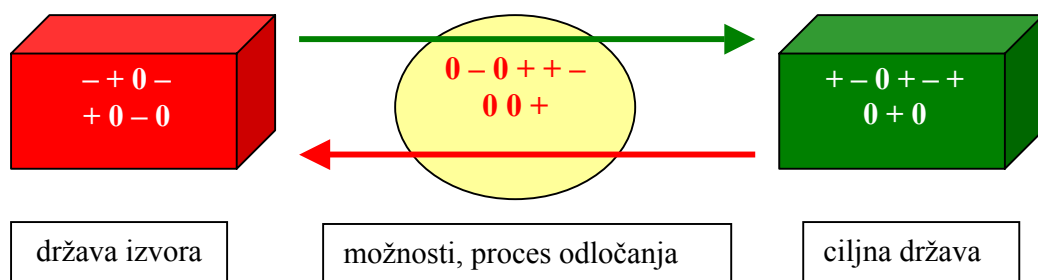
Teorija o dejavnikih odbijanja in privlačenja (teorija "push-pull") poskuša razložiti migracije z vplivom socio-ekonomskih dejavnikov na odselitvenem in priselitvenem območju, saj selitev ni naključno ali spontano dejanje, temveč zavestna in racionalna posameznikova izbira: tehtata med dejavniki, ki odbijajo in privlačijo, in na njihovi podlagi se odloča o selitvi (glej sliko 3.1). Če torej prevladajo pozitivni dejavniki, se bo odločil za preselitev, v nasprotnem bo ostal, kjer je. Vendar postane teorija neustrezna, ko naletimo na razlike med gospodarsko in prisilno migracijo.

Slika 3.1: Shema migracijskih dejavnikov v modelu "push-pull"

+ = pozitivni dejavnik

- = negativni dejavnik

0 = nevtralni dejavnik

Na odselitvenem območju najdemo predvsem dejavnike odbijanja, ki potiskajo posameznika proč. Ti dejavniki so ekonomska stagnacija, zmanjševanje nacionalnih virov, padec standarda, nizek dohodek, brezposelnost, politična ali katera koli druga

⁴ Izraz 3D jobs (dirty, dangerous and difficult jobs) se nanaša na umazana, nevarna in težka dela.

vrsta diskriminacije, politično preganjanje, majhne možnosti vplivanja ali udeležbe, alienacija, naravne katastrofe, omejene možnosti za osebni razvoj in uveljavitev itd. Na drugi strani pa se med dejavnike, ki privlačijo, uvršča gospodarska blaginja, dvig standarda in dohodka, možnosti za ustrezno zaposlitev, poklicno uveljavitev in izobraževanje, geografska lega, povezano družinsko in sorodstveno življenje, možnosti za koristno izrabo prostega časa (kulturne in rekreacijske dejavnosti) in strokovno povezovanje, odnos do priseljencev, varnost in politična stabilnost v državi itd. (Bevc in drugi, 2000: 74, Phizacklea, 2000) Vzrokov je lahko še veliko več, vse od gospodarskih in političnih pa tja do ugodnih podnebnih razmer in načina življenja. Težko pa je oceniti, katera skupina dejavnikov je povzročila migracijo, saj so migranti pri teh ocenah zelo subjektivni in subjektivne dejavnike je težko izmeriti.

Pomemben model je tudi verižna migracija, pri kateri imajo velik pomen ljudje, ki so se že preselili v tujo državo in s pozitivnimi informacijami spodbujajo nadaljnjo migracijo iz nekega kraja v državi izvora v točno določeno državo oziroma namembni kraj.

Kljub tema teorijama se moramo zavedati, da so za odločitev o selitvi pomembni tako strukturalni kot individualni in tako razumski kot čustveni elementi. Posamezniki ne morejo obstajati neodvisno od struktur, ampak se jim prilagajajo, pri tem pa jih z delovanjem posredno ali neposredno spreminjajo in sooblikujejo z zahtevami po svetovni univerzalnosti in krajevni raznovrstnosti. (Hočevar, 2000: 44) Podobno ugotavlja Giddens, namreč da posamezniki ustvarjajo, obnavljajo in preoblikujejo strukture med vsakodanjim življenjem. (Giddens v Phizacklea, 2000a: 129, Adam, 1995) Pri racionalnih elementih gre za tehtanje dejanskih vzrokov in posledic, pri tem pa imajo veliko vlogo informacije o imigrantski in emigrantski družbi. Čustvene prvine pa so predstave o boljšem življenju, o novem idiličnem okolju, kjer začneš znova, najsi je to na vasi ali v mestu, v prvotni državi ali v kateri koli drugi na svetu. Interakcija med socialnimi mrežami, individualnimi odločitvami, tokovi kapitala in blaga, kulturnimi in političnimi vplivi pa nas prestavi na sistemsko raven, ki pojasnjuje integrirano in kompleksno naravo migracij.

3.3 Globalno – individualna perspektiva

Doslej smo si v zvezi z migracijami ogledovali predvsem klasična izhodišča, zdaj pa pogledjmo, kako se klasični koncepti migracij spreminjajo pod vplivom novih informacijskih tehnologij, globalizacije in individualizacije v postmoderni družbi.

Nove tehnologije prometa in komunikacij ter njihovo časovno-prostorsko zgoščanje nam omogočajo večjo dostopnost. S pretokom ljudi, dobrin in informacij odpravljamo prostor kot oviro, tako da smo po Mlinarjevem mnenju (1994: 11) hkrati vedno manj zaščiteni s prostorom in vedno bolj izpostavljeni globalnim vplivom, ki med drugim zmanjšujejo časovno-prostorske in stroškovno-prostorske omejitve. Teritorialne meje postajajo vse bolj prepustne in ravno zato so vse težje obvladljive. Te spremembe so osnova in omogočajo povezovanje, homogenizacijo, supranacionalizem in globalizacijo na eni strani, na drugem bregu pa so osamosvajanje, raznovrstnost, regionalizem in individua(liza)cija. Vendar se ...

“... individuacija in globalizacija (se) medseboj pogojujeta, (vendar) tako, da se na nižjih stopnjah najprej pojavlja močnejša oscilacija njunega izmenično sukcesivnega uveljavljanja enega na račun drugega; postopno pa ta oscilacija konvergira in hkrati to razmerje prehaja od izključenosti k vzajemnosti” (Mlinar, 1994: 30).

Procesa individuacije in globalizacije potemtakem, kljub temu da potekata istočasno na več ravneh in zajemata mikro- in makrodružbeno-prostorske spremembe, nista linearna, enakomerna. Novonastale spremembe v družbi ne zajamejo vseh slojev prebivalstva z enako močjo in geografsko niso razporejene enakomerno. Razlike so najočitnejše v dostopnosti do novih tehnologij in posledično v ločevanju med tistimi, ki imajo, in tistimi, ki nimajo. Poudarjena je dihotomija center – periferija, bogati – revni, sever – jug, prvi svet – tretji svet, postavi pa se tudi vprašanje moči in nadzora. Pod vplivom procesov individuacije in globalizacije razpade doslej uveljavljena prostorsko-časovna organizacija družbe; ker prostor ni več ovira, se povečuje mobilnost, kroženje, virtualizacija dejavnosti ipd.

“... medtem ko kolaps določenih prostorskih ovir spodkopava stare in navidezno varne materialne ter teritorialne definicije krajev, kot so “dom” in “nacija”, prav ta kolaps (ta realnost ali celo bojazen “časovno-prostorskega zgoščanja” ali konstrukcija “kibernetskega prostora”) navaja k prenovljenim poudarkom simbolnih in psiholoških pomenov prostora, ki nato povzročajo nove materialne prakse in nadalje povzročijo tudi nove materialne definicije kraja.” (Harvey v Hočevar, 2000: 37)

Vendar pa to ne zmanjša pomena fizičnega prostora. Bolj ko se povečuje prostorska dostopnost, večja je fizična podobnost v prostorih in med njimi (transakcije, omrežja, informacijska dostopnost), bolj je nujna njihova heterogenizacija in poudarjanje edinstvenosti (interakcijske, simbolne in življenjskostilske značilnosti). Prostori želijo privabiti in ohraniti etnično, geografsko in statusno raznolike skupine in posameznike – prebivalce, delovno silo, turiste, študente ipd. To jim lahko uspe le s široko ponudbo, kajti posamezniki so reflektivno selektivni pri izbiri kraja in ocenjujejo njegovo funkcionalno in simbolno vlogo, dejanske vsebine in namembnost. Pri tem pa se spremenijo tudi koncepti teritorialnosti in z njo povezane identitete. (Hočevar, 2000)

Globalizacija vs. individua(liza)cija

Globalizacija je v zadnjem desetletju postala široko uporabljen pojem na vseh področjih ter ima pozitivne in negativne konotacije. Najbolj raziskani in pojasnjeni so njeni učinki na gospodarsko sfero po sprostitvi pretoka kapitala, blaga in ljudi. Pod vplivom globalizacije se spreminja tudi vsakdanje življenje, v katerem ima posameznik vedno več možnih izbir in tveganj. Zaradi povečane fleksibilnosti zaposlitve, dela, razširjenih možnosti turističnih destinacij, spreminjanja življenjskih stilov ipd. pogosteje menjamo življenjski prostor. Predvsem v urbanih središčih se srečujejo ljudje raznih narodnosti, ras, kultur, religij, kar povzroča višjo stopnjo tolerantnosti do drugačnih in brisanje stereotipnih predstav. Družba postaja multikulturalna. Poleg tega ima posameznik možnost spreminjati svoj stile, perspektive, pa tudi identiteto (komuniciranje po internetu) v okolju, polnem raznovrstnosti.

Za migracijske procese sta po Mlinarju (1994: 26) najpomembnejša učinka globalizacije na migracije povečevanje medsebojne odvisnosti (primer je vojna na Balkanu, ki je imela obsežne posledice za vse države, ki so sprejele begunce s tega območja) ter prevlada in odvisnost, ki vključuje npr. selitev proizvodnje iz centra na periferijo in tako povečano delovno mobilnost. Posledica povečane dostopnosti do raznovrstnosti sveta je zmanjševanje odvisnosti od bližnjih krajev, ki se nakazuje tudi v povečevanju medregionalnih selitev v Sloveniji in na Švedskem (glej tabelo 4.2 v poglavju o notranji mobilnosti) in rahlo povečanem prihodu tujcev iz bolj oddaljenih držav – Afrike, Azije in Južne Amerike – v Slovenijo in na Švedsko v zadnjih letih (glej prilogo B).

Druga posledica globalizacije je povečan dostop do informacij, ki jih posameznik lahko dobi o preostalem svetu in tako kot bolj informiran ve, kam glede na svoje preference lahko odpotuje, se preseli. Slika revnega, pasivnega, osamljenega in izkoreninjenega migranta je zamenjala slika dobro informiranega, dejavnega človeka, ki ve, kaj si želi. S presejanjem časovne diskontinuitete ali, drugače povedano, s časovno-prostorsko konvergenco se zmanjša čas za premagovanje razdalj in tako stroški, povezani z mobilnostjo. Vendar pa se zadnji trendi v raziskovanju globalizacije osredotočajo predvsem na homogenizacijo kulture, kar lahko vidimo v enosmernih tokovih "from the West to the Rest" (z zahoda v preostali svet). Primeri teh tokov so vesternizacija, mcdonaldizacija, disneyjizacija, amerikanizacija itd. Pri tem procesu gre v okviru prostorske tematike za brisanje teritorialno specifičnega, in sicer teritorialnih identitet. Vendar prihaja tudi do povečevanja raznovrstnosti ali povratnih vplivov, ki razblinjajo povprečnost in uniformnost, poleg tega je še vedno značilna visokonacionalizirana družbena in politična kompleksnost. Za primer lahko vzamemo medicino, v kateri se ob klasičnem zdravljenju spet uveljavljajo različni tradicionalni in/ali vzhodnjaški načini (meditacija, masaža, kiropraktika) – torej ne vzdržijo razlage po modelu "zero-sum game", namreč da kolikor ena stran, npr. svetovno jedro, pridobi, toliko druga stran, npr. periferija, izgubi. Od centralizma vodi pot nazaj k policentrizmu.

Nadaljnje razmišljanje o homogenizaciji in uniformnosti nas pripelje do sklepa, da bi globalizacija glede na svoje značilnosti morala izenačiti mednarodni dohodek in zmanjšati potrebo po emigriranju zaradi višjih plač. Vendar se globalna neenakost povečuje in ne zmanjšuje, ker ima globalizacija zelo različne vplive in posledice na različne kraje po svetu. Ne obnese se več klasična ekonomska teorija, ki trdi, da bo pretok kapitala, blaga in ljudi povzročil enakost cen in plač po vsem svetu. Kljub temu da se je nekako uveljavil prosti pretok, ga še vedno zelo omejujejo in nadzorujejo predvsem razvitejše države, ki tekmujejo za moč in pravico do preverjanja in nadzora v migracijskih procesih in v prepuščanju informacij. Velik vpliv na migracijske procese ima tudi vlaganje podjetij ter finančnih institucij in transnacionalnih združb v države v razvoju. Naložbe lahko zmanjšajo potrebo po emigraciji, ker se povečata zaposlenost in gospodarska rast države, saj ta pridobi nov kapital, tehnologijo in znanje (družbe ga posredujejo lokalnim delavcem), to pa vpliva na povečanje izvoza. Po drugi strani globalizacija in nestabilno gospodarsko okolje pospešujeta dodatno emigracijo, saj se veliki vlagatelji hitro selijo in z njimi se selijo tudi migranti, predvsem

visokokvalificirana delovna sila. (Stalker, 2005) Razvoj tehnologije je med drugim omogočil komuniciranje in prenos podatkov na daljavo. Pokazala se je še možnost dela na domu in se tudi vedno bolj uveljavlja. Ali gre torej za zmanjševanje prostorske na račun virtualne mobilnosti? Temu ne moremo v celoti pritrditi. Dejansko gre za razširitev obsega kibernetksega prostora. Virtualna mobilnost dopolnjuje prostorsko, vendar je ne zamenjuje. Še vedno je zelo močno zastopana in potrebna prostorska mobilnost, ki pripelje do interakcij v fizičnem prostoru.

Gospodarska, politična in kulturna globalizacija ter transnacionalizem v migracijskih procesih imata velik vpliv na mednarodne oblike in trende migracij. Liberalizacija trgovine, globalna ekonomija in elektronske komunikacije so dale posameznikom iztočnice in vedenje o potrebah po delovni sili in življenju drugje po svetu. Izboljšanje transportnih in komunikacijskih omrežij je povzročilo večjo mobilnost, saj se z novimi tehnologijami laže, hitreje in cenovno ugodneje ohranjajo vezi med državo bivališča in državo izvora. Včasih je bila migracija razmeroma stalna, danes pa je začasna ali kratkotrajna in krožna. Države izvora so za migrante drugih držav postale ciljne in tranzicijske. Povečuje se mednarodna migracija žensk in otrok, kar je pomembno za demografske spremembe. (Trends in international migration: 2002)

Globalizacijski procesi spreminjajo sodobno družbo ter vplivajo na časovno in prostorsko organiziranost njenih akterjev. Moderno družbo zaznamujejo teritorialni sistemi in hierarhije znotraj nacionalnih držav, za postmoderno pa so značilni nadnacionalni tokovi. Globalizacijske značilnosti, kakršne so homogenizacija, univerzalizacija, uniformnost, poenotenje, ki se širijo prek teritorialnih meja, povzročajo nerazločljivost med družbenimi, prostorskimi, kulturnimi entitetami. Globalizacija sama torej spodbuja ali celo zahteva individuacijo, omejevanje heterogenosti, povečevanje gospodarske, simbolne, kulturne, vizualne in druge razločljivosti in razpoznavnosti v množici danosti. Proces sta med seboj povezana, zato si podrobneje oglejmo še značilnosti individuacije.

Spremembe v družbenem obnašanju, ki so nastale na prehodu iz klasične moderne v reflektivno moderno družbo, nam lepo razloži Beckov pojem individualizacije. Razumemo jo kot osvobajanje preddoločenih form industrijske družbe – razred, socialni status, sloj, družina in spolne vloge. Po Simmlovi teoriji kapljic je mogoča

individualizacija zaradi tekmovanja med sloji v stratificirani družbi. Nižji sloj želi doseči zgornjega in hkrati zavrača spodnjega. Splošno izboljšanje življenjskih razmer omogoči nižjemu sloju dostop do dobrin, ki so bile prej na voljo le višjemu, hkrati pa tudi višji sloj občuti splošno izboljšanje in lahko dostopa do dobrin, ki so spet dosegljive samo njemu. Absolutno so na boljšem vsi, relativno pa se ni nič spremenilo. (Beck, 1996: 827) Individualizacija je mogoča ravno zato, ker posamezniki ne čutijo več stanovske pripadnosti.⁵ Nastaja brezrazredna družba neenakosti. Individualizacijo povezujemo še z izgubo gotovosti in zaupanja v vodilne družbene norme (državo, religijo, tradicijo in družino), ki so določale okvire normalnih biografij in modele vlog (role models). V postmodernih družbah se vse breme odločanja prenese na posameznika, ki vsak dan sprejema razne odločitve v poslovnem in vsakdanjem življenju. Normalna biografija postaja izbrana, reflektivna, narejena (self-made). Če je neuspešna, gre pripisati krivdo posamezniku. Vendar kljub izbirnosti ni povsem svobodna, saj jo narekujejo družbene izbire ter omejujejo materialni, socialni in fizični viri. Na posameznika kljub osvobajanju od tradicionalnih vezi in odvisnosti čedalje bolj vpliva trg delovne sile, izobraževalni sistem, sistemi socialnega skrbstva itd. Tretja razsežnost je nadzor in reintegracija. Posamezniki imajo svoje želje in hotenja, interese in življenjske stile, ki jih vodijo v delovanje in v oblikovanje novih socialnih mrež in odnosov. (Beck v Ule, 2000:31)

Če pogledamo iz perspektive mobilnostnih in migracijskih procesov, se med globalizacijo in individuacijo zaradi relativizacije prostorsko-časovnih in prostorsko-stroškovnih dimenzij spreminjajo individualni in družbeni pomeni prostora. Mlinar (1994: 18–24) vidi individuacijo kot razdelitev in diverzifikacijo družbe, to pa dopolnjuje z globalizacijo kot poenotenjem. Koncept petih vidikov individuacije po Mlinarju zajema vse ravni prostorske organiziranosti, medtem ko se Beckova razlaga posveča predvsem posameznikom. Individuacija ima velik vpliv na migracije in mobilnost v smislu povečevanja raznovrstnosti “časovno-prostorskih poti”. Zaradi zgoščevanja prostora postajajo prostorsko-časovne in prostorsko-stroškovne razdalje vse manjše. Za primer povečevanja dostopnosti do različnih prostorov lahko vzamemo delo na daljavo (telecommuting), pri katerem komunikacije delno nadomeščajo prostorsko mobilnost, čeprav je ne zamenjujejo. Prisotnost na nekem prostoru ni več

---

⁵ Delavci sami sebe ne uvrščajo več v delavski razred, saj tega povezujejo s slabim standardom, ki pa ga oni nimajo.

nujna, je pa še vedno pogosta. Poleg tega gre za prehod od samoumevnosti k reflektivnemu vedenju posameznikov, od razmeroma ustaljenih in načrtovanih časovno-prostorskih poti posameznih akterjev v družbi k bolj dinamičnemu pretoku, omrežnemu povezovanju in k bolj razgibanim časovno-prostorskim praksam. Posredno lahko razložimo povečanje možnosti dostopa s podatki v tabeli 3.1, saj se večja število kilometrov avtocestnega omrežja v Sloveniji in na Švedskem, torej je možnost za hitrejšo in pogostejšo mobilnost večja. Posameznikovo gibanje v prostoru postane v primerjavi z drugimi individui vse bolj edinstveno, zaznamuje pa ga prehodnost, občasnost in začasnost, saj se zanj odloča reflektivno. To pomeni, da svojih dejavnosti nima več osredotočenih (bivanjskih, poslovnih in prostočasovnih) v enem samem kraju, mestu ali državi, ampak na različnih lokacijah (med drugim na virtualnem omrežju). Tudi podjetja pogosteje relocirajo svoje dejavnosti. Povečuje se dinamizacija in raznovrstnost časovno-prostorskih poti posameznikov in skupin.

Tabela 3.1: Skupna dolžina avtocest v km v Sloveniji in na Švedskem

Leto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Slovenija						293	310	330	369	399	427	435
Švedska	939	968	1005	1061	1142	1262	1350	1423	1439	1484	1506	1529

Vir: Eurostat (http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Individuacija vpliva na zmanjšanje določenosti na podlagi teritorialne pripadnosti in geografske omejenosti, ker posameznik vstopa v interakcijo z mnogimi akterji, ki ne prihajajo le iz enega okolja. Na tej podlagi se spreminja identiteta posameznikov in njeno izražanje postaja vedno bolj avtentično. Pristnost ni več omejena na telesno prisotnost v prostoru. Biografija posameznika postaja izbrana, je rezultat njegovega reflektivnega delovanja. Tisti, ki imajo dostop do svetovne raznovrstnosti, se s selektivnim prepuščanjem vplivov iz okolja zavarujejo pred konfuznostjo, ki jo povzroča poplava informacij. Tak primer je uporaba mobilnega telefona ali računalnika, ki akterjem poveča dostop do drugih, hkrati pa ta dostop drugih do sebe lahko selektivno omejuje – vklop, izklop. Posamezniki torej sami določajo elemente domačega in tujega v svojem življenju. To pa ne pomeni izolacije, temveč nadzorovano povezovanje v prostoru.

Vpliv globalizacije in individualizacije na teritorialne identitete

V postmoderne dobi, dobi globalizacije in individualizacije, govorimo o odpiranju v svet, ki je posledica tehnoloških in političnih sprememb. Mobilnostni tokovi ljudi, dobrin, informacij in kapitala presegajo teritorialno zamejene okvire družbe na lokalni ter regionalni, nacionalni in nadnacionalni ravni. Človekovo dožemanje prostora je lahko izraženo s pojmom "teritorialnost", ki se nanaša na obnašanje ljudi v prostoru in na to, kakšen pomen mu pripisujejo.

"Sack je prišel do formalne opredelitve teritorialnosti, ki (mu) pomeni težnjo posameznika ali skupine, da nadzoruje ali vpliva na ljudi, pojave in odnose s tem, da razmejuje in uveljavlja nadzor nad posameznim geografskim območjem. Takšno območje pa imenuje teritorij." (Mlinar, 1994: 35)

Klasične teritorialne lastnosti so torej zamejenost, kontrola, nespremenljivost, stabilnost, vnaprej uravnavana dostopnost s strani hierarhično višjih nacionalnih teritorialnih ravni in identifikacija ali pripadnost. Omejevanje dostopa do nekega prostora in do ločevanja med prostori se vidi v mejah med državami. Drug način je omejevanje moči z družbenimi normami in sankcije ob njihovi kršitvi. V tem smislu vsaka prostorska mobilnost slabi teritorialne identitete.

Vendar v postmoderne družbi niti mesta niti države niso več zamejeni teritorialni sistemi, saj prihaja do nadnacionalnega in transakcijskega povezovanja in delovanja na ravni sistema ter kolektivnih akterjev in posameznikov. Nacionalna država ne pozna več vseh posebnosti in raznovrstnosti svojih pokrajin, mest, hkrati pa izgublja nadzor nad velikim številom individualiziranih posameznikov, ki se sami, brez posrednikov, vključujejo v transnacionalne in globalne komunikacije. Tako se preoblikujejo tudi identitete, ki so bile prej izoblikovane na podlagi teritorialne izključenosti, zdaj pa jih posamezniki sami sooblikujejo na podlagi zavestnega, samostojnega in reflektivnega odločanja. Nastaja strah pred erozijo tradicionalnih identitet in narašča strah pred nestabilnostjo, nasiljem in konflikti v Evropi, kjer se mešajo ljudje z vsega sveta. Zato je v ospredju še vedno vprašanje dostopa oziroma o omejevanju dostopa, ki ga določata moč in oblast. Prisotnosti ali neprisotnosti na nekem kraju ne določajo več mehanizmi klasične teritorialne kontrole, kakor trdi Sack. Vendar pa še vedno obstajajo "nadrejene" entitete v smislu omejevanja prostega dostopa vseh do vsega. To so kontrolne točke ali "vratarji" (gatekeeper-ji), ki selekcionirajo informacije (npr. izbira novic, programov in

filmov na neki televizijski postaji). Prvotna središča moči so le zamenjale sodobnejše vrste fiktivnih “nadzornikov”, ki pa jih še vedno največkrat določajo tisti z močjo in oblastjo v svojih rokah.

Identiteta, ki se izoblikuje s socializacijo, je izraz odnosa do sebe in družbe. Vsebuje predstave o družbenem svetu, način mišljenja, govora, komuniciranja, čustvovanja, obliko družbene zavesti in vzorce vrednot, po katerih presojava svet okrog sebe. Človekova navezanost na prostor se kaže predvsem pri migracijah. Glede na raziskave slovenskega javnega mnenja (SJM), ki preučujejo navezanost in identifikacijo posameznikov s posameznimi območji, je najočitnejša identifikacija s svojim krajem, teritorialne enote pa s širjenjem izgubljajo svoj pomen. Poleg tega so tisti, ki so najbolj navezani na domači kraj in se z njim najbolj identificirajo, tudi med najbolj nemobilnimi. Največkrat so to ljudje z nizko stopnjo izobrazbe, nizkim dohodkom, to pa vpliva na slabšo opremljenost z informacijsko tehnologijo, prebivajo na podeželju in so lastniki hiše ali stanovanja ter spadajo v višjo starostno kategorijo. (Mlinar, 2000: 116)

Odgovor na vprašanje, ali homogenizacija kulture kot tisti vidik globalizacije, ki se nanaša na identitete, ogroža in briše teritorialne identitete, je bolj kompleksen, kakor si lahko predstavljamo. Homogenizacija kulture je povsem značilen pojav, kajti kulturni centri res vplivajo na periferijo. Ti centri, ki širijo svoj vpliv, so značilni predvsem za zahodni svet. Tak primer so hollywoodski filmi, ki jih gleda ves svet, pri tem pa se izgublja raznovrstnost filmov, izhajajočih iz evropske produkcije, ki jih vrtijo v naših kinematografih. Pri tej predpostavki bi bil logičen odgovor, da globalizacija briše teritorialne identitete. Vendar je odgovor simetralno nasprotje. Res je, da jih spreminja, briše pa jih ne, ker moramo pri analizi upoštevati še dva fenomena. Prvi je vpliv periferije na centre, saj morajo ti od nekod črpati svoje vsebine (primer so primesi iz Daljnega vzhoda – kitajski, japonski vzorci v hollywoodskih filmih, dnevi mehiške hrane v McDonaldsu), drugače bi se prav hitro izpeli. Drugi vpliv je vpliv individualizacije, ki ga je prav toliko kolikor vpliva globalizacije. Individualizacija je pomembna v takšni meri, v kakršni lokalno spet naredi pomembno in avtohtono. Razdelimo jo na dve komponenti. Prva preprečuje že slepo sprejemanje homogeniziranih kulturnih vsebin, saj vsega, kar pride do nas, ne sprejmemo, smo torej selektivni. Druga komponenta se nanaša na vsebine. Te sprejemamo, vendar niso

povsod po svetu sprejete enako in nimajo enakega vpliva. Tako se lokalne identitete res spreminja, nikakor pa ne postajajo homogene, uniformne, ker se hkrati z večjo mobilnostjo pojavljajo nove, unikatne sestave in posebnosti v prostoru.

Na podlagi samoreflektivnosti in izbire življenjskega stila nastanejo torej multiple in hkrati fluidne identitete posameznikov in skupin, ki se kažejo tudi v novih oblikah mobilnosti (razpršene, začasne, prostočasovne ...). Tako življenje pa zahteva dinamiko menjave identitetnih vlog in povečano prilagajanje že v vsakdanjem življenju ter ni pogojeno s selitvijo v novo (kulturno) okolje. Posameznik se mora neprestano dopolnilno socializirati, preoblikovati osebnost, vedenje.

Vendar moramo omeniti še razsežnosti v okviru identitetnih in migracijskih vprašanj, ki jih ponuja virtualni (kibernetški) prostor. Posamezniki lahko "gredo v svet", čeprav se fizično ne premaknejo, so doma. Lahko potujejo, nakupujejo, vzpostavijo interakcijske odnose, raziskujejo, si dopisujejo, poslušajo, sodelujejo v kulturnih, religioznih praksah ipd. (Jones, 1998)

"Noben prostor ni več "moj", prednostni prostor mojega življenja, pač pa nastaja mreža življenjskih prostorov posameznika, ki ustrezajo njegovim različnim "svetovom" med katerimi se giblje. A vendar, nadnacionalno skupno življenje pomeni obenem večjo socialno bližino kljub geografski distanci in socialno distanco kljub geografski bližini." (Ule, 2000: 32)

V virtualnem svetu, ki nima fizične osnove, lahko akter upravlja svojo identiteto in tako razširi meje svojega delovanja. Kot primer lahko vzamemo internetne klepetalnice, v katerih akter lahko prikrije svojo pravo identiteto in se pretvarja, da je nekdo drug. Virtualni svet mu torej omogoča, da postane, kar si želi, in hkrati mu tak način zagotavlja visoko stopnjo osebne anonimnosti. Zaradi prikrite identitete se zmanjša možnost diskriminacije (glede na spol, vero, raso in druge pripadnosti) v komunikaciji in poveča se verjetnost, da se srečajo ljudje, ki se sicer v realnem svetu zaradi predsodkov ne bi. Komunikacija po internetu je deterritorializacija in omogoča posameznikom, pa tudi skupinam (npr. homoseksualci, vinogradniki, pisatelji) in sistemom (npr. mesta, države), da se združujejo in povezujejo zaradi skupnega interesa, želje po znanju ali pa le zaradi želje po druženju, komuniciranju in izmenjavi mnenj. Taka oblika komuniciranja pa zmanjšuje družbeni nadzor. (Oblak, 2002; Trček, 1995)

4 Vrste migracij in mobilnosti

Kakor smo ugotovili zgoraj, migracije obsegajo obširen spekter izrazoslovja, zato jih klasificiramo po kriterijih, kakršna so trajanje, smer, prostor, vzroki in motivi itd. Migracije so dogodki, selitve med različnimi vrstami okolja, npr. med mesti, regijami, podeželjem, občinami – tem pravimo notranje migracije, ali med nacionalnimi enotami, npr. med državami, narodi – pravimo jim zunanje ali mednarodne migracije. Študije slednjih so se preveč osredotočale na preiskovanje znotraj nacionalnosti, namesto umeščanja mednarodnih migracij v širši sociološki, gospodarski in politični okvir. V zadnjih desetletjih nastajajo in se raziskujejo nove oblike, kakršni sta npr. transnacionalna in virtualna mobilnost, ki pokažeta na nove lastnosti migracijskih procesov onstran nacionalne države. (Schmidtke, 2001, Mahler, 2004) V okviru novih, postmodernih oblik je ustrežnejša uporaba pojma gibanje ali mobilnost, ker ima migracija pridih stalnosti in dolgotrajnosti, gibanja v današnjem času pa so prenehajoča, prekinjena in kratkotrajna. Pojem mobilnost je širši in vključuje migracije. Glede na smer ločimo naprej odselitve – emigracije (odhajanje ljudi iz njihove matične dežele), priselitve – imigracije v tujo družbo in ponovne priselitve (remigracije) v prejšnje bivalno okolje zaradi nezadovoljstva v imigrantski družbi, po izteku delovne pogodbe, po končanem študiju ipd. Razlikujemo še med dolgotrajnimi, za daljše časovno obdobje (npr. stalnimi, sezonskimi), in kratkotrajnimi (npr. začasnimi, dnevnimi) migracijami. Glede na funkcijo, ki jo imajo, jih delimo na delovne selitve, selitve zaradi dopusta, zaradi študija, avanture itd. (Lukšič-Hacin, 1999, Verlič Christensen, 2002: 18)

Na podlagi teh delitev lahko opredelimo tudi tipe migrantov. Tiste, ki imajo namen stalno bivati v novi državi, imenujemo naseljence. Pogodbenim delavcem je imigrantska država izdala časovno omejena dovoljenja za prebivanje, dokler jim ne poteče delovna pogodba. Nekateri izmed njih so lahko sezonski delavci. Strokovnjaki se selijo iz ene države v drugo, kakor se selijo transnacionalne družbe, v katerih so zaposleni. Veliko imigrantov se pretihotapi v državo ali pa ostanejo po izteku delovnega vizuma oziroma delajo s turističnimi vizumi. To so nezakoniti delavci ali ilegalni imigranti. Sledijo še iskalci azila, ki iščejo zatočišče v imigrantski državi, in begunci. (Stalker, 2005)

Danes hkrati naletimo na klasične in moderne oblike migracij, ki so nastale zaradi globalizacijskih procesov. Vendar pa ne moremo več govoriti o tipičnih klasičnih migracijah ter jih preprosto deliti na notranje in mednarodne, saj je na družbenem področju zaznati velike spremembe. V postmodernejši družbi namreč ni več mogoče ločevati med zunaj in notri, med domom in tujino, tudi ne uspemo razvozlati vseh motivov za mobilnost, ravno zato pa niti migracij in mobilnosti niti migrantov in ljudi, ki se premikajo po prostoru, ne moremo klasificirati po dosedanjih kriterijih. Lahko rečemo, da se značilnosti klasičnih in modernih migracijskih oblik med seboj prepletajo, dopolnjujejo in prekrivajo, poleg tega dobivajo v dobi hitrega telekomunikacijskega in prometnega razvoja nove razsežnosti in podobe. Migracije, ali bolje rečeno mobilnost, so kompleksen in zelo raznovrsten pojav. Najprej si bomo ogledali splošne značilnosti klasičnih migracij, ki bi lahko pripomogle k boljši podlagi za razlago in razumevanju novih oblik mobilnosti.

4.1 Notranje migracije

Notranja mobilnost prebivalstva označuje premike v neki družbeni skupnosti, npr. med kraji, občinami, regijami, ter spreminja prostorsko poselitev in vzorce urbanega razvoja, spreminja pa tudi število in strukturo prebivalstva, predvsem njenega delovnega potenciala. Po podatkih popisa iz 1991 je več od polovice prebivalcev Slovenije živelo v naselju, kjer so se rodili (51 %). Slovenska posebnost je v razpršeni poselitvi. Zato razlikujemo med urbaniziranimi ravninskimi in dolinskimi območji, ki se zaradi koncentracije prebivalstva in gospodarstva širijo proti hribovju, ter obrobni območji, za katera je značilna visoka depopulacija. Eden izmed razlogov za neenakomerne migracijske tokove aktivnega prebivalstva je razlika v gospodarski razvitosti regij in delovnih mestih, ki jih ta ponujajo. Poleg tega je pomembna velikost in geografska lega regij, razvitost infrastrukture, starost in izobrazba njihovih prebivalcev. Velik vpliv na iskanje zaposlitve zunaj občine ali regije ima tudi tržno gospodarstvo, ki se je začelo z osamosvojitvijo Slovenije in katerega posledica je tudi visoka stopnja brezposelnosti. Predvsem v zadnjih desetletjih opazamo spremembe vrednot v družbi, ki vplivajo na mobilnost. Povečala se je ekološka ozaveščenost Slovencev in zavzetost za njihovo ravnanje s prostorom, ki vodi v ponovno prepoznavanje vrednot in kvalitet naravnega prostora in podeželja. Ljudje zagovarjajo kakovost bivanja, čisto in mirno okolje, ki je primerno za delo in za življenje. Na drugi strani je nastala poselitvena in populacijska

praznina zaradi sprememb v kmetijstvu ter zaradi osredotočenosti delovnih mest in izobraževalnih ustanov v večjih urbanih središčih. Srečujemo se tudi s suburbanizacijo⁶, h kateri je veliko pripomogla večja prometna povezanost in uporaba telekomunikacijskih tehnologij, pa tudi povišana stopnja kriminala in onesnaženosti v urbanih okoljih. Stagnacija zaposlovanja in oživljanje drobnega gospodarstva na obrobju večjih in srednje velikih mest sta povzročila preusmeritev selitvenih tokov iz mestnih središč v ožji ali širši obmestni prostor. To večinoma niso selitve na daljše razdalje, ampak samo med bližnjimi naselji. Tako je notranja migracija v Sloveniji kljub razpršeni urbanizaciji in nesorazmerni porazdelitvi delovnih mest nizka. Vzrok za to je v veliki navezanosti na domači kraj in v majhnosti Slovenije, ki dopušča visoko stopnjo dnevne mobilnosti. Pomemben vzrok za nizko notranjo migracijo pa je tudi stanovanjski trg s togo ponudbo in povpraševanjem. Predvsem pomanjkanje nekaterih vrst stanovanj ter zelo visoke cene za stanovanja in zemljišča v večjih mestnih središčih in bližnji okolici zmanjšujejo notranjo migracijo. (Verlič Christensen, 1999: 71) Tako se pokaže potreba po povečani motorizaciji družbe in povečanju dnevne mobilnosti, kar pa ni nujno pozitivno, vsaj glede okoljskega onesnaževanja ne.

Švedska naredi vtis s svojo velikostjo, široko odprtim podeželjem in valovito pokrajino. Premore lepo obalo in številne gozdove, ki dajejo občutek prostornosti, harmonije in mirnosti. Glede na svojo velikost pa ima majhno populacijo, zgoščeno na jugu. Na Švedskem opazimo največjo razliko prav v poseljenosti med zelo hladnim in hribovitim severom, ki je redko poseljen, in jugom, za katerega so značilni ugodno podnebje, nižinski predeli in rodovitna zemlja, ter največja urbana središča. Skoraj 90 % populacije namreč živi na južni polovici države. V zadnjih desetletjih je bila v Slovenji in na Švedskem aktualna regionalna polarizacija, ki ji je sledila suburbanizacija. Selitve so potekale iz ruralnih v urbana naselja in to je imelo velik vpliv na kakovost življenja. Depopularizirana območja so postala nezanimiva in dražja, popularizirana pa se spopadajo s prenaseljenostjo, povečanim onesnaženjem, prometnimi zastoji ipd. Ključno vlogo na Švedskem igra redistributivna davčna politika, ki pravično porazdeli dobrine med regije in tako poskrbi, da so vsakemu posamezniku zagotovljene osnovne življenjske možnosti. V poseljevanje manj primernih predelov in odpravo demografskih problemov sta vključeni tudi migracijska in regionalna politika, ki priseljenim dodelita

---

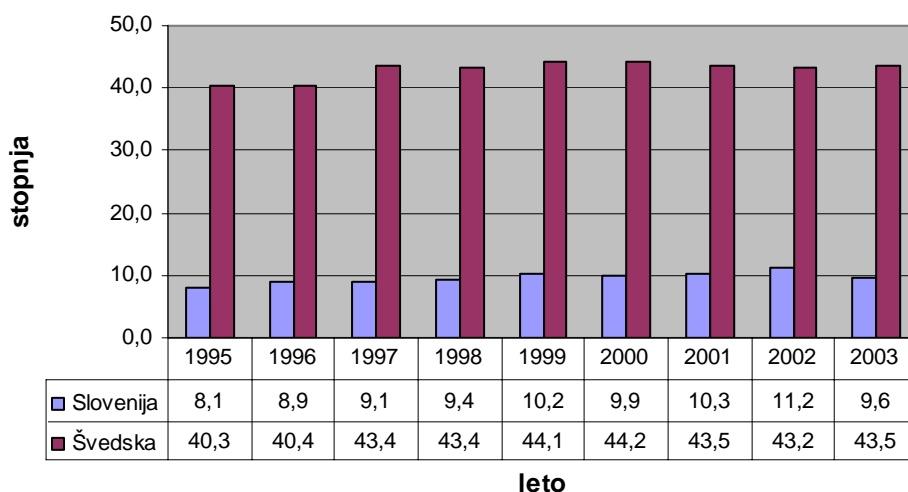
⁶ Suburbanizacija vključuje prenos mestnega življenjskega sloga in vrednot ter selitev meščanov v širšo okolico mest in na podeželje.

stanovanje, največkrat v ruralnih predelih in na neprijaznem severu države. Prisilna integracija in dodelitev lokacije pa vodita v sekundarno migracijo in včasih v tajno naselitev v večja mesta še pred iztekom obdobja, ko jim je dovoljeno prosto gibanje. Večina priseljenih tujcev si namreč želi prebivati med svojimi ljudmi, v etničnih enklavah večjih urbanih središč, saj imajo le tam možnost za samozaposlovanje in razvoj storitev, ki jih v drugih okoljih ni. (Verlič Christensen, 2002: 107, 143) Iz teh okolij na obrobju večjih mestnih središč, ki so bila prvotno oblikovana kot spalna naselja in zato ne ponujajo delovnih mest, se Švedski umikajo in jih prepuščajo priseljencem, med katerimi vlada visoka stopnja brezposelnosti. Prisilno naseljevanje in integracija na depopulariziranih območjih v tem primeru nista ravno uspešna, saj je etnična segregacija na regionalni ravni in znotraj velikih mest eden glavnih problemov, ki pesti Švedsko. (Andersson, 2005)

Ko raziskujemo notranje migracije, je ena izmed prvih ugotovitev, da so najpogostejše preselitve znotraj mesta ali vasi. Sledijo jim migracije v drugo mesto znotraj regije, nato v drugo regijo znotraj države. Zelo nizek pa je delež tistih, ki se preselijo v drugo državo znotraj EU ali zunaj EU. Z naraščanjem oddaljenosti se število selivcev zmanjšuje, kar dokazujejo podatki v tabelah 4.1 in 4.2. Prevladujejo torej premiki na kratke razdalje, ki so povezani z življenjskim ciklom posameznikov. Podatki kažejo, da so najbolj mobilni mladi ljudje med 15. in 34. letom, ki zapustijo dom zaradi izobraževanja, zaposlitve in osamosvojitve od staršev in/ali razširitve družine. Izobraževalne ustanove so skoncentrirane v večjih mestnih središčih, vendar to največkrat pomeni le začasno selitev. Za današnjo dobo je značilno podaljšano mladostništvo in starostna meja, pri kateri se mladi odselijo od primarne družine, se zvišuje. V Sloveniji so bili selivci leta 1990 v povprečju stari 25,6 leta, ko so zapustili dom, leta 2003 pa že 30,1 leta. (Letopis 2004) Vzroke za podaljševanje mladostništva vidimo v gospodarskih in širših družbenih okoliščinah. Šolanje je postalo vseživljenjsko in je pogoltnilo mejo odraslosti, je pa tudi vzrok za materialno odvisnost. Odrasli otroci tako živijo doma tudi do 30 leta in več. Od staršev se odselijo šele, ko imajo zagotovljeno stanovanje. Predvsem za Slovenijo je značilno, da se mladi želijo preseliti neposredno v lastno stanovanje ali hišo in ne v najemno; tudi razmišljanje gre v tej smeri, saj se v Sloveniji gradijo velike lastne hiše, v katerih živita dve družini ali tri. Na Švedskem je sistem drugačen. Starostna meja pri odselitvi od primarne družine je nekoliko nižja. Razlog je v socialni državi in veliki pomoči mladim družinam ter v

drugačnem mišljenju ljudi. Predvsem pa država poskrbi za (so)financiranje študija in namestitvev študentov. Tudi pozneje, ko se mladi odločijo za samostojno življenje in/ali družino, jim pomaga z raznovrstnimi podporami in omogoči čimprejšnjo osamosvojitvev. Drugi vzrok preseljevanja v tem starostnem obdobju je iskanje zaposlitve. Veliko pogosteje se selijo visoko izobraženi, ki iščejo delo v večjih urbanih središčih, ker ta ponujajo večjo možnost zaposlovanja. Družinski razlog za selitev je prevladujoč pri ženskah, karierni pa bolj pri moških, čeprav bi pričakovali, da se izenačujeta. Hkrati zaznavamo suburbanizacijo, povezano z odseljevanjem mladih družin z otroki in starejših, ki se po končanem delovnem obdobju umikajo iz mestnih središč. Tako se prebivalci velikih mest selijo bolj od prebivalcev manjših mest. Pogosteje to velja za najemnike, mlade, samske in izobražene, manj pa za lastnike ali solastnike, starejše, z družino in neizobražene. (Mlinar, Štebe, 2004)

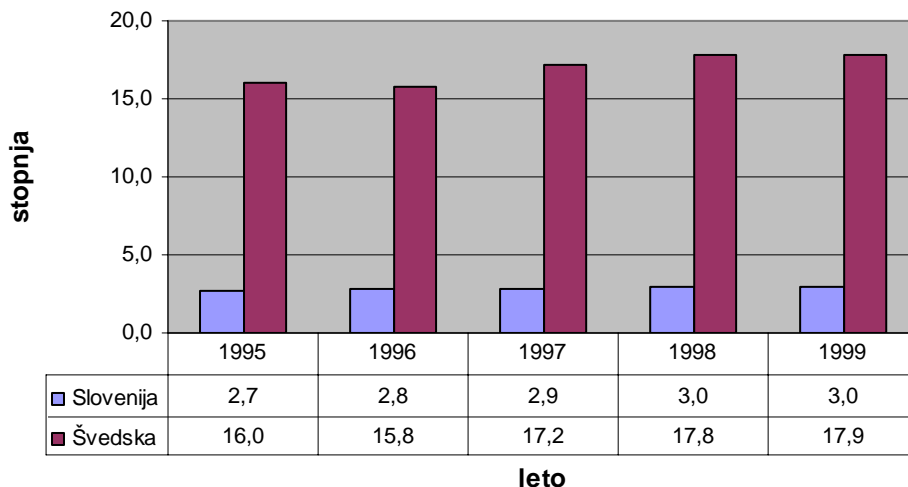
Tabela 4.1: Število selivcev med občinami v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Statističnem uradu RS in SCB – statistika Švedske.

Tabela 4.2: Število selivcev med regijami v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Podatki v tabeli 4.1 in 4.2 nam pokažejo zelo velike, celo prevelike razlike v notranji mobilnosti Švedske in Slovenije, zato je potrebna globlja razlaga. Vpliva poseljenosti ter velikosti občine in regije smo se znebili tako, da smo izračunali kazalnik pojava na 1000 prebivalcev. Razlike v rezultatih lahko pojasnimo na več načinov. Prvi razlog je lahko v uporabi različnih metodologij, saj v Sloveniji štejemo k notranjim selitvam le spremembe stalnega prebivališča, in sicer samo državljanov RS, medtem ko niso upoštevane prijave, odjave in spremembe začasnega prebivališča državljanov RS⁷ ter notranje selitve tujcev. Drugo razlago za zelo nizko notranjo mobilnost v Sloveniji lahko iščemo v velikokrat neizpoljenih zakonskih dolžnostih državljanov RS o prijavi, odjavi ali spremembi njihovega prebivališča. Na Švedskem je zaradi izredne prepletenosti registrov v državi in povezovanja njihovih podatkov tudi v administrativne namene registracija selitev zelo popolna in natančna. Zaradi omenjenih neusklajenosti je primerjava notranjih selitev med Slovenijo in Švedsko težko izvedljiva. Kljub temu lahko sklepamo, da je notranja mobilnost na Švedskem nekoliko višja kakor v Sloveniji. Na Švedskem jo zvišujejo tudi imigranti in begunci. Imigranti so večinoma mladi odrasli med 20. in 29. letom starosti. Ker so se že enkrat preselili, so se pripravljani

⁷ Delitev na začasno in stalno prebivališče prinaša mnogo neprijetnosti za posameznike pri urejanju formalnih birokratskih zadev, saj v kraju začasnega prebivališča ni mogoče urejati uradnih zadev, ni mogoča pridobitev socialnega stanovanja ali namenskih finančnih posojil ipd. V Sloveniji je nujno potrebna poenostavitev bivalnega statusa, ki bi povečala preglednost nad dejanskimi potrebami po stanovanjih in dala verodostojnost nastanitvenim evidencam in centralnemu registru. (Podrobnosti s tega področja navaja Barbara Verlič Christensen v članku Registracija prebivalcev in prijava stalnega prebivališča v Sloveniji leta 2000.)

preseliti znova, medtem ko se tisti, ki se še niso nikoli preselili, težje odločijo za to. Poleg tega je stopnja brezposelnosti med imigranti visoka in s preselitvijo ničesar ne izgubijo. Begunci največ prispevajo k notranji mobilnosti s prej omenjeno sekundarno migracijo, ko jim je po nekem obdobju dovoljeno prosto premikanje. Ker je velik delež švedske populacije sestavljen iz posameznikov z različnim etničnim ozadjem, ki so se v preteklosti priselili na Švedsko in se naturalizirali, lahko pričakujemo, da so bolj mobilni od Slovencev, za katere je značilna večja etnična homogenost in tako zakoreninjenost.

4.2 Mednarodne migracije

Mednarodna migracija se je v zadnjih desetletjih povečala zaradi naraščajoče globalizacije. Vzroki zanjo so bolj raznovrstni, povečalo se je število držav izvora, pa tudi ciljnih držav. Migranti gradijo mostove med njimi, saj ohranjajo stike z državo izvora. Mednarodne migracije je Mlinar opredelil kot fizično gibanje v geografskem prostoru s prestopom državne meje, ki ima za posledico relativno trajno spremembo kraja bivanja. Življenje v tujini mora trajati vsaj eno leto in nova država mora biti oddaljena vsaj toliko, da se prekinejo redni stiki s prejšnjim življenjskim okoljem in vzpostavijo novi interakcijski sistemi. Vendar v isti sapi dodaja, da je v današnjem času ta opredelitev sporna zaradi "časovno-prostorskega zgoščevanja" novih tehnologij prometa in komunikacije. (Mlinar, 1993) Mednarodne migracije so od devetdesetih let stalne in množične, zato govorimo o migracijskih tokovih. Ti potekajo v raznih smereh, največkrat pa od periferij k centrom in od manj razvitih k bolj razvitim državam. Sestavljajo jih raznovrstne skupine migrantov, od političnih in ekonomskih pa vse tja do študentskih. Mednarodne migracije se največkrat pojavljajo kot svobodne selitve posameznikov, ki v okviru obstoječih zakonov spremenijo stalno bivališče. Še vedno so zelo pogoste prisilne migracije, ko posamezniki ali cele množice bežijo pred različnimi katastrofami (vojne, naravne nesreče) ali konflikti v družbi, ki ne spoštuje osnovnih človekovih pravic. Z Amsterdamsko pogodbo iz leta 1999 se države članice EU zavezujejo, da bodo dajale pomoč pri sprejemu beguncev in iskalcev azila ter si to breme porazdelile. Obe vrsti migracij sta povezani z gospodarstvom, politiko in družbenim razvojem. V zadnjem desetletju pa so se po Evropi, kljub schengenskim določilom o zagotavljanju varnosti in pravičnosti s poostrenim nadzorom na zunanjih mejah držav podpisnic, močno povečale ilegalne migracije – nelegalni prestopi

mednarodnih meja in nelegalno bivanje v tuji državi, predvsem zaradi omejevalnih ukrepov razvitih evropskih držav. (The Schengen Agreement and the Convention Implementing the Schengen Agreement, 2005) Za mednarodne migracije v primerjavi z notranjimi veljajo strožji pogoji, ki jih postavlja in preverja imigracijski urad v skladu z nacionalno politiko. Priseljenec si pridobi pravico do stalnega bivanja na podlagi zaposlitve ali pa uveljavlja pravico do združevanja družine ali pravico do azila – začasnega zatočišča. Strožji pogoji so potrebni zaradi velikega vpliva, ki ga imajo mednarodne migracije na delovanje trga dela in na distributivni sistem socialne države ter na spreminjanje demografske sestave družbe in naroda.

V zadnjih petnajstih letih se je zgodilo precej sprememb v obsegu, strukturi in geografskih premikih mednarodnih selitev. Manj je selitev iz Evrope v nekdanje tradicionalne imigracijske države (ZDA, Kanada in Avstralija), čeprav so še mikavne za priseljence iz azijskih držav in Latinske Amerike. Novi, močni tokovi iz srednje in vzhodne Azije, pa tudi iz Afrike so usmerjeni v zahodnoevropske države. Kljub zaostrovanju in povečanemu nadzoru meja so obale severnega Sredozemlja pribežališče množici arabskih in afriških priseljencev. Zaradi hitrega naraščanja prebivalstva na teh območjih je pričakovati porast migracijskih pritiskov na evropske države. Če so vzroki za sodobne mednarodne migracije globalni, so posledice lokalne – nosi jih vsaka posamezna država. Zato same oblikujejo migracijske politike ter omejujejo in nadzorujejo pritok imigrantov, vendar naj bi se na tem področju razlike med državami članicami EU kmalu zmanjšale. (Mejnik v Tampereju, 2005) Je torej migracija grožnja? Seveda ne. Vendar pa prinese integracijske izzive in pomeni premike od idealov homogene družbe h kulturni različnosti in pluralizmu. Večina ljudi namreč verjame, da je družba bolj izpopolnjena in uspešna, če je narodnostno raznovrstna. Hkrati dodajajo, da se bojijo obstoja manjšinskih skupin, ki lahko ogrozijo družbo blaginje.

Švedska se je poleg Nemčije in Velike Britanije razvila v kulturno zelo pestro državo. Delno je to rezultat široko odprtih vrat za imigrante v raznih obdobjih in povečane internacionalizacije. Od 70. let ima aktualno migracijsko politiko, zato da bi oblikovala multikulturno družbo, ki poudarja enake pravice za vse na vseh področjih socialnega življenja (etnično, versko in kulturno identifikacijo) in integracijo v politično skupnost. Politika temelji na holističnem pogledu, ki vključuje spoštovanje do ljudi, begunce in azilante, migracijo in integracijsko politiko, prostovoljno vrnitev v državo izvora in

preprečevanje neprostovoljne migracije. Vendar se pojavljajo tudi kritike švedske integracijske politike⁸ in vprašanja, ali ne gre morda za prikrito asimilacijo. Zelo poudarjena socialna enakost se namreč ne izraža v praksi in to so potrdile tudi raziskave. Največkrat je omenjena visoka stopnja brezposelnosti med priseljenci, predvsem iz neevropskih držav in iz nekdanje Jugoslavije, nižje je tudi zaposlovanje otrok priseljencev, ki imajo enako izobrazbo kakor švedski otroci. Razlike so med drugim v dohodkih priseljencev in Švedov pa še bi lahko naštevali. (Bešter, 2003) Vendar so s stališča priseljenca preselitve na multikulturalna območja manj stresne in še vedno ugodne za imigrante, ker je tamkajšnja avtohtona populacija seznanjena s problematiko migracij in migrantov ter sprejema njihovo kulturno raznovrstnost. Pred leti, ko multikulturalizem še ni bil tako izrazit, je bilo težje imigrirati v etnično homogeno okolje.

V Sloveniji za zdaj ne moremo govoriti o rezultatih integracijske politike, ker so bili temelji zanjo postavljeni šele 1999. leta z Resolucijo o imigracijski politiki. Ta je načrtala pluralistični (multikulturalni) model, ki upošteva kulturno mnogovrstnost slovenske družbe in gradi cilje integracijske politike na načelih enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja (glej Resolucijo o imigracijski politiki, 1991/1999). Toda integracijska politika večinoma ostaja samo na papirju, saj se v praksi skorajda ne uresničuje. Nekatere dejavnosti glede pomoči priseljencem (zlasti beguncem) pri vključevanju v slovensko družbo sicer obstajajo, vendar jih izvajajo nevladne organizacije (UNHCR, Slovenska filantropija, Fundacija GEA 2000). (Bešter, 2003)

Slovenija je zaradi svoje geografske lege tranzicijsko okolje širših migracijskih tokov, ki so usmerjeni proti državam EU. Zaradi dokajšnje gospodarske stabilnosti pa je v devetdesetih letih za nekatere imigrante postala ciljna država in najbolj oblegano območje za nedokumentirane tokove, največ iz vzhodnih in azijskih držav, ki so po vsej verjetnosti še veliko krepkejši, kakor kažejo podatki. Njeno izpostavljenost lahko dokažemo s številom beguncev, tranzicijskimi prehodi ter povečanim številom prošenj za azil. (glej tabelo 4.6) Poleg tega se je takrat oblikovala samostojna nacionalna država, obremenjena z dediščino nekdanje skupne države. V Sloveniji biva mnogo imigrantov z

---

⁸ Integracijska politika je aktualna od 1997 in vključuje v integracijske procese celotno družbo, ne samo priseljence. Prevladujoča je tudi individualna integracija, čeprav še vedno obstajajo nekateri programi za posamezne priseljske skupnosti.

območja nekdanje Jugoslavije, kar potencialno lahko sproža konflikte. Struktura prebivalstva v Sloveniji je dokaj homogena, saj konec devetdesetih let delež etničnih skupin ni presegal 6 %. Vendar se bo morala država v prihodnosti spoprijeti s staranjem in posledično z zmanjševanjem aktivnega dela prebivalcev tako kakor večina zahodnoevropskih držav. Tudi sorazmerno manj mobilna domača delovna sila in neprilagodljivi trg dela bosta postavljala omejitve za gospodarsko rast. Slovenija se bo morala čedalje bolj odpirati imigracijam in nadomestiti primanjkljaj delovne sile s priseljenci. Tujci so bolj prilagodljivi, bolj mobilni in manj organizirani.⁹

Iz obeh razlogov, demografskega in gospodarskega, se priseljevanje tujcev v Sloveniji in na Švedskem povečuje. V obeh državah je razlog za to nedvomno vstop v Evropsko unijo. Ker ta na nekaterih področjih že deluje kot država, so njene notranje migracije selitev prebivalcev med državami članicami EU. Vendar pa se kljub Schengenskemu sporazumu (1985) in pogodbi iz Maastrichta iz leta 1992 o svobodni izbiri kraja prebivanja in zaposlitve državljanov iz članic EU ni uresničilo polno delovanje notranjega trga, saj je delovna sila premalo mobilna. Nizka stopnja "notranjih" meddržavnih migracij v EU je najverjetneje posledica kulturne in jezikovne raznovrstnosti narodov, ki se izraža v različnih političnih in gospodarskih odločitvah o zakonih zaposlovanja, stopnjah obdavčevanja, socialnih pravicah, pokojninskih sistemih, o vprašanju priznavanja izobrazbe, kulturah itd. Zelo pomembno razlikovalno vlogo nosijo jeziki, saj je znanje uradnega jezika države skoraj vedno pogoj za pridobitev zaposlitve. Poleg tega govorimo o "Evropi dveh hitrosti", ker so za nove članice EU postavljene nekatere omejitve, npr. na področju prostega gibanja. Prost pretok ljudi v tem primeru nima več pravega pomena. Mednarodne migracije se torej ne povečujejo zaradi preseljevanja znotraj EU, ampak zaradi imigrantov iz tretjega sveta. Število teh se povečuje zaradi družinskega združevanja, prošenj za azil, begunstva in nedokumentiranega priseljevanja. Povečevanje obsega priseljenih je povezano s sivo ekonomijo in politično-gospodarskimi kriznimi razmerami po svetu.

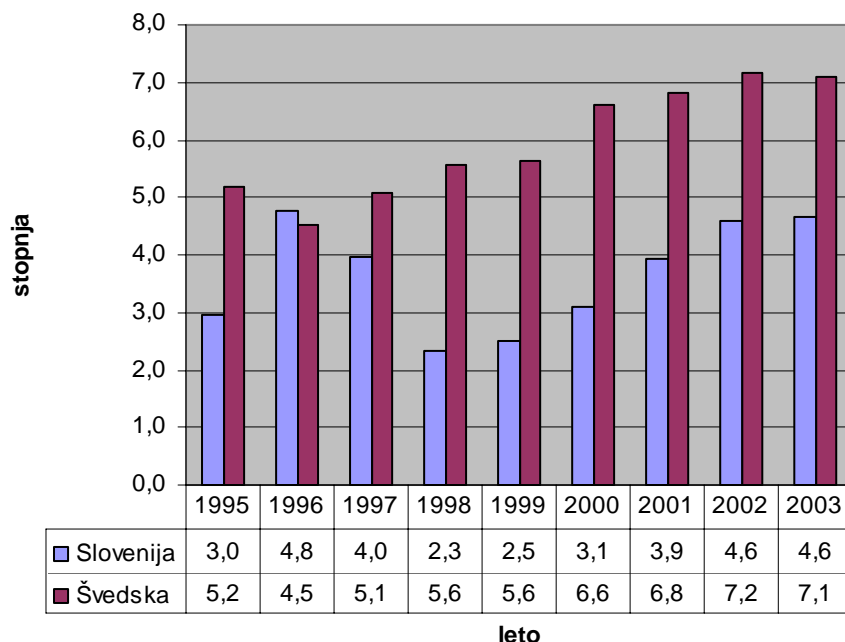
Poglejmo številke. Najprej opazimo, da se na Švedsko vsako leto priseli več ljudi kakor v Slovenijo. Prvo polovico 90. let so Švedsko zaznamovali veliki tokovi beguncev, ki so

---

⁹ Ker so migranti običajno mlajši posamezniki, so bolj fleksibilni in se lažje znova preselijo, povečujejo notranjo mobilnost države in niso dobro organizirani, razen ob etnični ekonomiji, ki je znana tudi v Sloveniji.

jih vojne in konflikti predvsem na Balkanu in v Iraku prisilili v beg. Tako je za leto 1994 (glej tabeli 4.5 in 4.6) značilno rekordno število registriranih tujcev (predvsem iz Bosne in Hercegovine, Kosova in afriških držav), ki so prišli v državo že leta 1992, zaprosili za azil in nato čakali 2 leti na dovoljenje za prebivanje. Za leto 1995 je pomembna priključitev Švedske k EU, s čimer se je odprla skupnemu trgu s prostim gibanjem ljudi in prihodu ljudi iz držav članic EU. Ta dejavnik vpliva na podatke, saj se je leta 1995 priselilo na Švedsko 5,2 ljudi na 1000 prebivalcev. Samo leta 1996 zaznamo rahel upad priseljenih na Švedsko. Leta 1997 so imigranti vključevali največ Iračanov (3.700), Jugoslovanov (2.900) in Fincev (2.800). (Sweden: A Special Report, 2005) Za obdobje od 2000 do 2002, ko je stopnja znašala 6,6 do 7,2 človeka na 1000 prebivalcev, moramo omeniti, da gre spet za imigracijo iz humanitarnih razlogov, beguncev iz Afganistana, Iraka, Irana, nekdanje Jugoslavije in Rusije, ki so zaprosili za azil. (Karlsson, 2002) (glej tabelo 4.6) Seveda so v vseh teh letih značilne tudi migracije zaradi združevanja družin, izobraževanja (leta 2001 so prevladovali študenti iz ZDA, Kitajske in Rusije), delovnih imigracij in drugih razlogov, vendar ne v tako drastičnem obsegu. Število imigrantov vključuje tudi prebivalce nordijskih držav, ki imajo pravico do prostega gibanja. (glej tabelo 4.3)

Tabela 4.3: Število priseljenih v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)

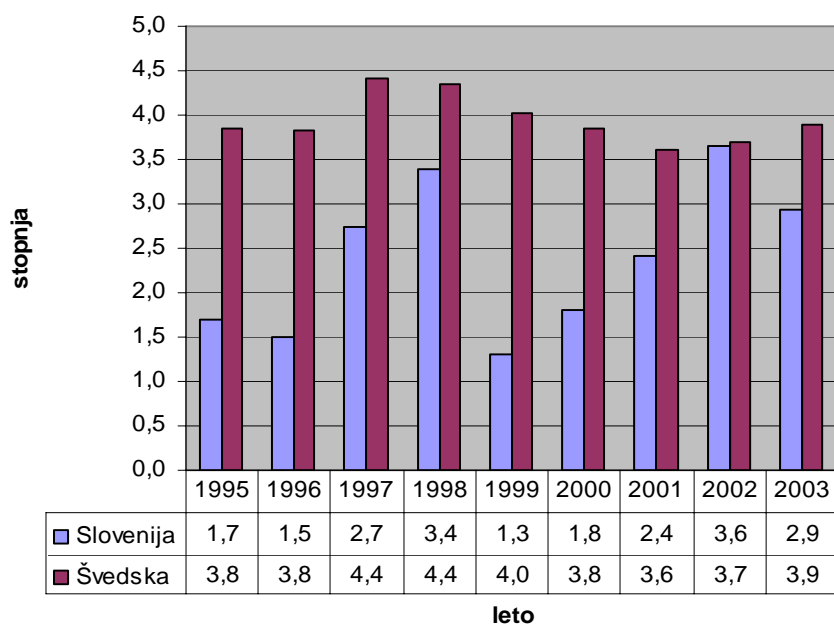

Vir: Čoha, povzeto po Statističnem uradu RS in SCB – statistika Švedske.

Za Slovenijo so stopnje nižje. Migracijski tokovi v devetdesetih so razgibani. Vendar so priselitve tujcev v Slovenijo bolj kakor statistično (številke od leta 1995 so zelo nizke) pomembne sociološko, zaradi etnične raznovrstnosti priseljenih. Vprašanje pa je, kako in koliko so registrirane, če sploh so. V začetku devetdesetih, ko so se razmere v Sloveniji po osamosvojitvi umirile ter se je žarišče vonj preselilo v druge republike nekdanje Jugoslavije, je tudi Slovenija sprejela veliko število beguncev. Z ureditvijo razmer v nekdanji Jugoslaviji po letu 1996 se je pritok imigrantov zmanjšal – 2,3 tujca na 1000 prebivalcev leta 1998. Postopno so se imigracije do leta 2003 povečevale, predvsem zaradi novih beguncev iz Iraka in drugih ogroženih delov sveta. (glej tabelo 4.3) Leta 2000 je rekordno število ljudi zaprosilo za azil. (glej tabelo 4.6) V tem obdobju je bilo veliko priseljevanja tudi zaradi združevanja družin in delovne imigracije, čeprav nimajo tako velikega pomena. Kaže, da smo vendarle zanimivo okolje za potencialne priseljence, ki prihajajo iz zelo različnih in oddaljenih držav. (Verlič Christensen, 2002: 182)

Pri odselitvah je zelo pomemben podatek, da so v švedsko statistiko vključene tudi naturalizirane osebe (ljudje, rojeni v tujini), kar povzroči neujemanje podatkov in je težje oceniti, kolikšen je dejanski delež tujega prebivalstva in njihovih potomcev v državi. V devetdesetih letih je emigracija rojenih Švedov višja kakor rojenih tujcev. Od 1990 do 1995 je mogoče zaznati emigracijo rojenih Švedov, ki se je podvojila do leta 1999. Globalizacija gospodarstva in vstop na mednarodni trg dela sta povzročila visoko stopnjo brezposelnosti in odseljevanje. Vstop v EU pa je povečal in olajšal bivanje in delo v drugih državah EU ter ponudil boljše možnosti študija v tujini. Za primer pogledimo leto 1997, ko je emigriralo okrog 39.000 prebivalcev, vključno s 23.000 Švedi in 16.000 tujci. (Sweden: A Special Report, 2005) Od 1995 do 1998 se je zelo povečala emigracija beguncev iz Bosne in Hercegovine ter Jugoslavije, odseljevali pa so se tudi Poljaki, Afričani in Azijci. Takrat se je stopnja odseljenih gibala med 3,8 do 4,4 ljudi na 1000 prebivalcev. (glej tabelo 4.4) Emigracija Švedov v nordijske države je bila v devetdesetih konstantna – prišlo je le do zamenjave ciljne države, kar je odvisno od valovanja ekonomskega cikla. Vendar pa dejansko število emigrantov ostaja nizko glede na število priseljenih. In če primerjamo imigracije in emigracije, ima Švedska vedno pozitiven migracijski prirast, najverjetneje zaradi stabilnosti države blaginje. (glej tabelo 4.5)

Tabela 4.4: Število odseljenih v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)

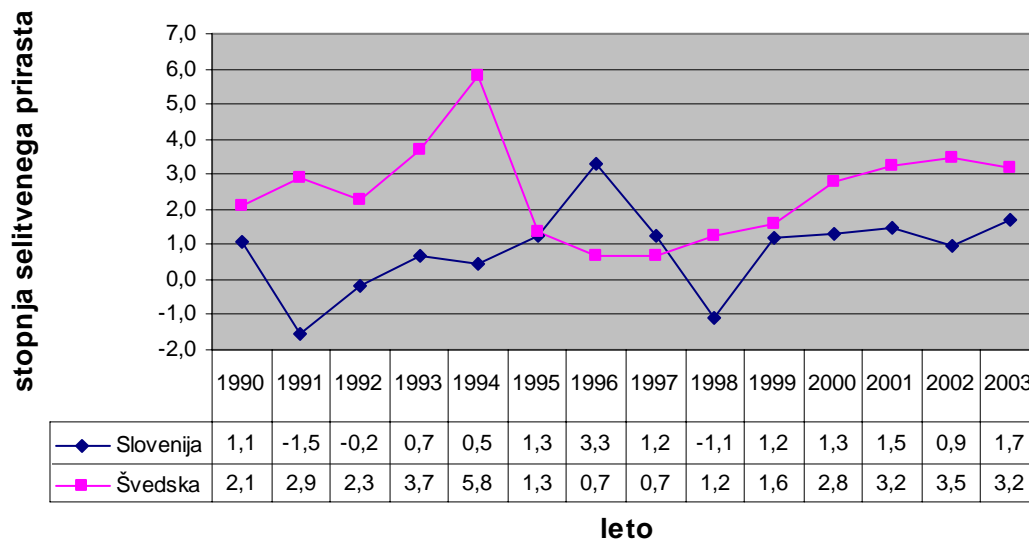
Vir: Čoha, povzeto po Statističnem uradu RS in SCB – statistika Švedske.

Za Slovenijo podatki o emigracijah bolj nihajo. To je izraz politično-gospodarskih razmer od devetdesetih let naprej. Po osamosvojitvi Slovenije je do leta 1992 odšlo nekaj tisoč prebivalcev, kar je povzročilo negativen migracijski prirast v letih 1991 in 1992. Tisti prebivalci iz republik nekdanje Jugoslavije, ki so ostali, so lahko poenostavljeno pridobili slovensko državljanstvo. Zaradi nadaljevanja vojn na območju nekdanje Jugoslavije je tudi v Sloveniji iskalo zatočišče veliko beguncev. Selitveni prirast je bil od 1992. do 1997. leta pozitiven, stopnja emigracij pa je bila v primerjavi s stopnjo imigracij v tem obdobju nizka. (glej tabelo 4.5) Leta 1996 je bila stopnja le 1,5, medtem ko je 1998. znašala že 3,4 emigrante na 1000 prebivalcev. (glej tabelo 4.4) To veliko povečanje je rezultat vračanja beguncev predvsem v Bosno in Hercegovino ter v druge države na območju nekdanje Jugoslavije. Od leta 1999 do 2002 se je stopnja emigracije spet zviševala. Najverjetneje je ta porast povezan z delovno emigracijo, ki jo povzroča brezposelnost in globalizacija ekonomije. Dejavniki “push in pull” v Sloveniji torej še nimajo odločilnega pomena. Prebivalci Slovenije so dokaj zadovoljni z razmerami, čeprav bi lahko trenutno zaslužili več in imeli boljši življenjski položaj, jih upanje na boljše čase doma naredi manj mobilne. Vendarle lahko rečemo, da so tudi v Sloveniji že opazna prva znamenja novih oblik mobilnosti, denimo šolanje v tujini

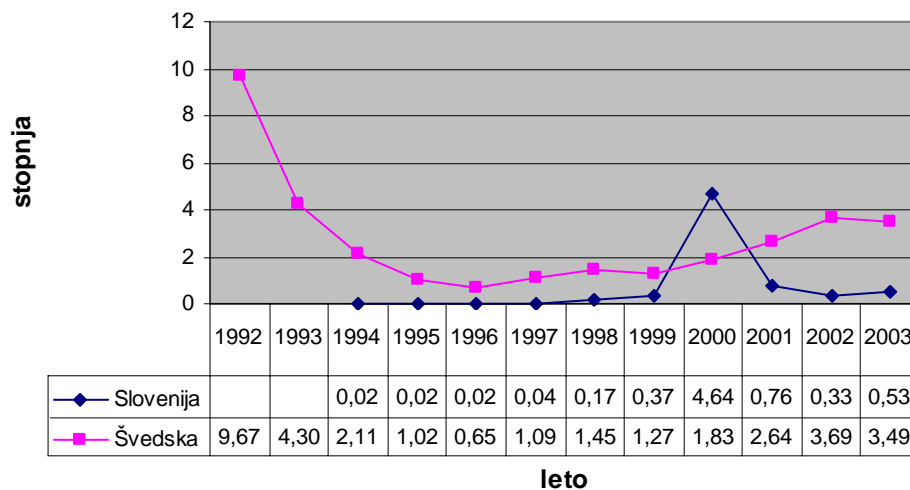
(Avstrija in Italija), kratkotrajne zaposlitve preko meja itd., vendar so statistično še neopazne.

Tabela 4.5: Selitveni prirast za Slovenijo in Švedsko (na 1000 prebivalcev)¹⁰

Vir: Čoha, povzeto po Statističnem uradu RS in SCB – statistika Švedske. Podatke za Švedsko od leta 1990 do 1994 so iz Fact Sheets on Sweden, 2003.

Tabela 4.6: Število prosilcev za azil v Sloveniji in na Švedskem (na 1000 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu
(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

¹⁰ Podatki za selitveni prirast se razlikujejo glede na vire. Stopnje tega prirasta po podatkih iz Statističnega urada RS so povsem drugačne od tistih, ki jih ponuja Eurostat, medtem ko so za Švedsko usklajene. Najverjetneje gre za napake v slovenski statistiki ali pa za napačno navedbo podatkov Eurostatu (primerjaj s prilogo A).

4.3 Nove oblike migracij in mobilnosti v luči globalizacijskih tokov

Oblike mobilnosti se vsekakor spreminjajo, tako pa se kažejo novi izzivi in nova vprašanja. Nove oblike migracij in mobilnosti niso zares nekaj novega, še nepoznanega, temveč so to stare oblike, ki dobivajo nove podobe v kontekstu globalizacije. Ta prinaša tehnološke spremembe predvsem v prometu in telekomunikacijah, politične spremembe z nastankom mednarodnih in regionalnih organizacij ter gospodarske spremembe, ki se kažejo v povečanem številu transnacionalnih družb in povečanem obsegu storitvenega sektorja.

Upadajo tradicionalne oblike mobilnosti, kakršne so dolgotrajni odhodi v tujino, povečujejo pa se manj tradicionalne oblike, kakršne so kratkoročne selitve in daljša poslovna potovanja. Posamezniki so torej čedalje "redkeje trajneje "locirani" (npr. bivanjsko, poslovno, prstočasovno) v enem kraju, mestu ali državi, podjetja pa svoje dejavnosti na različne načine vse pogosteje in tudi večkratno "relocirajo". " (Hočevar, 2000: 99) Bivanje posameznikov ali njihova navzočnost na določenem kraju je torej začasna, občasna, se pravi, da imajo zelo dinamična razmerja in odnose. Razlog za mobilnost znotraj korporacije je prenos znanja in veščin. Mobilni posamezniki pa laže konkurirajo na trgu globalne delovne sile, saj so bolj fleksibilni in hkrati zahtevni, selektivni, heterogeni, geografsko neopredeljeni. "Gledano dolgoročno gre za bistveno spremembo v dinamiziranju in raznovrstnosti časovno-prostorskih poti posameznikov ter skupin (npr. delovna mobilnost)." (Hočevar, 2000: 99)

"Globalizacija je torej proces, ki s težko predstavlljivo hitrostjo spreminja ustaljene povezave med prostorskimi enotami in nivoji. Namesto prostorsko jasno razmejenih in razpoznavnih entitet nastajajo nove (postmoderne) horizontalne mrežne strukture, ki prostorsko niso (več) izključujoče. To pomeni, da se prostorsko lahko prekrivajo, ne da bi ob tem prišlo do medsebojnih motenj ali celo blokad. S tem pa prostor kot identifikacijski in diferenciacijski dejavnik bistveno spreminja svojo vlogo." (Kos, 1995: 256)

Danes je človeška mobilnost povezana tudi s potrošnjo in porabo, to je s prostim časom, novimi življenjskimi cikli in stili (primer je mednarodna upokojitvena migracija ali življenjski stili, ki temeljijo na prometu in elektronski komunikaciji). Migracije ne vidimo več le kot vertikalne mobilnosti navzgor v smislu bolj kakovostega življenja, ampak tudi kot spremembo življenjskega stila, ki ni nujno več kvalitativna mobilnost navzgor, temveč je vzporedna, saj se spremeni le lokacija (npr. mobilnost

homoseksualcev v bolj tolerantna okolja). Spremembe v postindustrijski družbi zahtevajo, da se koncept migracije znova preuči in spremeni, ker obstaja tendenca k zmanjševanju razlik med delovno mobilnostjo, ki se prilagaja novim tipom proizvodnje, ter prostočasovno in potrošniško mobilnostjo, ki ju zaznamuje diferenciranost in fragmentiranost. Ni mogoče več natančno določiti, kaj nastaja v prostoru dela, prostega časa in izobraževanja, ker se te sfere med seboj prekrivajo. Nove oblike se mešajo in dopolnjujejo s klasičnimi oblikami mobilnosti, le da so novejšje bolj komplicirane ter je zato oteženo njihovo merjenje in razvrščanje po dosedanjih klasičnih definicijah in kriterijih.

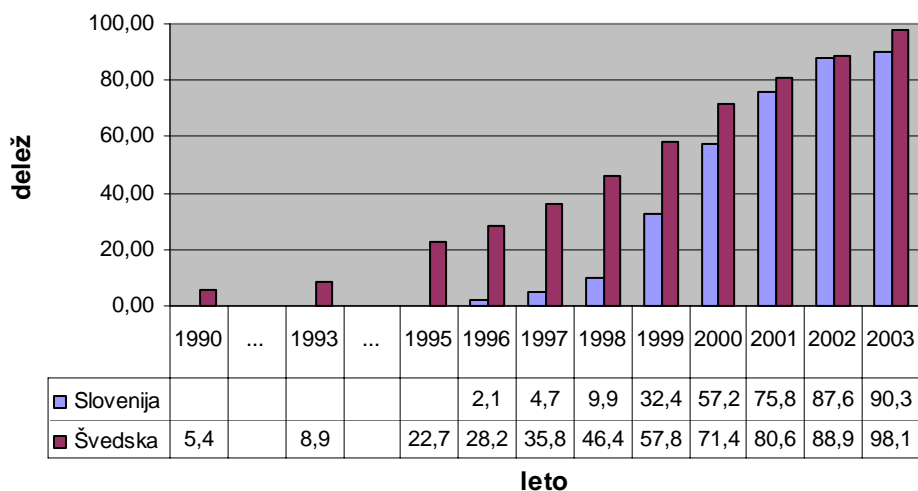
Relativizacija družbenih pojmov povzroči pravo zmedo na področju mobilnosti, saj ne moremo več z gotovostjo trditi, kateri motivi so pogoj za mobilnost, ker je ta splet mnogih vzrokov in motivov. Za primer konfuznosti lahko vzamemo evrokrate, človeka, ki gre za neko obdobje (npr. leto dni) v službo v Bruselj in se nato vrne domov. Tak premik vključuje lastnosti mednarodne, nadnacionalne, virtualne in delovne mobilnosti. Nastajajo dileme in vprašanja o tem, kje ima tak človek v enem letu dom ali stalno prebivališče. Ali naj ga v tem času obravnavamo kot tujca? Ali stalno prebivališče opredeljuje dom ali je to le podaljšana roka teritorialne, nacionalne države, ki omejuje posameznika? Zakaj bi sploh morali imeti stalno prebivališče? Zaradi davkov, pokojnine in socialnih podpor? Ne. Postmoderni posamezniki, za katere je značilno znanje jezikov, enostavno prehajanje med kraji, državami in kulturami ter posedovanje več domov, pri čemer je njihova pripadnost težko opredeljiva, se s takim načinom delovanja držav ne strinjajo več. Zato nastajajo omrežja, skupnosti ljudi, ki imajo skupne interese in s svojo dejavnostjo ozaveščajo o problemih, kakršna je pridobitev državljanstva, omejevanje nacionalne države, ki je še vedno teritorialno organizirana in zahteva prijavo stalnega ali začasnega prebivališča zaradi davkov, vojske, socialnih podpor itd., o težavah istospolnih posameznikov pri vključevanju v družbeno življenje in drugo ter zahtevajo reorganizacijo družbe.

Oglejmo si, kako globalizacijski procesi spreminjajo družbo in tokove mobilnosti v njej.

Virtualna mobilnost

Pri razpravljanju o mobilnosti ne smemo pozabiti na virtualno mobilnost in njene učinke. Opredelimo jo kot virtualno premikanje po prostoru ali premike po prostoru s pomočjo sodobnih tehnologij, na primer z internetom, telefonsko ali satelitsko komunikacijo itd., ki v zadnjem desetletju precej narašča. Za primer pogledjmo najbolj razširjeno obliko komunikacijske mreže, to je uporabo mobilne telefonije v Sloveniji in na Švedskem. Kakor razvidno iz tabele 4.7, se je slovenska mobilna telefonija začela razvijati šele po letu 1995. V tem času jo je na Švedskem že uporabljalo 22,7 % ljudi. Število švedskih uporabnikov je naraščalo skoraj sorazmerno, medtem ko je bila v Sloveniji rast v prvih treh letih počasna. Toda od leta 1998 do 1999 se je število slovenskih uporabnikov povečalo za 24,8 %. S tako rastjo smo na tem področju dohiteli razvite države Evrope. Leta 2003 smo imeli 90,3 % uporabnikov mobilne telefonije, Švedska pa 98,1 % uporabnikov mobilne telefonije. (glej tabelo 4.7) Danes mobilni telefoni postajajo podobni računalnikom.

Tabela 4.7: Število uporabnikov mobilne telefonije v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Bohinc, Oštir, Šketa (2004), Sika institute in Williamson, Öst, 2004.

Virtualni koncept mobilnosti ne vključuje realnega premikanja po prostoru, ki je značilno za realne migracije, temveč gre za doseganje istih učinkov, kakor bi jih imel premik v prostoru s pomočjo komunikacij v virtualnem prostoru. Pri virtualni mobilnosti ostane akter na isti fizični lokaciji in je v odnosih z drugimi akterji prek

mreže, je tele-navzoč. Vendar pa se velja vprašati, ali je to sploh še prava prostorska mobilnost, saj v luči novih tehnologij izgublja pomen sam koncept prostora v geografskem smislu. (Mlinar, 1994: 24) V tej luči bi morala klasična prostorska mobilnost na račun virtualne mobilnosti tudi nekaj izgubiti.

Uveljavljanje in zблиževanje komunikacijskih tehnologij – informacijske, telekomunikacijske in avdiovizualne – ter globalizacija življenja označujejo prehod iz industrijske v informacijsko družbo. V njej komunikacija dopolnjuje promet, spremeni se družbeno življenje, način medsebojnega sporazumevanja, učenja, dela, zabave, poslovanja itd. Prostorske ovire se premagujejo z zmanjševanjem časovnih ovir. Posamezniki se po virtualnem ali elektronskem prostoru gibljejo v omrežjih, za katera je značilna abstraktnost, nevidnost, neoprijemljivost in neumeščenost. Informacije in komunikacije postajajo osnovni viri. Od posameznika pa je odvisna raznovrstnost uporabe novih komunikacijskih praks. Markham v Oblak (2002) glede na rezultate etnografske študije daje pomembne iztočnice za razumevanje odnosa posameznikov do internetnih okolij.

“Nekateri uporabniki, denimo, računalniško tehnologijo opisujejo predvsem ali zgolj kot komunikacijsko orodje, s pomočjo katerega prenašajo informacije z enega na drugi kraj. Ta skupina uporabnikov razume internet kot novo orodje, ki omogoča uresničevanje nekaterih specifičnih, precej instrumentalnih funkcij. Drugi uporabniki internet opisujejo kot specifičen prostor, kjer lahko srečujejo in spoznavajo druge ljudi ter se pogovarjajo z njimi. Zanje je torej internet predvsem družabno okolje, v katerem lahko doživljajo več stvari - nove identitete, nova razmerja, nove prostore. Tretja skupina uporabnikov pa računalniško posredovane izkušnje ocenjuje kot posebno obliko bivanja. Računalniško posredovano komuniciranje je zanje predvsem tekst in njihovo obliko percepcije tako določa možnost, da skozi tekst izražajo sebe in spoznavajo druge.” (Oblak, 2002: 114)

Širjenje komunikacijskih omrežij vodi po Castellsu iz prostora krajev v prostor tokov, po Harveyju pa k časovno-prostorskemu zgoščevanju in zmanjšuje vlogo fizične prostorskega. “ “Časovno-prostorsko zgoščanje” v kontekstu virtualne mobilnosti pomeni namreč, da nam je vse večji delež raznovrstnosti vsega sveta (nam je) dostopen kar na domu (t. i. domocentričnost) in v vsakem kraju.” (Mlinar, 1994a: 842) Oddaljenost nima več tako velikega pomena, odkar dobivamo informacije po omrežnih tokovih. Časa in prostora ne moremo meriti samo v kilometrih in urah, ampak tudi v bitih. Transakcijski sistemi so zamenjali interakcijske sisteme, ki so prevladovali v industrijski družbi. Vendar moramo tem trditvam oporekati, kajti ne gre za

nadomeščanje krajev s tokovi niti interakcijskih sistemov s transakcijskimi. Tokovi, omrežja in transakcije dopolnjujejo dosedanje sisteme, ker se v virtualni prostor ne preselijo vse človekove dejavnosti. V fizičnem prostoru jih ostane še mnogo. Lahko pa trdimo, da se v virtualni svet preselijo tiste dejavnosti, ki akterjem prinašajo zmanjšanje stroškov v primerjavi s tistimi, ki bi jih imeli, če bi enako dejavnost opravljali v fizičnem prostoru. V nasprotnem se dejavnost ne seli v virtualni svet ali pa je akter, ki sam presoja stroške, ne uporablja. (Ule, 1997: 108) Vendar družba kot sistem še vedno vpliva na posameznika in zahteva takšno delovanje zaradi sprememb prostorsko-časovne organiziranosti življenja in zaradi otežene neposredne interakcije. Moramo pa opozoriti na agresivnost informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki brišejo ločnico med javno in zasebno sfero v družbi. Povečevanje uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij vidimo posredno iz izdatkov za informacijsko-komunikacijske proizvode (računalnike in računalniško opremo, programsko opremo in tovrstne storitve) kot odstotek bruto družbenega proizvoda. Iz najnovejših primerljivih podatkov lahko sklepamo, da se poraba za oskrbo z informacijsko tehnološkimi proizvodi v Sloveniji od leta 2000 vztrajno povečuje, na Švedskem pa se že znižuje. To pomeni, da je Švedska že dosegla določeno stopnjo opremljenosti ali zasičenosti z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, v Sloveniji pa je opremljanje šele v vzponu. (glej tabelo 4.8) Ker druge primerjave po letih zaradi različnega načina zbiranja podatkov niso mogoče, bomo pogledali podrobnosti za leto 2002 in za vsako državo posebej.

Tabela 4.8: Izdatki za informacijsko tehnološke pripomočke kot delež bruto družbenega proizvoda v Sloveniji in na Švedskem

Leto	2001	2002	2003	2004
Slovenija	1,80	2,00	2,10	2,20
Švedska	4,70	4,30	4,00	3,90

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Tabela 4.9: Uporaba in pogostost uporabe interneta v Sloveniji in na Švedskem v letu 2002

	EU	Slovenija	Švedska
Uporabniki interneta (%)	53	45	70
n	30292	1009	2000
(skoraj) vsak dan (%)	23	13	39
Nekajkrat tedensko (%)	13	9	15
Enkrat tedensko (%)	8	12	11
Enkrat mesečno (%)	5	9	5
Redkeje kot mesečno (%)	4	2	1
Ne vem (%)	0	0	0
n	16030	1026	1209

Vir: Vehovar, Pfajfar, 2003: 9.

Za EU in Švedsko velja, da je glede na pogostost uporabe interneta v populaciji 15 let in več največ takih, ki internet uporabljajo dnevno. Slovenija v pogostosti uporabe interneta nekoliko odstopa, saj je delež dnevnih uporabnikov zanjo približno enako velik kakor delež tedenskih in mesečnih uporabnikov interneta. (glej tabelo 4.9) Slovenija torej zaostaja v uporabi interneta, vendar če pogledamo delež gospodinjstev z dostopom do spleta¹¹ po podatkih iz letopisov 2001 in 2004, se dostop povečuje vse od 3 % leta 1996 do 47 % leta 2004. Najvišjo statistično značilno rast gospodinjstev z dostopom do interneta – 13 % – je imela Slovenija med letoma 2001 in 2002, ko zaznamo tudi porast izdatkov za informacijsko tehnološke pripomočke (glej tabelo 4.8). Ti rezultati so najverjetneje posledica procesov globalizacije in individua(liza)cije. Na podlagi tega sklepamo, da se povečuje tudi število uporabnikov interneta. Podobno lahko trdimo za Švedsko. Delež zasebnih aktivnih dostopov do interneta se je od leta 1996, ko je znašal 78 % vseh aktivnih dostopov povečal na 91,7 % leta 2004. Tako visok delež kaže na povečanje domocentričnosti, dosegljivost od doma in prenos nekaterih dejavnosti na splet (npr. elektronske banke, nakupi po internetu). (glej tabelo 4.10)

¹¹ Podatki o uporabnikih interneta so dostopni samo do leta 2000, zato si raje pogledajmo gospodinjstva z dostopom do interneta.

Tabela 4.10: Delež gospodinjstev z dostopom do interneta za Slovenijo in število aktivnih dostopov do interneta za Švedsko

Leto	Slovenija	Švedska			
	Delež gospodinjstev z dostopom do interneta (%)	Število aktivnih dostopov do interneta			
		zasebnih	poslovnih	skupaj	% zasebnih od vseh
1996	3	184000	52000	236000	78,0
1997	8	529000	124000	653000	81,0
1998	9	1276000	174000	1450000	88,0
1999	15	1673000	207000	1880000	89,0
2000	21	2019000	262000	2281000	88,5
2001	24	2543000	276000	2819000	90,2
2002	37	2754000	276000	3030000	90,9
2003	40	2945000	266000	3211000	91,7
2004	47				

Vir: Čoha, povzeto po Statističnem letopisu RS 2001,2004 in Williamson, Öst, 2004.

Tudi o vsebini virtualnih tokov lahko povemo nekaj besed. Virtualni prostor je ogledalo fizičnega prostora, saj črpa vsebine iz fizičnega sveta in “ustvarjajo” ga akterji v fizičnem svetu. Seveda se te vsebine iz fizičnega prostora, ko se preselijo v virtualni svet, ne izbrišejo, ampak se samo preoblikujejo ter postanejo vmesnik med elektronsko komunikacijo in fizično interakcijo z mreženjem in prostorom. Vendar gre na tem mestu za prežemanje delovanja obeh prostorov, kajti tudi virtualnega oblikuje in spreminja fizični prostor, s tem ko omogoča lokalizacijo globalizacije. Lahko govorimo o posredovanju uniformnih družbenih vlog, to je “role models” prek raznovrstnih medijev, največkrat iz ameriškega načina življenja, ki jih posamezniki nato prevzamejo, se z njimi enačijo. Poglejmo konkretniji primer, ki nakazuje možne posledice virtualne mobilnosti: posameznik v virtualnih prostorih lahko obišče in spozna način življenja v daljni Kitajski; vseč mu je arhitektura, opremljenost stanovanj, način prehranjevanja itd. in te značilnosti prenese v svoje, npr. evropsko bivalno okolje.

Fizični prostor je, ne glede na povečano stopnjo produkcije in povečano simboliziranje novih, postmodernih, ne-fizičnih, virtualnih prostorov, še vedno pomembna determinanta v posameznikovem življenju. Če se osredotočimo na proučevano temo, to pomeni, da “...vedno večja neprostorsko oz. virtualno dostopna, “instantna” raznovrstnost ne zmanjšuje želje ljudi po določenih vrstah neposrednih prisotnosti...” (Hočevar, 2000: 40), saj se kljub temu izražajo želje po prostorski mobilnosti ali migracijah, ki posamezniku prinašajo svojevrstne izkušnje. Za primer lahko vzamemo naraščajoče število potovanj in turistov. Po drugi strani opažamo povečevanje

domocentričnosti, dela na daljavo po novih komunikacijskih tehnologijah in povečevanje sedentarnosti.

Nadnacionalna mobilnost

Migracija je postala visokokompleksen, nepredvidljiv in naraščajoč nadnacionalni fenomen. Evropa je dom za milijone ljudi z neevropskim poreklom, mnogimi religioznimi in kulturnimi značilnostmi. Povezovanje med njimi je vedno bolj razširjeno in intenzivno ter ne poteka več po hierarhično organiziranih razmerjih, ampak po različnih mrežah in omrežjih, ki temeljijo na prekrivanju, razvejenosti in na kulturnih vplivih z vsega sveta. Mreženje omogoča, da se akterji (lahko so regije, mesta, različne neteritorialne skupine in posamezniki) vključujejo v transnacionalne, medkrajevne in transurbane tokove in povezave, ki postajajo vsakdanje in ponavljajoče se prakse. S širjenjem prostora prek državnih meja nastajajo tudi dileme, kakršna so vprašanja o pripadnosti in lojalnosti akterjev do domačega okolja, domovine, državljanstva. To pa nakazuje na izbranost in ne več na danost posameznikovih identitet.

Zgodnje opredelitve nadnacionalnih migracij vključujejo nadnacionalne skupnosti, ki se povezujejo po socialnih mrežah (poznanstvo, sorodstvo, sodelavci). Posamezniki ali skupine se premikajo prek geografskih, kulturnih, političnih in mednarodnih meja, se naselijo in osnujejo družbene odnose v novi državi, a kljub temu obdržijo socialne vezi znotraj države, iz katere izhajajo. Vendar je raznovrstnost in pogostost nadnacionalnih dejavnosti odvisna od posameznikov, saj nekateri po migraciji pretrgajo vse stike z domačo državo, drugi se tem vezem zelo posvečajo, velika večina jih je nekje vmes. Za klasično nadnacionalno dejavnost lahko štejemo dopisovanje, telefonske pogovore, pošiljanje zasluženega denarja v državo izvora, vključevanje v nadnacionalne organizacije ipd. Za bodoče migrante so te družbene mreže pomembne, saj zgodnji migranti vplivajo na odločitev o destinaciji migracije, dajejo podporo in pomoč pri iskanju zaposlitve, nastanitve in pri urejanju administrativnih zadev, torej zmanjšajo tveganje in stroške migracije.

Nadnacionalni migranti "prebivajo" v omrežjih, kulturah in dejavnostih, ki so most med državo izvora in destinacijo. Tak način mobilnosti bo obstajal, dokler bo premikanje in komuniciranje med multiplimi lokacijami in skupnostmi hitrejše in cenovno ugodnejše. Vendar vsi, ki potujejo čez nacionalne meje, niso transmigranti, čeprav so si po

značilnostih precej blizu. Iz definicije so izključeni turisti, obiskovalci in druge oblike prehodnih gostov, ki v novi državi niso dejavni. Torej so transmigranti ljudje, ki so kot družbeni akterji vključeni v dve ali več nacionalnih držav, in ena izmed njih je država izvora. (Mahler, 2004, Faist, 2004)

Transnacionalizem poleg migracij vsebuje še druge dejavnosti in premike (npr. v kibernetnem prostoru, virtualne povezave, transakcije ...) prek mednarodnih meja. Informacijska revolucija je s komunikacijskimi tehnologijami in modernimi oblikami množičnih medijev, ki povečujejo vsebinsko raznovrstnost ter spodbujajo domišljijo, fantazijo in sanje, ustvarila nov prostor, v katerem se mešajo kulture znotraj in zunaj nacionalnih meja, kjer izkušnje, znanje in občutki presežejo geografijo. Transnacionalnost omogoča posameznikom, ki si ne morejo privoščiti potovanja v oddaljene dežele, da si te ogledajo po medijih in drugih komunikacijskih tehnologijah, če seveda imajo možnost dostopa do njih¹². Torej ni nujno, da ljudje naredijo klasično nadnacionalno dejanje, ampak lahko živijo svoje življenje v nadnacionalnem kognitivnem prostoru. Čeprav obstaja spodbuda k dejanski migraciji in spremembi imaginacije v realnost, morda tega ne bodo nikoli storili. Prelomnica med simulirano realnostjo in realnim svetom se zabriše. (Kennedy, Roudometof 2004, Mahler, 2004, Mlinar, 2000: 117)

Nadnacionalne migracije so nasprotje imigracijam, pri katerih je zaznati željo po ekonomski in družbeni integraciji imigrantov. Če pa upoštevamo možnosti vrnitve migrantov, ki se največkrat potrdi s pošiljanjem denarja v državo izvora, z željo po združevanju družin in s prošnjo za pridobitev dvojnega državljanstva, se morajo migracije proučevati kot binacionalne ali v transnacionalnem kontekstu. To pomeni, da migracija in remigracija nista določena, dokončna in nespremenljiva odločitev. Nadnacionalizem dovoljuje dvojno politično, gospodarsko in družbeno življenje s pogostimi stiki čez mejo ter postaja strategija preživetja in izboljšave. Nadnacionalni migranti so dvo- ali večjezični in nimajo problemov s premikanjem med različnimi kulturami. Delovanje posameznika v času drsi od ene točke k drugi. Oseba je lahko hkrati vpletena v več nadnacionalnih dejavnosti in to na več točkah kontinuuma. Za

---

¹² Na tem mestu se ne bomo spuščali v razpravo, kaj je finančno ugodneje, ali predvidevali, da je prostor izgubil omejujoče značilnosti le za bogate ljudi, želimo le pokazati na možnosti, ki jih imajo akterji z uporabo novih tehnologij.

nadnacionalizem so značilne visoka intenziteta izmenjav, nadgraditev interakcij s transakcijami¹³ in povečanje spektra dejavnosti. Ker so nadnacionalni migranti prisotni v dveh ali več državah, obdržijo prebivališča (domove) v vseh državah ter se zanimajo za gospodarske, politične in kulturne interese le-teh. Seveda s svojimi raznovrstnim gospodarskim, človeškim¹⁴ in socialnim kapitalom ter migracijskimi odnosi pospešujejo dinamičnost transnacionalnega družbenega prostora in vplivajo na gospodarsko izmenjavo, na kulturne prakse (identitete, simbole, religijo) in politične procese. (Vertovec, 2002, Phizacklea, 2000)

Nadnacionalne vezi in transmigracije niso nekaj novega, dobile so le novo obliko v novem obdobju, pa tudi pogostejše in cenejše so lahko. Povezave med ljudmi z raznih koncev sveta so bolj razširjene in intenzivne kakor kadar koli prej. Odlikuje jih kompleksnost in nepredvidljivost. Značilnosti nadnacionalizma se zrcalijo pri mobilnosti visokokvalificirane delovne sile in znanja, to je v poslovnih zadevah, financah, akademskih krogih in podobno. Delovanje nadnacionalnih migrantov in sodobnejša socialna transnacionalna gibanja, kakršna so gibanje za ženske pravice, skupnosti, ki povezujejo begunce, starejše prebivalce, gibanje za pravice istospolnih partnerjev itd., vplivajo na države, oblikovanje in spreminjanje migracijskih politik ter na politiko dodeljevanja državljanstva in pravic, na odnos do tujcev, starejših, drugače spolno usmerjenih itd. Njihova dejavnost ima vsak dan nov pomen, saj povečujejo demokratičnost v družbi, osredotočajo se na kulturno in osebno identiteto, informirajo javnost ipd. Kot socialna skupina zahtevajo svoje mesto v družbi.

Primer nadnacionalnih organizacij ali držav so Svetovna trgovinska organizacija, Združene države Amerike, Evropska unija in druge. Na neusklajenost držav EU in na razlike v migracijskih politikah držav kaže (ne)možnost pridobitve dvojnega državljanstva, kar je pomembna točka za nadnacionalne migrante, saj preseganje meja daje možnost za bolj kakovostne odnose in življenje. Dvojno državno članstvo je oblika nadnacionalnega državljanstva, ki ne zanika obstoja in relevantnosti državnih meja.¹⁵

---

¹³ To so virtualne interakcije oziroma telekomunikacijsko posredovane informacije ali mreženje.

¹⁴ K človeškemu kapitalu spadajo izobrazba, veščine, strokovno znanje in izkušnje.

¹⁵ Moramo pa razlikovati med dvojnimi in nadnacionalnim ali supranacionalnim državljanstvom, h kateremu stremi EU. Zадnje je multiplo državljanstvo držav članic in le člani teh držav so lahko državljani EU. Dokler pa še potekajo dogovori o nadnacionalnem državljanstvu, ima velik pomen dvojno državljanstvo.

Pomeni dva potna lista in biti državljani dveh držav. Eno državljanstvo vedno počiva, drugo, v državi prebivališča, je aktivno. Z imigrantskega gledišča dvojno državljanstvo pomeni imeti nekatere pravice v teh državah, enostavnejše premikanje med državami in izkoristek prednosti, ki jih ponujajo globalni kapitalizem in trg dela. Pridobitev potnega lista je zapletena, zato transnacionalne migracijske organizacije poskušajo poenostaviti proces za pridobitev in razširitev državljanstvih pravic. V teoriji se ljudje v neki državi ločujejo med seboj glede na stopnjo dobljenih pravic (socialne pravice, možnost voliti, vključevanje v vojsko ipd.). Tujci imajo zelo malo pravic, sledijo denizens, tisti, ki imajo začasno prebivališče, in citizens, ki imajo popolno članstvo z vsemi pravicami in dolžnostmi. Seveda je to le teorija. V realnosti nastane vprašanje, kako določiti pravice, ki bodo npr. ločevale med imigrantom in beguncem. Kako torej obravnavati prošnje za nacionalno pripadnost? Imajo posamezniki pravico do več nacionalnosti, npr. otroci imigrantov, ki bi radi izrazili svojo dvojno nacionalno identiteto z dvojnim državljanstvom? Lahko družbene skupine zahtevajo neko vrsto legalnega statusa dveh nacionalnosti ali svojega državljanstva, zaradi nadnacionalnega načina življenja? (Faist, 2004, Mahler, 2004, Verlič Christensen, 2002: 39–44)

Kritizira se ideja, da je nacionalna identiteta “zero sum game” ter da ima oseba lahko le eno nacionalno identiteto in je lahko lojalna samo eni državi. Na drugem bregu je veliko kritik nad dvojnim državljanstvom, ker potem ne pride do adaptacije v deželi imigracije. Dvojno državljanstvo naj bi zmanjšalo nacionalnost in razvrednotilo državljanstvo kot tako. Če pa pogledamo v prakso, nastane problem pri sami pridobitvi takega državljanstva, ki je še vedno oblikovano glede na teritorialne okvire države, opredeljuje članstvo, vključitev, izključitevter določa pravice in dolžnosti posameznika, z njim je povezano plačevanje davkov, vojska, socialne in druge pravice ter dolžnosti v odnosu posameznik–država.

Le malo držav se je odzvalo na transnacionalizem in željo migrantov po dvojnem državljanstvu. Med njimi je tudi Slovenija, ki v 10. členu Zakona o državljanstvu Republike Slovenije navaja, da morajo tujci, ki želijo z naturalizacijo pridobiti slovensko državljanstvo, “predložiti (morajo) dokaz o odpustu iz izvirnega državljanstva oziroma zagotovilo, da bodo odpust pridobili, če bodo sprejeti v slovensko državljanstvo” razen “v primerih, ko država, katere državljani je oseba, ki prosi za naturalizacijo, ne dopušča prenehanja svojega državljanstva, ker takšen

postopek sploh ni mogoč, tujcu seveda takšnega pogoja ni mogoče naložiti” (10. člen Zakona o državljanstvu Republike Slovenije, 2003). Torej Slovenija načelno ne daje možnosti, da bi posameznik imel dvojno državljanstvo, saj mora opustiti prejšnje, če želi sprejeti slovensko, razen v navedenem primeru. Še več, Slovenija celo razveljavi odločbo o pridobitvi državljanstva, ki je bila izdana glede na zagotovilo, da se bo prejšnje državljanstvo prenehalo, če to dokazilo ni predloženo v določenem roku. Nikjer v zakonu pa ni zapisana omejitev, da bi slovenski državljani ne smeli imeti dvojnega državljanstva. (Zakon o državljanstvu Republike Slovenije, 2003)

V nasprotju s Slovenijo je Švedska korak naprej. Dne 1. junija 2001 je sprejela nov akt o državljanstvu, ki omenja možnost dvojnega državljanstva. To pomeni, da vsakdo, ki zaprosi za švedsko državljanstvo, lahko prejšnje obdrži, če zakon tiste države to dovoljuje. Švedski državljani, ki zaprosijo za drugo državljanstvo, prav tako lahko obdržijo prvotno državljanstvo, če zakoni v drugi državi to dovoljujejo. Novi zakon torej dovoljuje in olajša pridobitev švedskega in tujega državljanstva. (Swedish Citizenship, 2005) Tudi razlika v dolžnostih in pravicah med švedskimi državljani in tujimi državljani, ki prebivajo na Švedskem, je majhna. Pri nekaterih delovnih mestih so izražene zahteve, da zaposlujejo le švedske državljanke (policija, profesionalna vojska in nekatere varnostne službe). Razlike so še v volilnem sistemu, kjer tisti, ki imajo status tujca, ne morejo voliti niti biti izbrani v parlament.

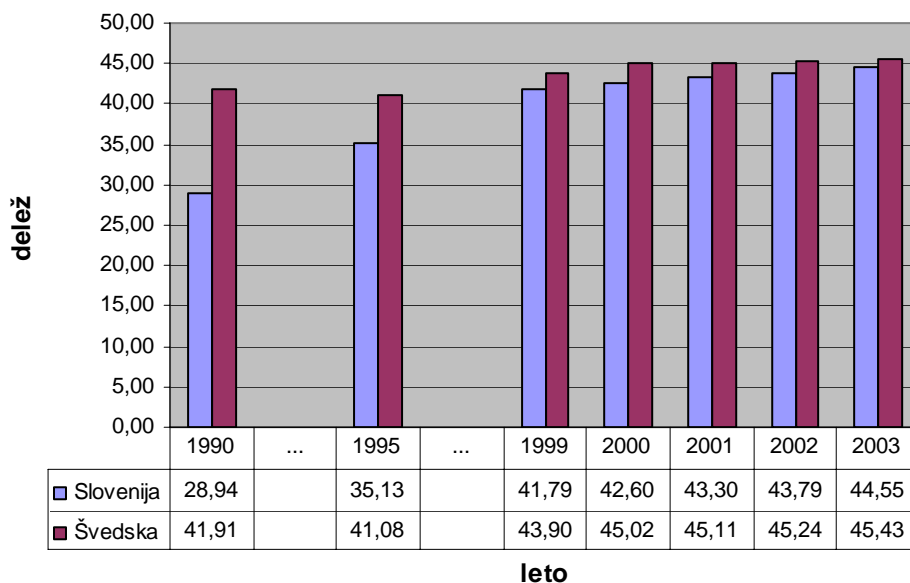
Dnevna mobilnost

V Evropi se je z združevanjem in povezovanjem držav v EU zaradi vse več mednarodnih tokov pokazala potreba po posodobitvi prejšnje prometne in komunikacijske infrastrukture, ki je bila prilagojena nacionalnim sistemom. Če pogledamo s stališča posameznika, se je njegova prisotnost in izraba prostora v družbi v zadnjih desetletjih zelo spremenila. Hiter razvoj telekomunikacijskih tehnologij in prometa je povzročil večjo in bolj raznovrstno mobilnost ljudi. Za Slovenijo je značilna razpršena urbanizacija (13 regij, 58 upravnih enot, 193 občin in 5997 naselij po podatkih SURS iz 2001), posledica so nesorazmerno prostorsko razdeljena delovna mesta, različne stopnje in usmeritve šol ter krajev prebivanja, kar pomeni premagovanje velikih razdalj pri dnevni migraciji, te pa so odvisne od prometnih povezav. Švedska je razdeljena na 25 okrožij in ima 288 občin ter mnogo več naselij kakor Slovenija. Posameznika opredelimo kot dnevne migranta na podlagi podatkov o kraju dela ali

šolanja, kraju stalnega prebivališča in o pogostosti njegovega vračanja z dela ali šolanja v kraj prebivališča.

Dnevna mobilnost je odsev spremenjenih družbenogospodarskih razmer nekega območja. Razdalje zahtevajo prevozna sredstva, in ker je v Slovenji javni prevoz precej slabo razvit in se ne posodablja, ga uporablja le majhen delež prebivalstva. (glej tabelo 4.13) Vzporedno se je povečala motorizacija družbe. Narašča tudi dohodek na prebivalca, kar zvišuje kupno moč posameznikov, viša se delež ženske delovne sile in vedno bolj je v uporabi fleksibilni delovni čas; vse to vodi k povečani uporabi avtomobilov bodisi v poslovne bodisi zasebne namene. (Gantar, 1995) Moderno vsakdanje življenje lahko opišemo kot koščke kratkotrajnih sekvenc, ki jih posameznik preživi na različnih krajih. V enem dnevu opravi pot v službo in domov, vmes še nakupuje, se rekreira, prehranjuje, izobražuje ipd., vse ob točno določenem času. Edina stalnica v tem hitrem ritmu življenja je dom, čeprav posameznik preživi tam malo časa. Visoka stopnja uporabe avtomobilov je velika ekološka obremenitev, posledica pa je odliv prebivalstva in tudi dejavnosti iz večjih mestnih središč nazaj na podeželje ali v manjša naselja, na obrobje večjih mest. Ta premik je še okrepil dnevne migracije dom–delo–dom. Tako ima leta 1990 v Sloveniji 28,94 % prebivalstva avtomobil, do leta 2003 pa se je ta delež dvignil za 15,61 %, zaradi že zgoraj omenjenih vzrokov (dvig dohodka, povečevanje ženske delovne sile, ...). Na Švedskem je imelo avtomobil 41,91 % prebivalstva v letu 1990, kar je za 12,97 % več kakor v Sloveniji. Rrast do leta 2003 je bila na Švedskem le 3,52-odstotna. (glej tabelo 4.11) Seveda nam ti podatki ne povedo, kdo več uporablja avtomobile ali kdo je prevozil več kilometrov. Zato pa lahko iz tabele 4.13 sklepamo, da Slovenci v primerjavi s Švedi bolj uporabljajo svoje jeklene konjičke, to pa zaradi slabše razvitega javnega prometa.

Tabela 4.11: Število avtomobilov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)

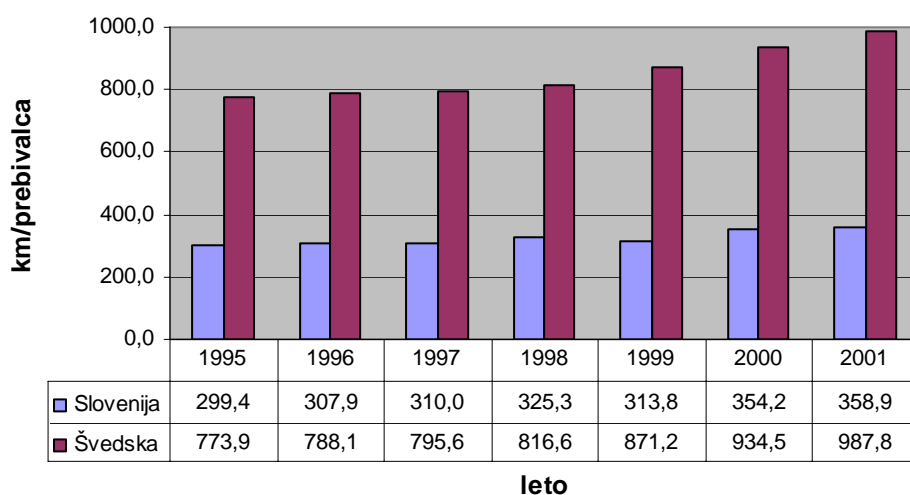
Vir: Čoha, povzeto po Statističnem uradu RS in Sika institute.

Po drugi strani so telekomunikacije delno nadomestile promet, saj se je zaradi dela na daljavo (teledela) zmanjšalo število vsakodnevnih voženj na delovno mesto, ker ni več nujno potrebna fizična bližina in prisotnost. Predvidevali bi, da se mobilnost s povečevanjem domocentričnosti zmanjšuje, vendar pa iz raziskav SJM lahko ugotovimo, da so tisti, ki so najintenzivneje vključeni v različne oblike telekomuniciranja v prostoru tudi najbolj mobilni in odprti do preseljevanja drugih ljudi. (Mlinar, Štebe, 2004) Omembe vredno je nakupovanje po internetu in naročanje izdelkov po telefonu ali pošti, kar na eni strani kaže na povečano sedentarnost, dosegljivost od doma, po drugi strani pa mora nekdo izdelke, kupljene na ta način, dostaviti na pravi naslov, kar povečuje mobilnost zaposlenih. Pri tej dostavi je poudarek na usklajevanju fizičnega prevoza ali t. i. prevoz od vrat do vrat. Čeprav se dostopnost do informacij od doma ali z delovnega mesta povečuje, telekomunikacije vendarle ne morejo nadomestiti vseh prednosti, ki jih omogočajo neposredni medsebojni stiki in interakcije.

Naj opozorimo še na eno podrobnost, ki je precej pomembna pri uporabi avtomobilov. Ko primerjamo značilnosti in lastnosti slovenskega udeleženca v prometu s švedskim, se pokaže velika razlika v miselnosti dveh narodov. Švedom, ki že pregovorno slovijo po svoji nagnjenosti k funkcionalnosti in gospodarnosti na vseh področjih, je avtomobil

le eno izmed prevoznih sredstev za premagovanje razdalj. (Tomažič, 2004) Kljub podobno velikemu številu avtomobilov v Sloveniji in na Švedskem (leta 2003 je imela prva 44,55 avtomobila na 100 prebivalcev, druga pa 45,43) je opaznejša razlika pri njihovi uporabi v primerjavi z uporabo avtobusov in vlakov v notranjem prometu. Delež prevoženih potniških kilometrov z avtomobilom se je namreč v Sloveniji od 1991 do 2002 stalno večal, medtem ko se je na Švedskem počasi, a vztrajno zmanjševal. (glej tabelo 4.13) Vsi sloji švedskega prebivalstva brez pomislekov zamenjajo avtomobil za vozilo javnega prevoza, kakršno je podzemna železnica ali avtobus, kar je razvidno iz povečanja železniškega potniškega prometa na Švedskem (glej tabelo 4.12), ali pa se vozijo s kolesi¹⁶.

Tabela 4.12: Potniški železniški promet v Sloveniji in na Švedskem (v km/prebivalca)

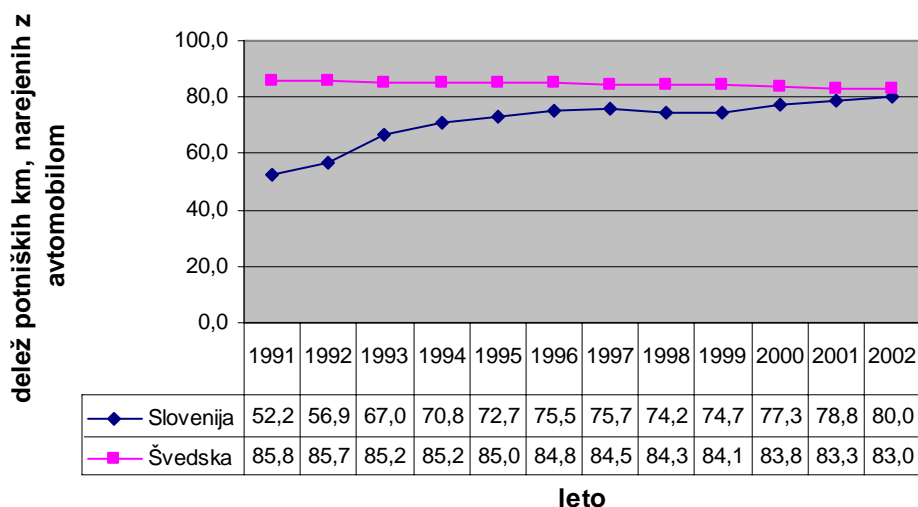
Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

¹⁶ V skladu z Agendo 21, katere glavni cilj je trajnostni razvoj, imajo švedske občine na razpolago kolesa za izposajo po zelo ugodnih cenah in spodbujajo uporabo prevoznih sredstev, ki niso škodljiva za okolje.

Tabela 4.13: Število prevoženih potniških kilometrov z avtomobilom v notranjem prometu glede na vse kopenske prevožene potniške kilometre (z avti, avtobusi, vlaki) v Sloveniji in na Švedskem

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

O prometnih navadah Slovencev ne bomo izgubljali dragocenih besed, lahko pa omenimo švedsko preudarnost tudi na tem področju. Nastopaštvo, prehitra vožnja in druge kršitve cestno prometnih predpisov ter “malikovanje” lastnega jeklenega konjička so povprečnemu Slovencu veliko bolj domači, kakor njegovemu severnemu sovrstniku. (Tomažič, 2004) Slovenci smo v tem pogledu bolj podobni Američanom in se premalo zgledujemo po severneevropejcih, ki so kljub blaginji in izobilju varčni in skromni. ZDA so s svojim potrošniškim načinom življenja druga skrajnost, ki se kaže v ugajanju samemu sebi in svojim željam. Užitek in čezmerna poraba, ki je nepotrebna za osnovne življenjske potrebe, je očitna tudi v Sloveniji.

Z vključitvijo Slovenije v EU so padle meje med državami in poenostavili so se oziroma prenehali so veljati nekateri prej uveljavljeni administrativni postopki ob prestopu meje, zato se je precej zmanjšalo število slovenskih nakupovalcev v Italiji in Avstriji. Zmanjšanje čezmejnih potovanj je posledica globalizacije, povečali so se tokovi blaga in dostopnost do raznovrstnega blaga pri nas. (Mlinar, Štebe, 2004) Istočasno se povečuje mobilnost potrošnikov v Sloveniji. Potrošniške dejavnosti potrošnje, ki so kulturni fenomen, se selijo na obrobja večjih mest, kjer so veliki nakupovalni centri. Ti pa poleg osnovne porabe ponujajo še mnogo drugih dejavnosti, na primer prehranjevanje, rekreiranje, zabavanje (restavracije in lokali, športni centri, kinoteke in

gledališča), tako da posameznik lahko tam preživi tudi ves dan. Velika nakupovalna središča so trenutno zelo vabljiva, ker so lažje dosegljiva z avtomobili, nakupovanje v starih mestnih jedrih pa počasi izumira, saj jim primanjkuje velikih parkirišč. Spreminja se torej ritem življenja posameznikov in družbe.

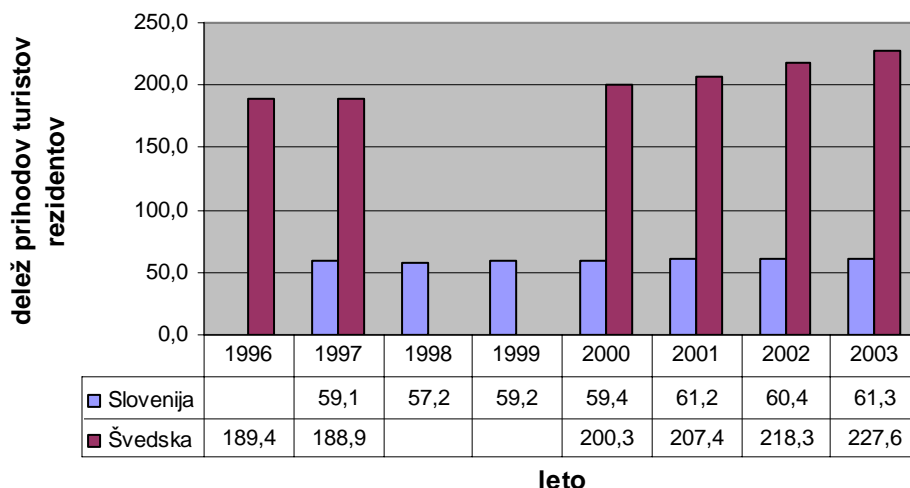
Prostočasovna mobilnost

Prosti čas je nastal kot spremljajoči dejavnik hitrega razvoja tehnologije in povečane produktivnosti. Nekatera podjetja (npr. Volkswagen iz Nemčije, podjetja v Italiji, Franciji, ZDA, na Japonskem) so skrajšala delovni teden, kar daje uslužbencem več prostega časa. Ideale postavljata množična potrošnja in popularna kultura, ki zagovarjata površinske užitke in nas prepričujeta, da nimamo stabilne notranje identitete. Princip trenutnega užitka dobi ekonomski motiv, ker spreminja delovno etiko. Delo je v postmodernem času vedno zgolj sredstvo za doseg cilja, za ustvarjanje dohodka, namenjenega stvarjem, ki dela ne zadevajo. Prosti čas, ki vključuje svobodo izbire in daje možnost ustvarjanja, lahko posameznik izkoristi različno.

S prvim majem 2004 so se, kakor je bilo že omenjeno, poenostavili administrativni postopki pri prehajanju meja in prenehale nekatere prepovedi v evropskih državah. Po svetu se odpirajo vrata manj razvitih držav, kakršni sta Kitajska in Indija. Cene potovanj padajo, večja se kupna moč in želje naraščajočega srednjega razreda. Posledica globalizacije, gospodarske rasti in politične liberalizacije je povečevanje obsega mednarodnega turizma, saj potovanja zdaj niso le privilegij bogatašev, ampak so dostopna tudi "povprečnim" posameznikom. Število turistov, tistih, ki si privoščijo večtedenske počitnice, pa tudi tistih na krajših potovanjih, se stalno povečuje. Turizem je postal del vsakdanjega življenja. (Mlinar, Štebe, 2004, Seunig, 2004) To nam potrjujejo podatki o prihodu turistov rezidentov in nerezidentov. V Sloveniji se je prihod turistov rezidentov od leta 1997 do 2003 povečal le za 4,1 na 100 prebivalcev Slovenije, kar pomeni, da Slovenci še vedno raje počitnikujemo v tujini. Morda lahko razlog za nizke deleže turistov rezidentov vidimo v majhnosti Slovenije in s tem povezanim enodnevnim turizmom ali celo v neregistriranih oblikah turizma. Na Švedskem so te številke dosti višje. Leta 1996 je bilo 189,4 turista rezidenta na 100 prebivalcev, torej je bil v povprečju vsak Šved 1,89-krat turist v domači državi. Do leta 2003 se je delež prihodov turistov rezidentov povečal za 38,2 na 100 prebivalcev. To povezujemo s švedskim načinom življenja, v katerem zelo poudarjajo kakovostno

preživljanje prostega časa, predvsem gibanje v naravi. Zaradi geografske velikosti države, njihovi izleti najverjetneje trajajo dlje, s čimer je povezano večje število nočitev v primerjavi s Slovenijo. (glej sliko 4.14)

Tabela 4.14: Prihodi turistov rezidentov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)

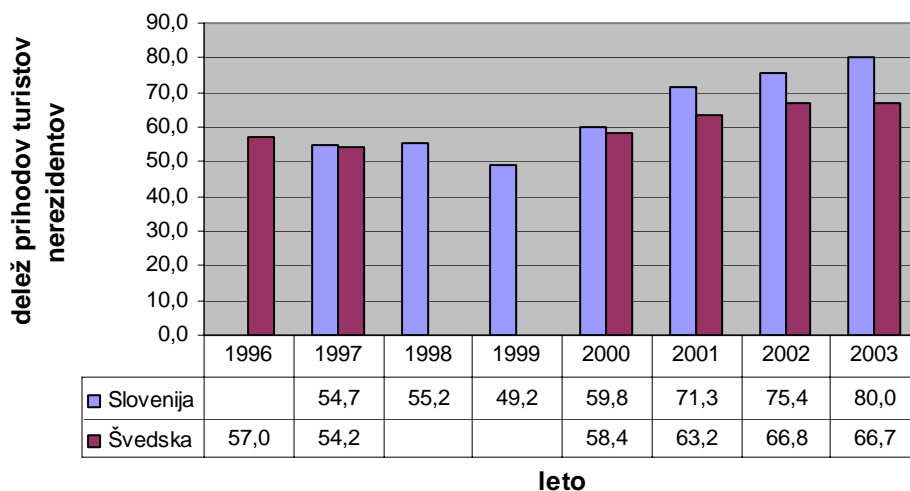

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Prihodov tujih turistov je na splošno manj v primerjavi z domačimi turisti, vendar je tudi teh čedalje več. Od leta 1997 do leta 2003 je število turistov nerezidentov na 100 prebivalcev v Sloveniji močno naraslo, kar lahko utemeljimo z geografsko lego Slovenije, saj vodijo čez njeno ozemlje tranzitne poti. Švedska ima nižje deleže, ki so najverjetneje povezani z geografsko lego in podnebnimi razmerami, čemur posledično pripisujemo njeno manjšo turistično privlačnost. Velik izpad turizma verjetno doživi tudi zaradi dolgotrajnega zimskega obdobja. Ima pa zato toliko večji delež domačih turistov.

Tabela 4.15: Prihodi turistov nerezidentov v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)

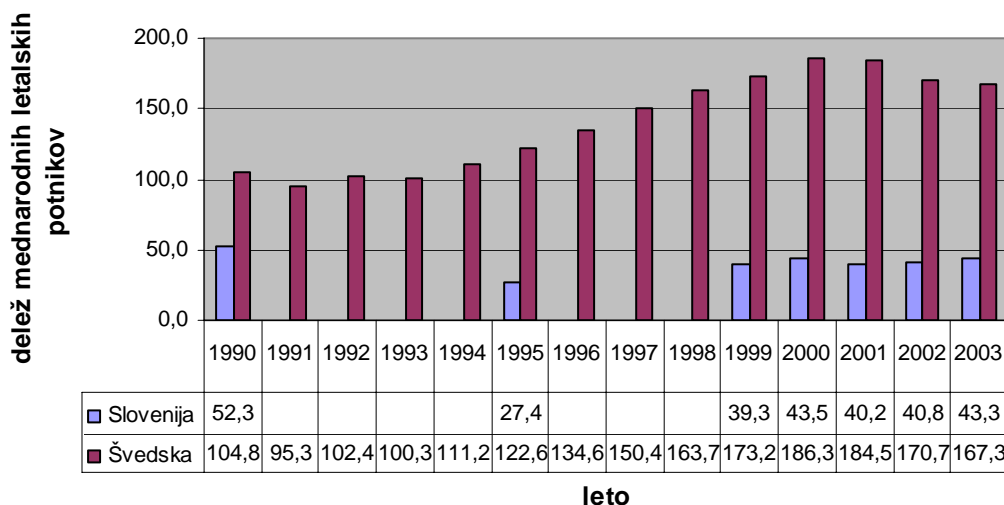

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Eden izmed vzrokov za porast turizma je slab položaj letalske industrije, ki je utrpela veliko škodo po 11. septembru 2001. Vse več je velikih letalskih prevoznikov, ki morajo zelo znižati cene in narediti ponudbo ugodnejšo, če hočejo znova pridobiti več potnikov. In to jim uspeva, saj ponujajo posebne proge po zelo nizki ceni kar pomeni, da se bo število letalalskih potovanj povečevalo. Kakor kažejo številke, je porast do leta 2000 velik. Sledi upad do leta 2003, ki je skoraj gotovo posledica katastrofe iz septembra 2001. Vendar je 2003 število potnikov 167,30 na 100 prebivalcev, kar je še vedno zelo visok delež. Pri podatkih za Slovenijo je zelo opazno leto 1990, saj se nanašajo še na skupno državo Jugoslavijo. Od leta 1995 pa do 2003 je zaznati porast na 43,27 letalskega potnika na 100 prebivalcev z majhnim znižanjem leta 2001 zaradi istega razloga kakor na Švedskem. (glej sliko 4.16) Vožnja z letalom postaja tudi med Slovenci nekaj vsakdanjega in normalnega. Njena značilnost je direktna in hitra linija do destinacije, enaka cena za vse ter cenovno ugodna hrana in pijača na letalu. Tako se prihrani čas za dejavnosti v kraju destinacije in denar za boljše prenočišče ali zapravljanje v mestu, kamor je posameznik namenjen. V Sloveniji že deluje nizkocenovni prevoznik EasyJet. Vse več Slovencev potuje tudi iz sosednjih držav z družbami Ryanair, Germanwings, Intersky in drugimi. Vstop Slovenije v EU in večja razpoznavnost naše države onstran meja ter delovanje nizkocenovnega letalskega prevoznika EasyJeta pri nas so glavni razlog za večje število evropskih turistov v Ljubljani in slovenskih turistov v Angliji – Londonu. (Gruden, 2004)

Tabela 4.16: Število prepeljanih potnikov v mednarodnem letalskem prometu v Sloveniji in na Švedskem (na 100 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Letopisu 2004 in Sika institute.

Poleg nizkih cen spodbujata množična potovanja še blaginja in miselnost potrošniške družbe, to je zapravljanje v prostem času. Za t. i. "vikend turiste" je značilno potovanje z nizkocenovnimi letalskimi prevozniki, obiskovanje, nakupovanje, igralništvo in zabava v velikih mestih za konec tedna. Velika mesta, kakršna so London, New York, Tokio in druga, so postala ne samo globalni kompleksi gospodarske moči, ampak tudi socialna in kulturna središča. Ta mesta sledijo trendom, znajo pritegniti transnacionalne dejavnosti ter prisluhniti potrebam in željam turistov, obiskovalcev, pa tudi migrantov in drugih mobilnih posameznikov. (Hočevar, 2000: 170) Odpiranje držav vpliva na izbiro počitniških destinacij, izboljšanje blaginje in znižanje potovalnih stroškov pa vpliva na trajanje počitnic. Ljudje si danes privoščijo več tednov trajajoče počitnice v deželah, o katerih so prej lahko le sanjali. Tak primer so ruski smučarji, ki gredo na aktivne zimske počitnice v Evropo.

Nekatere države in mesta se že prilagajajo novim razmeram in potrebam turistov in prehodnih gostov ter jih privabljajo s povečano reklamo in ponudbo. Med drugim poskrbijo za varnost obiskovalcev, saj je veliko potencialnih turistov ostalo doma zaradi vojne v Iraku, zaradi pojavljanja netipične pljučnice v Aziji in gospodarskih kriz. Primer hitro razvijajočega se turističnega mesta je Dubaj, ki ima ob obali razkošne hotele z dostopnimi cenami in omogoča varno in zanesljivo prebivanje na sončnih plažah. Ker pa postajajo nekdanji privilegiji bogatašev dostopni množicam, se mora po teoriji

kapljic pojaviti za visoki razred nekaj novega, še bolj ekstravagantnega. V Firencah so zgradili sodobne hotele za premožne turiste in bogataše, ki so v nenehnem gibanju, a si med kongresi vzamejo čas za drage športne dejavnosti in zabavo na visoki ravni.

Med vzroki za povečanje turizma so tudi demografske spremembe v družbi. Manjša rast populacije ali "siva revolucija" kaže na staranje prebivalstva v vseh evropskih državah in ima učinke na vladne finance, povečane davke itd., kar zahteva politično reformo. Starejši prebivalci so čedalje bolj zdravi, vitalni, in ker so v pokoju, jim ostane veliko prostega časa, izkoristijo pa ga za potovanja, dolge počitnice in druge dejavnosti. Oglejmo si sezonske migracije upokojencev, ki so nahajajo na kontinuumu med stalno migracijo in turizmom.

Opazna je migracija starejših ljudi znotraj držav članic EU. Vključuje upokojene državljane severnih držav (predvsem nekdanje administrativne delavce, službodajalce in strokovnjake), ki postanejo z upokojitvijo precej geografsko mobilni. Pozimi se naselijo v južne evropske države, poleti se vrnejo v matično državo. Tako v Španiji najdemo največ Nemcev, Britancev, Švedov in drugih Skandinavcev. Mobilnost upokojencev je rezultat masovnega turizma, ki se je najbolj razmahnil v šestdesetih letih ter ima družbenokulturne, gospodarske in demografske posledice za obe državi. Vsi so bili najprej turisti, nekateri še vedno uporabljajo "drugo" prebivališče za daljšo počitniško nastanitev, drugi preživijo v južnih državah le nekatere dele leta, tretji se tam naselijo za stalno. Zanje je značilna večdomicilnost. Za ta korak se odločijo zaradi svobode, mediteranskega, sproščujočega načina življenja, pripadnosti neki socialni skupini, zaradi boleznih in ugodnejših podnebnih razmer, praznega "domačega gnezda" in ker je bližnja družina zaposlena s svojimi življenjskimi projekti, pa tudi zaradi nizkih bivalnih stroškov. Selitev oziroma mobilnost med izvorno državo in ciljno državo ima lahko tudi negativne posledice, kakršna so izolacija in osamljenost, domotožje in izguba socialnih pravic, če gre za dolgotrajnejšo naselitev v novi državi. (Gustafson, 2002)

Za primer mednarodne upokojitvene migracije si pogledajmo Švede v Španiji. Njihovo število je težko opredeliti, ker imajo prebivališča v obeh državah. Večina jih ne zaprosi za dovoljenje za prebivanje in tako niso vključeni v špansko statistiko. Za leto 1999 ocenjujejo, da je bilo v Španiji okrog 40.000 Švedov – to je približno štirikrat višje število od tistega, ki ga je prikazal popis prebivalstva. Mobilnost teh upokojencev je

sezonska, ponavljajoča se, z bolj ali manj rednimi potovanji med severom in jugom. Prihajajo iz gospodarsko trdnih držav, so finančno preskrbljeni in ne bežijo pred brezposelnostjo niti pred revščino in političnim preganjanjem, zato so lepše sprejeti kakor migranti iz nezahodnih držav. Integracija v španski način življenja ni nuja, ampak je individualna izbira. Samoidentifikacija teh posameznikov temelji na razlikovanju s turisti in z lokalno skupnostjo v južni državi, saj jih ta prepozna kot tujce. Ker se želijo vrniti v izvorno državo, ko jim zdravje ne bo več dopuščalo potovanj, jih popolna integracija ne privlači. Na drugem bregu gre za podobnost s turisti, saj so na začetku to tudi bili. Kakor koli že, njihov status je zamegljen in največkrat jih v vsakdanjih situacijah opredelijo kot turiste. Tudi sami se ne znajo umestiti, zato se opišejo kot migracijske ptice, delne prebivalce Španije in Švedske, turiste za daljši čas, zimske sezonske turiste ipd. (Gustafson, 2002)

Vzporedno primerjajmo Slovence, ki imajo v lasti počitniške nastanitve v državah nekdanje Jugoslavije, predvsem na Hrvaškem. Če zanemarimo zgodovinsko plat zgodbe, ki je v drugih kontekstih zelo pomembna, se vzorec ponovi. Predvsem starejša populacija premore "drugi domek" nekje na hrvaški obali. Vzroki in posledice so podobni tistim pri švedskih upokojencih. Poleg teh so za Slovenijo značilni še t. i. vikendaši, ljudje, ki živijo pretežno v večjih mestih in uporabljajo svoje drugo prebivališče za počitek in razvedrilo predvsem za konec tedna. Največkrat so to počitniške nastanitve znotraj matične države, v prostoru, ki se odlikuje s kakovostnimi bivalnimi razmerami. Znova je zaznati problem klasificiranja te vrste mobilnosti, kajti ne moremo trditi, da je to turizem, niti ni to stalna migracija.

V klasičnem smislu je turizem še vedno pobeg iz vsakdanjega, normalnega življenja, saj posameznik izvaja dejavnosti v drugem okolju, na drugih lokacijah in občuduje tamkajšnje nenavadnosti; migracija pa naj bi bila premik, ki mu sledi integracija v novi družbi. Ugotovili smo, da se je ta vzorec spremenil.

Turistične agencije ponujajo prilagojene programe za določene skupine ljudi (starejše, istospolno usmerjene, mlade družine, samske itd.). Sem spada tudi enodnevni turizem, ki dobiva nove razsežnosti. Enodnevni izleti lahko vključujejo kulturno-zgodovinski ogled nekega kraja, poleg tega pa rekreacijske aktivnosti, obisk sejma ali prireditve ter možnost nakupovanja in zabave. Turizem v tem smislu torej ni več pravi turizem, ker ne

ponuja oddiha, počitnic, ampak spodbuja k aktivnemu vedenju posameznikov, k učenju, potrošništvu in zabavi.

Ne smemo pozabiti na veliko ponudbo interneta, saj spreminja potovalne navade posameznikov, ki se individualno, refleksivno odločajo o destinaciji, smeri poti, trajanju in drugih lastnostih ter dejavnostih, ki spadajo k potovanju. Posamezniki kot turisti so čedalje bolj zahtevni in izbirčni, saj jim ne zadostujejo samo turistične ponudbe agencij, ampak iščejo nove izzive, adrenalinska doživetja in podobno. Turistične agencije vidijo v internetnih storitvah sovražnika, ker znižuje cene potovanj in jim speljuje stranke. Če posameznik kupi letalsko karto po internetu, npr. pri EasyJetu, kupcu ni treba zapustiti njegove strani, da bi rezerviral še sobo. V bistvu gre za spremembe od organiziranega, vodenega turizma k dezorganiziranemu, k veliko bolj raznovrstnim vzorcem mobilnosti. Sledi "konec turizma" v klasičnem pomenu, saj ne moremo več razlikovati med migracijami in potovanji.

Delovna mobilnost

Tudi pri delu in zaposlovanju so v današnji družbi vidne velike spremembe, ki so posledica globalizacije in individualizacije. Nastali so novi finančni trgi, v katere so vključeni novi akterji, in veljajo nova pravila (mednarodne pogodbe). Razširila se je uporaba sodobnih pripomočkov, kakršna sta internet in GSM, širijo se znanje, ideje in proizvodnja, tudi prek multinacionalnih podjetij itd. Vse to je spremenilo koncept dela. Globalna ekonomija zahteva kakovostno in timsko delo, inovacije, "just in time" proizvodnjo, ter decentralizirano, samostojno in fleksibilno delo. Pojavljajo se nove oblike dela: priložnostno delo, začasno delo, pogodbeno delo, nepolna zaposlitev ali honorarna zaposlitev. Vezane so na prostorsko mobilnost, in zahtevajo visoko stopnjo prilagodljivosti, mobilnost in večkratno menjavo službe v posameznikovi karieri. Selitev je mnogokrat povezana s krajem delovnega mesta, zato ni več enkraten dogodek, ampak način življenja. Nove oblike zaposlovanja zagotavljajo dobro plačo, omogočajo potovanja in spoznavanje drugih kultur ter dajejo občutek svobode, nezakoreninjenosti. (Verlič Christensen, 2002: 97)

Potreba po tujih delavcih glede na demografsko sliko držav EU narašča, vendar je njihov prihod tja za stalno zelo omejen. Večina držav želi omejiti imigracije na tiste potrebe na trgu dela, ki jih ne more zapolniti z lastnimi kadri. Zato se v devetdesetih

letih povečuje začasno ali selektivno zaposlovanje tujcev za določen čas, zaposlovanje bolj izobraženih, samozaposlovanje, zaposlovanje v storitvenih dejavnostih in nelegalno zaposlovanje. Te oblike zapolnjujejo sektorsko pomanjkanje delavcev in povečujejo prožnost delovnega trga. Enoletne pogodbe z dvakratnim možnim podaljšanjem so novi trend pri zaposlovanju tuje delovne sile, ki je zamenjal bilateralne sporazume iz šestdesetih let in omogočil državam, da se izogonejo plačevanju stroškov za socialno varnost, ki bi nastali ob stalni zaposlitvi tujcev. Ker so zaposlitve kratkotrajne, ni značilne socialne integracije priseljenih v okolje, ampak le prilagoditev delovnim razmeram. (Bevc in drugi, 2000: 79) Evropa je torej zelo selektivna pri prepuščanju migrantov. Na eni strani globalizacija sproža premike visokokvalificiranih profilov, na drugi pa nove storitvene dejavnosti privabljajo nižjo kvalificirano delovno silo z manj razvitih območij. Novi način dela zahteva in hkrati omogoča drugačno, "nestandardizirano" življenje. Priseljenci, ki iščejo zaposlitev v novem okolju, so pogosto pripravljene delati za nižje plačilo in ob skromnejših pogojih dela. So prilagodljivejši, mobilnejši in manj sindikalno organizirani. Omeniti moramo tudi etnično ekonomijo, ki jo spodbujajo potrošniki zaradi nižjih cen in boljše oskrbe. V Sloveniji so od leta 1970 tudi prebivalci albanskega izvora, ki delujejo predvsem v gostinstvu (kavarne in slaščičarne), gradbeništvu ter pri oskrbi s sadjem in zelenjavo. Njihovo število vse bolj narašča zaradi združevanja družin. V zadnjih letih je čedalje več Kitajcev z restavracijami in trgovinami. (Verlič Christensen, 2002: 177) Tudi na Švedskem zapolnjujejo gospodarske niše priseljeni delavci iz nekdanje Jugoslavije in iz Turčije. Priznati pa moramo, da se je v Sloveniji zelo povečal obseg ilegalnih tujih delavcev, medtem ko na Švedskem tega problema ni zaradi uporabe osebne identifikacijske številke, ki vsakega posameznika povezuje z registrom populacije in davčno avtoriteto.

Med začasne migracije delavcev uvrščamo "aupairs", ki pomagajo pri vrtnih in gospodinjskih opravilih družini v tuji državi v zameno za prebivanje in učenje jezika. Predvsem mladi izrabljajo to možnost in tako združijo prijetno s koristnim, saj jim ostane nekaj časa za izobraževanje in prostočasovne dejavnosti. Kratkotrajnost in občasnost dela je značilna tudi za tiste, ki opravljajo hišne posle in pomagajo v kmetijstvu, za gradbenike in delavce v proizvodnji, za hotelsko in gostinsko osebje ter osebje za čiščenje. Nekateri so sezonski delavci (npr. Poljaki gredo na Švedsko pobirat kmetijske pridelke), ki jih države tolerirajo, drugi so obmejni delavci, vozači, ki se

vozijo v službo čez mejo. Mednje prištevamo male trgovce, krošnjarje, ki prodajajo svoje blago kar na ulici, in ženske, ki delajo v storitvenem sektorju (npr. Slovenke, ki opravljajo hišna dela v italijanskih gospodinjstvih). Nekatere sezonske in obmejne delavce imenujemo kar "kvazi turiste", saj se pretvarjajo, da gredo na dopust, v resnici pa imajo delovne počitnice, kar največkrat pomeni opravljanje "dela na črno"; slednje obstaja na vseh trgih, tudi na trgu delovne sile. Te oblike mobilnosti je zaznati predvsem v vzhodni in srednji Evropi ter nekdanji Sovjetski zvezi (Salt, 2001), čeprav jih v manjšem obsegu najdemo povsod.

Zelo specifična skupina mobilnih ljudi so zaposleni v mednarodnih organizacijah, izobraževalnih ustanovah ter številnih internacionalnih in transnacionalnih podjetjih. To so mladi, poklicno specializirani posamezniki, na primer menedžerji v transnacionalnih podjetjih, raziskovalci, neformalni svetovalci, diplomati. Njihovo gibanje znotraj korporacijske strukture je začasno, kratkotrajno, hitro in vse bolj vsakdanje. Njihove dejavnosti so zaradi minimiziranja stroškov sistematične in skoncentrirane. (Vertovec, 2002) Vendar pa ne gre le za tokove informacij, znanja in kapitala, temveč tudi za migracije profesionalcev samih. Njihov tip prebivanja in dela je začasen in spremenljiv, ker imajo kratkotrajne pogodbe in posebne delovne razmere v več državah. Kot primer so največkrat opisani indijski uslužbenci na informacijskem tehnološkem področju.

Poglejmo si podrobnosti pri bančnih uslužbencih. Tuje banke pripeljejo s seboj mnogo visokokvalificiranih transnacionalnih delavcev. Organizacije poskrbijo za ustrezne delovne razmere, nastanitev in stroške potovanja za zaposlenega. Zaposleni se ukvarjajo z načrtovanjem, organizacijo in nemotenim delovanjem poslovalnic v nematičnih državah. Posredujejo strokovno znanje in izkušnje, ki segajo prek prostora in časa, saj se hitro in nepredvidljivo premikajo med mednarodnimi pisarnami. So pomemben del globalnega gospodarstva in spreminjajo ustaljene dominantne vzorce kulture in načine dela z uvajanjem novih organizacijskih kultur. V evropskem prostoru so to velikokrat premiki z zahoda na vzhod, tja, kamor se širijo transnacionalna podjetja. V postmoderni družbi, ki omogoča hiter in cenovno ugoden dostop do oddaljenih krajev, se poslovna potovanja velikokrat navidezno časovno podaljšajo. To pomeni, da posameznik poleg primarnega dela opravlja še druge prostočasovne dejavnosti (se kulturno udejstvuje, rekreira, troši ...). Ena izmed posledic stalnih, ponavljajočih se poslovnih potovanj v

neki kraj je večdomicilnost. Posameznik si uredi nastanitev v kraju, kjer občasno opravlja naloge, vendar se tja ne preseli.

Drugi primer so "evrokrati", ki se preselijo zaradi novih priložnosti, pridobivanja izkušenj in potreb po delovni sili, izvirajočih iz širitve EU. Evrokrati so izobraženi posamezniki, katerih smer mobilnosti je z vzhoda – novih držav članic – na zahod, v Bruselj, Luxemburg, kjer imajo sedež institucije EU. V povprečju se preselijo za obdobje dveh do petih let. Posamezniki največkrat ohranijo svoje stalno prebivališče v matični državi in se pogosto vračajo na obisk, saj jim to omogočajo poceni letalski prevozniki. Problem nastane pri opredeljevanju teh ljudi. Kako naj imenujemo človeka, ki gre za leto dni v tujino in se potem vrne? Ali je za leto dni postal tujec? In katere pravice lahko uveljavlja v matični državi in katere v državi gostiteljici? Še vedno se namreč želi zajeti socialne in druge pravice v okolju stalnega prebivališča in državljanstva, pri tem pa nastaja čedalje več administrativnih in normativnih ovir. S posebnimi mednarodnimi pogodbami se poskuša urejevati davčne, socialne in zdravstvene obveznosti, ki naj bi bile prenosljive in akumulativne (priznavanje delovne dobe), in odpravljati dvojnega obdavčevanje. Tako npr. slovenski "evrokrat", ki ga zaposli institucija EU, plačuje davke v državi gostiteljici. Če pa se zaposlenemu delovno razmerje v Sloveniji ne prekine in ga pošilja v tujino slovensko podjetje ali ustanova, plačuje davke v Sloveniji. Same nacionalne države nimajo več vpliva na porazdelitev obveznosti v transnacionalnih podjetjih. (Zakon o dohodnini, 2004)

K delovni mobilnosti lahko uvrščamo tudi mobilnost zaposlenih v javnih izobraževalnih zavodih in ustanovah, učiteljev, predavateljev in drugega osebja, ki se začasno, kratkotrajno udeležijo izletov, taborov, šole v naravi ipd. Poletna šola v naravi zahteva mobilnost učiteljev na lokacijo ob morju ali bazenu, zimska šola v naravi pa na sneg. Visokošolski in univerzitetni predavatelji pogosto gostujejo na tujih visokošolskih ustanovah kot tuji predavatelji, se udeležujejo seminarjev in kongresov.

Nacionalne države ne morejo preprečiti čezmejne mobilnosti, lahko pa z meddržavnimi dogovori omogočijo sproščanje v sprejemljivem merilu, tako kakor je to storilo pet držav Skandinavske skupnosti. Najvišja svoboda mobilnosti državljanov in delovne sile je mogoča, ker se od leta 1954 lahko enakopravno potegujejo za razpisana delovna mesta brez dodatnih pogojev (nostrifikacije izobrazbe, znanja jezika), lahko izbirajo kraj

prebivanja in izobraževalne ustanove ter imajo enake socialne in politične pravice kakor državljani. (Verlič Christensen, 2000: 1123) Praksa se seveda razlikuje od teorije. Še bolj pa je zaskrbljujoče dejstvo, da obstajajo veliko večje omejitve za tujce iz držav tretjega sveta in tudi imigrante iz držav članic EU, saj so postopki priznavanja kvalifikacij in izobrazbe še vedno nestandardizirani in v domeni posamezne države. (Verlič Christensen, 2002: 41)

Transnacionalna mobilnost je postala način življenja in preživetja za nekatere posameznike. Zaradi kratkotrajnosti zaposlitve in visoke stopnje mobilnosti jih je težko ujeti v birokratske postopke prijave bivališča ali dodeljevanja pravic po nacionalnih pravilih, kar onemogoča natančno merjenje pojava novih delovnih mobilnosti. Posledice nosijo tudi migranti, ki so zaradi neurejenih papirjev izpostavljeni zlorabam in izkoriščanjem s strani delodajalcev. (Verlič Christensen, 2002: 97) Druga posledica kratkoročnega zaposlovanja je prilagajanje posameznika na nove delovne razmere tako, da ima posameznik več dostopov do stanovanj na različnih lokacijah, v več državah. Večdoministopnost je nuja in racionalna izbira za tiste, ki se veliko in razmeroma hitro premikajo po prostoru, ker se tako zmanjšajo prevozní in bivalni stroški.

Mobilnost zaradi izobraževanja

V času globalizacije se tudi pri izobraževanju zavedamo nujnosti povezovanja, primerljivosti in kompatibilnosti ter sprejemanja mednarodnih standardov, ki so prvi pogoj za vključevanje v širše razvojne tokove in procese. Še pred nekaj leti, pred sprejetjem bolonske deklaracije (Italija, 1999), je bilo v tujini izredno težko študirati.¹⁷ Omejitve so postavljali (in jih še vedno) razni izobraževalni sistemi in posledica je neenotnost pri priznavanju izobrazbe, saj vsaka država to ureja po svoji zakonodaji in na podlagi dvostranskih sporazumov. Kot primer lahko navedemo Švedsko, kjer so postopki za priznavanje izobrazbe tako podrobni, da skoraj nobena šolska izobrazba ne more biti primerljiva s tisto, pridobljeno na Švedskem. Na tej podlagi Verlič Christensen najde vzrok za diskriminacijo priseljencev na trgu delovne sile, saj prosto gibanje oseb izgubi svoj pravi pomen. (Verlič Christensen, 2000: 1124) Ker so se zaradi gospodarskih in družbenih sprememb v EU pokazale potrebe po kakovostni ter primerljivo izobraženi in usposobljeni delovni sili, se je oblikoval enoten evropski

---

¹⁷ V Sloveniji se bodo v študijskem letu 2005/06 na treh fakultetah prvič izvajali programi po bolonjskem sistemu.

izobraževalni prostor. Osrednji cilj bolonskega procesa je, do leta 2010 narediti velik kvalitativen premik na področju izobraževanja, ne samo v visokošolskem, ampak tudi douniverzitetnem, izboljšati izobraževanje odraslih, saj postaja učenje vseživljenjsko, poskrbeti za izobraževanje v podjetjih in institucijah, omogočiti transnacionalno ter elektronsko in internetno izobraževanje. Maastrichtski sporazum poudarja, da pri izobraževanju ni predvideno poenotenje sistemov – države članice same določajo učne vsebine in organizacijo izobraževalnih sistemov. Poudarek pa je na tesnem sodelovanju in izmenjavi idej ter znanj med državami članicami. (Čebular in Grahek, 2003: 150, Temeljni akti Evropskih skupnosti, 2002: 306)

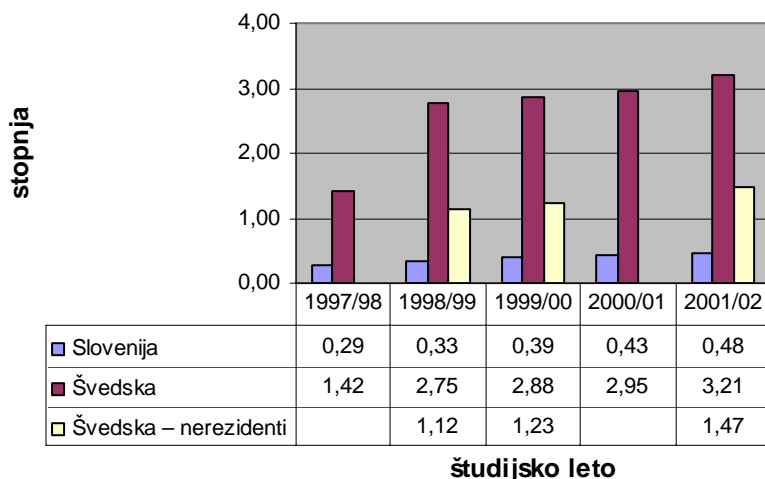
Izobraževanje je pravica posameznika, da se lahko pripravi na poklicno življenje ter postane konstruktiven in odgovoren član družbe. Je naložba in temeljni dejavnik osebnostnega razvoja ter hkrati ključ do ekonomske in socialne prihodnosti v družbi. Kakovost uporabljenih učnih metod za doseganje tega se izboljšuje predvsem z izmenjavo ljudi in idej. Prav ta izmenjava je cilj raznovrstnih nacionalnih, mednarodnih in nadnacionalnih programov. EU financira in spodbuja konkretne oblike sodelovanja v izobraževalnih programih – Mladina, Sokrates, Leonardo da Vinci, Marie Curie, ki potekajo znotraj članic EU, EFTE (Norveška, Islandija, Liechtenstein) in pridruženih držav srednje in vzhodne Evrope ter Cipra, Malte in Turčije. Namen vseh programov je izboljšati možnosti za bolj kakovostne oblike izobraževanja mladih, starejših, učiteljev in trenerjev ter spodbuditi k sodelovanju in izmenjavi idej in programov. Transnacionalna mobilnost ni omejena le na evropsko raven, saj ima EU sporazume za sodelovanje na področjih izobraževanja in kulture tudi s Kanado, Kitajsko, ZDA, Indijo in Japonsko. (EU informacije, 2005, Mihelič, 2002) Poleg fizičnih izmenjav in namestitev ponujajo sodobne informacijske tehnologije in elektronski mediji neskončno možnosti virtualnih oblik izobraževanja, ki lahko potekajo na več ravneh, brez omejitve časa in prostora. To so elektronsko učenje, obstoj tuje univerze v domači državi, prijateljevanje in povezovanje z računalniškim komuniciranjem. Vpeljevanje sodobnih izobraževalnih metod in možnost za odprto komunikacijo med profesorji in študenti ter izmenjavo njihovih izkušenj pomeni kvalitativen premik v izobraževanju. Narasla je mobilnost programov in institucij, čeprav taki študiji najverjetneje ne zagotavljajo enakega (jezikovnega in kulturnega) znanja, kakor dejanski študij v tujini, zagotovo pa zmanjšajo stroške.

Ti mobilnostni programi, ki delujejo po načelu kroženja znanja (brain circulation), povečujejo kakovost in količino družbenega in človeškega kapitala. Z mobilnostjo si ne širijo obzorja le tisti, ki se premikajo, ampak tudi vsi drugi, ki pridejo z mobilnimi osebami v stik. Mobilnost prinese tudi kulturno izkušnjo, ki pomeni nov pogled na domačo državo, kulturo, izboljša jezikovne spretnosti in pripomore k nastajanju novih mednarodnih povezav. Povečana integracija in komunikacija med vzgojno-izobraževalnimi ustanovami, njihovim osebjem in člani daje veliko možnost državam v razvoju ter je pogoj za sodelovanje različnih držav evropskega in svetovnega prostora na tem področju. Zanje so značilne horizontalne mreže, mednarodni in bilateralni sporazumi ter sodelovanje. Mobilnost v zvezi z izobraževanjem v evropskem prostoru se povečuje, ker jo poleg samoiniciativnih odločitev posameznikov spodbujajo tudi EU in posamezne države. Razlog za podporo izobraževanju mladih in odraslih vidimo lahko v gospodarski luči, saj izobraževanje, pridobivanje novih znanj in strokovno usposabljanje vodi v povečevanje možnosti za zaposlitev in ustvarjanje gospodarske rasti, to pa posledično odpravlja brezposelnost in probleme, povezane s staranjem prebivalstva v EU. Gospodarstvo potrebuje za svoj razvoj kakovosten človeški kapital, zato mora vlagati v izobraževanje. Še vedno pa obstajajo ovire pri mobilnosti v izobraževalne namene, kakršne so dolgi administrativni postopki, neurejenost in kompleksnost pri plačevanju davkov, odprtju bančnih računov, priznavanju diplom ipd. Problemi so tudi zaradi neusklajenega števila in trajanja semestrov, nerazlikovanja med programi za kratkotrajne izmenjave in tistimi za dokončanje študija, pogoste so jezikovne in kulturne ovire. Vendar se vse to poskuša odpravljati. Mobilnostne skupine so ravno zato še vedno majhne in ne preveč dobro statistično registrirane. Vzorci te mobilnosti so za mnoge, predvsem mlade, postali način življenja. Mladi, ki so udeleženi v mednarodnih izmenjavah, lahko ostanejo v državi dalj časa, se tja vračajo ali pa tam ostanejo za zmerom in spremenijo svoj bivalni status. (Čebular in Grahek, 2003: 150)

Mobilnost študentov je najdlje trajajoč pojav, zato že lahko vidimo spremembe in rezultate. Povečuje se število tistih, ki se odločijo za študij v tujini ali za izmenjavo, tistih, ki sodelujejo v tujih izobraževalnih programih ali se udeležujejo predavanj po internetu. Študentska mobilnost je lahko spontana, največkrat pa je organizirana, saj sicer nastanejo ovire pri vpisu na fakulteto. Naj še omenimo, da gre kljub mnogim kazalnikom, ki so v pomoč pri spremljanju izobraževanja, večinoma za merjenje formalnega izobraževanja, neformalno pa je zaradi težav pri statističnem spremljanju

precej manj pregledno področje. Študij v tujini je lahko celoten in se konča z diplomom v tujini ali pa dopolnilen, le za neko obdobje izpopolnjevanja. Vendar pa čezmejno izobraževanje ne vključuje le mednarodne študentske mobilnosti, ampak tudi mobilnost izobraževalnih programov in institucij s povezovanjem in sodelovanjem med njimi.

Tabela 4.17: Število tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem po mednarodni klasifikaciji ISCED 5-6 (na 1000 prebivalcev)¹⁸

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

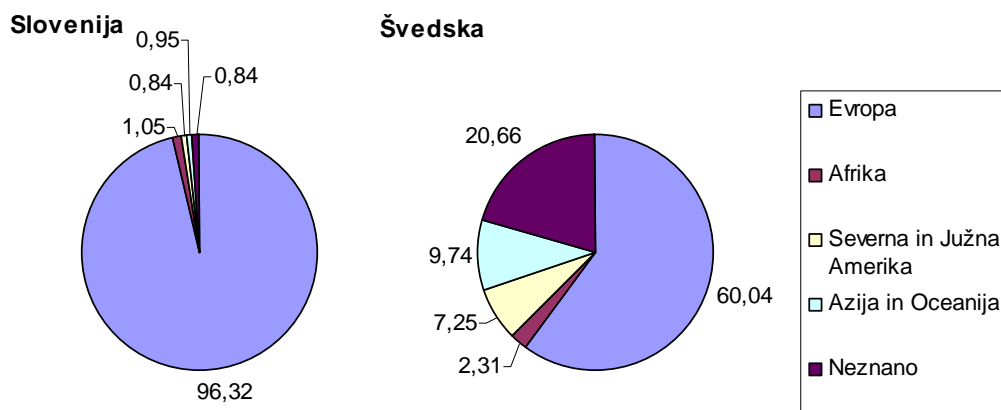
(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

V tabeli 4.17 je prikazano, da se število tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem povečuje. V Sloveniji je v primerjavi s Švedsko majhna rast števila tujih študentov, kar je najverjetneje posledica okostenele politike štipendiranja, priznavanja študijskih obveznosti in uporabe angleškega jezika pri predavanjih. Švedska poskrbi za tuje študente in za Švede, ki gredo na študij v tujino z različnimi podporami in štipendijami. Švedska sprejme več tujcev, kakor je njenih študentov v tujini. Tujim študentom je na Švedskem lažje, ker se veliko programov izvaja v angleškem jeziku. Pomembno je tudi, da za Fince, ki zavzemajo največji delež med tujimi študenti, jezik ni ovira. Vendar če pogledamo podatke poglobljeno, ugotovimo, da se število tujih študentov na Švedskem precej povečuje, ker statistika zajame študente, ki pridejo v državo zaradi študija in jo potem zapustijo, potem tiste, ki so rojeni v tujini in že precej časa živijo na Švedskem, in seveda one, ki so rojeni v državi, vendar sta oba starša tujca. (Geens, 2005) Tako imigranti in druga generacija migrantov s tujo narodnostjo predstavljajo velik delež

¹⁸ Vsi izračuni v povezavi z izobraževanjem glede na populacijo so posebni v tem, da smo vzeli populacijo iz zaključnega leta, ki je po mesecih daljše. Primer: pri izračunu stopnje tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem po mednarodni klasifikaciji ISCED 5-6 za šolsko leto 1997/98 smo uporabili populacijo iz leta 1998.

tujih študentov. Podatki za Slovenijo pa vključujejo le študente, ki pridejo iz tujine in se po študiju ali izmenjavi najverjetneje vrnejo v svojo državo. Daleč najvišji delež izmed tujih študentov, ki pridejo v Slovenijo pripada študentom iz Evrope (96,32 %), preostali delež se razdeli med druge celine. Tako ne moremo govoriti o raznovrstnosti in multikulturalnosti tuje študentske populacije. Če pogledamo še prvih pet držav, ki so najbolj zastopane v Sloveniji, ugotovimo, da so to države na ozemlju nekdanje Jugoslavije ali tiste, ki so blizu Sloveniji. Največ študentov pride v Slovenijo iz sosednje Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Italije, Srbije in Črne gore ter Makedonije. Lestvica ostaja enaka vse od leta 1998 do 2002. Na Švedsko pa pride le dobra polovica (60,04 %) tujih študentov iz Evrope, precej velik delež je tujih študentov z neznanim ali neopredeljenim državljanstvom in kar precej jih je iz Azije in Oceanije ter Severne in Južne Amerike. Lahko trdimo, da je na tam bolj pestra študentska populacija kakor v Sloveniji. Na Švedsko je prišlo leta 2002 največ študentov s Finske, iz Nemčije in Norveške, sledita pa Francija in ZDA. Prve tri države so najbolj zastopane že od leta 1999 do 2002. (glej tabeli 4.18 in 4.19)

Tabela 4.18: Število tujih študentov v Sloveniji in na Švedskem po izvornih celinah v letu 2001/02 (na 100 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Tabela 4.19: Prvih pet držav glede na zastopanost tujih študentov (ISCED 5-6) v Sloveniji in na Švedskem

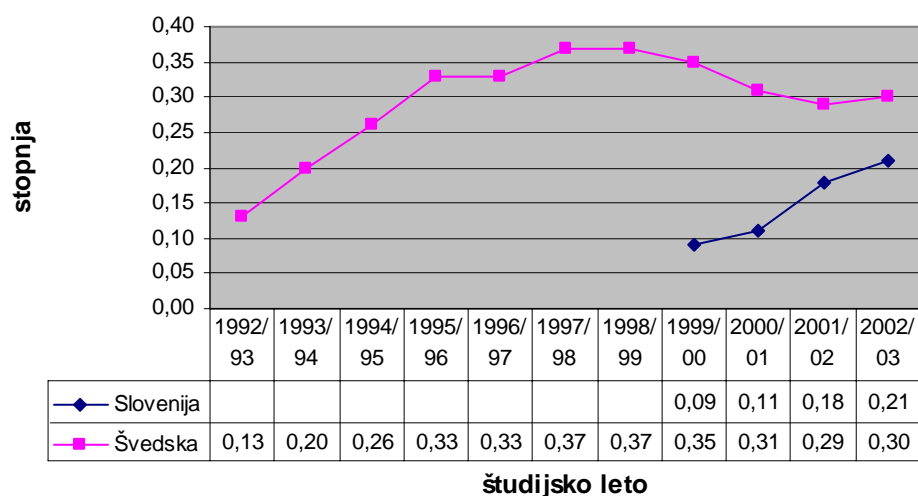
Mesto	Slovenija	Švedska		
	od 1998-2002	1998	1999	2000-2002
1	Hrvaška	Finska	Finska	Finska
2	Bosna in Hercegovina	Norveška	Nemčija	Nemčija
3	Italija	Iran	Norveška	Norveška
4	Srbija in Črna gora	Nemčija	ZDA	Francija
5	Makedonija	Danska	Velika Britanija	ZDA

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Teže je najti točno skupno število študentov, ki so odšli v tujino iz Slovenije ali Švedske. Lahko bi seštevali udeležence programov, vendar so pri tem izvzeti študenti, ki gredo študirat v tujino v lastni režiji. Poleg tega so ti podatki nepopolni, zato pogledjmo le udeležbo pri programu Erasmus, ki je eden obsežnejših, kar zadeva izmenjavo študentov. Glede na te podatke lahko trdimo, da je bila ta izmenjava na Švedskem v začetku precej naraščajoča, v zadnjih letih pa že opazimo upadanje, najverjetneje zaradi preusmeritve v nove vrste programov. V Sloveniji, kjer je program Erasmus šele dobro zaživel (šolsko leto 1999/2000), pa je iz leta v leto vidna povečana udeležba tujih študentov. (glej tabelo 4.20) Švedski študenti se najpogosteje odločijo za študij v Nemčiji, Franciji, Španiji in Italiji (Geens, 2005), to pa velja tudi za slovenske študente. (glej tabelo 4.21) Podobnost verjetno ni naključje, ampak te države tujim študentom ponujajo najprimernejše in zanimive študijske programe v angleškem jeziku.

Tabela 4.20: Število slovenskih in švedskih študentov, vključenih v program Erasmus, ki so na študiju v tujini (na 1000 prebivalcev)

Vir: Čoha, povzeto po Erasmus statistics.

Tabela 4.21: Število slovenskih študentov, vključenih v program Erasmus, po evropskih državah

DRŽAVA ŠTUDIJA	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/04
Belgija	5	13	22	24	30
Danska	6	10	14	9	19
Nemčija	48	50	89	100	125
Grčija	1	4	6	6	6
Španija	6	7	28	39	63
Francija	15	24	40	38	62
Irska	1	2	3	6	1
Italija	3	22	46	46	56
Nizozemska	14	15	15	26	25
Avstrija	31	46	42	41	59
Portugalska	1	2	15	22	30
Finska	9	11	12	15	24
Švedska	12	15	18	24	17
Velika Britanija	18	9	14	26	29
SKUPAJ	170	230	364	422	546

Vir: Pajnič, 2005.

Mobilnost za potrebe vzgoje in izobraževanja je vse bolj raznovrstna in pogosta v nacionalnih in tudi mednarodnih okvirih (šola v naravi, šolske ekskurzije in izleti, izmenjava študentov in učnega osebja, študij v tujini, službeno izobraževanje in seminarji). Spodbujajo se zunajšolske vzgojno-izobraževalne dejavnosti, za vključevanje mladih v družbene procese. Zavedamo se, da so to procesi in da se bodo sinergije v izobraževanju vzpostavile predvsem s kakovostnim (mednarodnim) sodelovanjem. Skupni programi in projekti bodo potekali z uporabo mrež in skupnih zbirk podatkov o mobilnosti učencev, študentov in učiteljev.

Pomembno je, da novih oblik mobilnosti ne gledamo kot nepovezane oziroma ločene, ker lahko ena oblika hitro preide v drugo. Migranti lahko spreminjajo svoj status, npr. študent v tujini se lahko poroči in se tam za "stalno" naseli, iskalec azila pridobi dovoljenje za stalno prebivanje ipd. Migracijski in mobilnostni tokovi so dinamični in upogibljivi in ravno zato tako izmuzljivi, da jim statistika ne more slediti.

5 Vzroki migracij in mobilnosti

Migracije velikokrat tlačimo v isti okvir, kar je povsem nesprejemljivo, saj tudi migranti in tisti, ki se po prostoru premikajo, niso homogena skupina. Razlikujejo se po starosti, spolu, izobrazbi itd., pri čemer vsakega od njih vodijo drugačni indici, motivi in vzroki preseljevanja, subjektivne želje. Kot vzroki migracij se najpogosteje navajajo populacijski pritiski, migrante pa obravnavajo kot ekonomske. (Coleman in Wadensjö, 1999: 14) Populacijski pritiski nastanejo zaradi čezmernega naraščanja prebivalstva. Tak primer so dežele tretjega sveta, v katerih demografski prehod še ni končan, in periferne države v smislu svetovnega sistema. (Wallerstein v Sztompka, 1994: 84) Skoraj samoumevno je, da so te države tudi gospodarsko nerazvite in niso sposobne ne zaposliti ne prehraniti tako številčnega prebivalstva. In seveda nastane enosmerni val migracij proti centru. Gospodarska rast povečuje neravnotežje med regijami – bogastvo na eni strani in revščino na drugi. Posledica je preseljevanje v povezavi z boljšo zaposlitvijo, zvišanjem standarda, višjo plačo, prenehanjem brezposelnosti itd., se pravi z izboljšanjem življenjskih razmer. Takšne so notranje selitve, a so bolj značilne za ZDA kakor za Evropo. Bolj izobraženi in socialno ogroženi prebivalci predstavljajo največji selitveni potencial. Prvi zaradi ponudb, ki jih dobijo od podjetij, drugi zaradi želje po izboljšanju življenjskih razmer. V ZDA je med drugim socialno varstvo zelo slabo razvito in s preselitvijo posameznik dejansko nič ne izgubi. Zanj je nekaj vsakdanjega zamenjati službo, če obstaja boljša ponudba, da se proda stanovanje in kupi novega v bližini novega delovnega okolja. V razvitih severnih evropskih državah in drugod po EU pa je socialno varstvo bolj učinkovito in tako je tveganje ob selitvi večje, saj višja plača ne odtehta vedno manjše socialne varnosti. Ugodni socialni sistemi, problemi v stanovanjski politiki, predvsem pomanjkanje nekaterih vrst stanovanj, zmanjšujejo pobudo za iskanje zaposlitve drugod, zato so notranje migracije v EU večinoma povezane z visokoizobraženimi strokovnjaki, ki se premikajo v skladu s širitvijo mednarodnih organizacij, mednarodnih študentov, in imigranti, ki upajo na boljše razmere v novi državi. (Bevc in drugi, 2000: 75, Verlič Christensen, 2000: 1121) Res je, da je v današnjem svetu t. i. ekonomskih migrantov veliko, vendar pa vseh migracijskih tokov le ne gre pripisovati njim. Vzroki za politične migracije so na primer nestrinjane s političnim sistemom, vojne, preganjanje. Tem migrantom, ki med drugim

ustvarjajo tudi velik delež ilegalnih migrantov, se priznava poseben status, na primer status begunca za vojne prebežnike.

Obstajajo tudi vzroki, ki jih ne moremo uvrstiti v zgornji dve kategoriji. Tak primer so združevanje družin, vzgojni razlogi, rasna diskriminacija, preseljevanje starejših na območja z ugodnejšim podnebjem, izobraževanje in strokovno izpopolnjevanje mladih in zaposlenih, poroke, boljše stanovanjske razmere itd., ki so s stališča naše preučevane teme dosti bolj zanimivi. Vendar pa je razloge za selitev težko klasificirati po vzrokih, saj so pri vsakem migrantu specifični, zato so selitve obdelane bolj z vidika makro proučevanja, saj so podprte s kvantitativnimi podatki, ki ustvarjajo dobro empirično bazo, kar pa ne pomeni, da niso zanimivi za preučevanje. (Weidlich in Haag, 1988: 2) Tako pridemo do preučevanja trendov in tokov ter postavljanja napovedi, ki so uporabne predvsem za migracijsko politiko držav. V zvezi z empirično podprtostjo pa velja spomniti še na en problem, povezan z migracijami, in sicer na standardizacijo zbiranja podatkov. Če pogledamo podrobneje, se zaplete že pri definicijah, ker ne moremo ugotoviti, kje je razlika med migrantom in potnikom, legalnim ali ilegalnim, političnim beguncem in ekonomskim migrantom. Problem je tudi količina zajetega pojava, tako da imamo velikokrat opraviti le z ocenami, na primer v zvezi z ilegalnimi prebežniki, saj jih vseh statistika že po definiciji ne more zajeti.

Ni preproste razlage o tem, kateri dejavniki povzročajo migracije, ampak obstaja kombinacija razlag. Postmoderne vzroke najdemo v družbi, ki jo informirajo globalni množični mediji. Ti ponujajo znanje in podrobne podatke o razmerah v krajih, mestih, državah iz še tako oddaljenega kotička sveta in tako spodbujajo k migraciji. Posameznik se mora prilagajati novonastalim razmeram, novim komunikacijskim načinom posredovanja informacij, ki zagotavljajo pogost in neposreden stik z oddaljenimi kraji in ljudmi, transakcijam, hitrejšim prevoznim sredstvom, ki omogočajo gibanje na dolge razdalje z majhnimi stroški, ipd., ker z vsem tem povečuje svojo učinkovitost na delovnem in zasebnem področju. Spremembe v delovnem času, organizaciji in fleksibilnosti delovnih aktivnosti, nove oblike počitka, rekreacije, izrabe prostega časa in turizma zahtevajo torej povečano mobilnost posameznikov.

Še vedno imajo najpomembnejšo vlogo za selitev zaposlenost in finančni motivi, potem nezadovoljstvo z dosedanjo državo ali območjem in pa vzroki, povezani z novimi

oblikami življenjskih ciklov in stilov. Tudi različne oblike partnerstev in kohabitacij zahtevajo povečano mobilnost. Vse več je ločenih družin, kar pomeni povečano mobilnost za enega od staršev, ki ima pravico obiskovati otroke. Diskriminacija do istospolno usmerjenih partnerjev v nekem okolju bo verjetno povzročila selitev teh v strpnejše okolje. Vedno več je tudi ljudi brez otrok, upokojencev, med njimi so taki, ki se preselijo iz zdravstvenih razlogov (npr. astmatiki gredo na zdravljenje v kraje z milim podnebjem in čistejšim zrakom), samskih ljudi, ki se odločijo za manjša stanovanja in se selijo pogosteje kakor družine; samski se tudi laže odločijo za potovanje, delovno mesto, ki zahteva visoko stopnjo mobilnosti, itd., ker zanje ni toliko omejujočih dejavnikov. Potem je tu še dnevna mobilnost, ki obremenjuje okolje: ljudje si želijo stanovati v čistem okolju, blizu narave, hkrati pa imajo službe v večjih mestih, zaradi česar so vsak dan na poti. V Evropi se bliskovito povečuje tudi mobilnost zaradi izobraževanja, ki jo omogočajo različni vrste mednarodne izmenjave. V preteklosti so bile značilne predvsem izmenjave za študente, medtem ko novi izobraževalni programi Evropske unije in dvostranski sporazumi vzpodbujajo že mobilnost srednješolcev, pa tudi mladih delavcev in starejših.

Vzrokov in motivov je še veliko več, tukaj so nanizani le najočitnejši.

6 Najsignifikantnejši učinki in posledice migracij in mobilnosti

Učinke migracij podobno kakor vzroke spet lahko razdelimo na ekonomske in neekonomske ter na učinke v državi odselitve (učinke emigracij) in učinke v državi priselitve (učinke imigracij). Osredotočimo se najprej na ekonomske učinke imigracij, ki jih lahko razdelimo na neposredne in posredne učinke na cene in plače. Vpliv imigracij na zaposlenost in mezde v državi gostiteljici bo odvisen od tega, ali so imigranti substituti ali komplementi domači delovni sili. Plače pod vplivom imigracij začnejo padati, ker se število delovne sile bistveno poveča. Vendar pa je to idealni model, ki bi se uresničil le ob predpostavkah, da imigracijskih prilivov ne spremljajo prilivi kapitala, ker bi bile plače enake produktu dela, in ob odsotnosti ekonomije obsega¹⁹. Toda v dejanskem okolju obstaja še mnogo drugih spremenljivk, ki vplivajo na plačno spremembo. Poleg tega veljavnost te teze omejuje še dejstvo, da imigranti niso homogena skupina, zato padanje plač v enem sektorju povzroči zviševanje plač v drugem, na primer komparativnem sektorju. Proizvajalci zamenjajo dražji proizvodni dejavnik, to je kapital in izobraženo delovno silo, s cenejšim, to je neizobraženo delovno silo. Posledično je tu večji produkt, kar hkrati pomeni boljšo izrabo kapitala in izobražene delovne sile. Domači delavci, ki so komplementarni imigrantom, bodo imeli korist izraženo z višjo plačo in zaposlenostjo. Lahko sklepamo, da so lastniki kapitala in potrošniki zadovoljni z vplivom imigracij na proizvodne stroške in nižje cene. Poleg tega imigranti opravljajo dela, ki jih lokalni delavci nočejo, in tako dajo slednjim možnost, da se zaposlijo drugje.

Na migracijo ima vpliv tudi razdalja med emigracijsko in imigracijsko državo. Večja ko je ta, težje bo potencialni migrant pridobil zadostne in zanesljive podatke, potrebne za selitev, čeprav se v informacijski dobi ta težava zelo zmanjša. Vrh tega so tu še stroški selitve, kar pomeni, da (legalno) migrirajo ljudje, ki si to lahko privoščijo. Naslednji izmed učinkov, ki je še značilen, je učinek povečevanja razlik v plačah, ker so imigranti večinoma manj izobraženi od domačinov. Vendar se nam kmalu postavi vprašanje, ali to res drži, kajti selijo se tudi visokokvalificirani delavci. Verjetno je zaposlovalna politika v imigrantskih državah takšna, da imigrantom glede na njihovo izobrazbo

---

¹⁹ Ekonomija obsega zajema spremembe menjalnih tečajev, inflacije, spremembe cen na trgu ipd.

pripadajo neustrezna delovna mesta z nižjo mezdjo. Problem je predvsem v neenotnih šolskih sistemih in neprimerljivi izobrazbi, ki otežujejo standardizacijo nostrifikacij, v poznavanju jezika in številnih pogojih za zaposlitev v imigrantski državi. Nadaljnje omejitve glede vpliva migrantov nastajajo z imigracijsko politiko, prepustno za tiste, ki na plače ne vplivajo, in neprepustno za tiste, ki ne vplivajo. Posredni ekonomski vplivi so mogoči z redistribucijo prek javnega sektorja, na primer z dodeljevanjem pomoči brezposelnim, socialnim skrbstvom, izdatki za izobraževanje in zdravstvo itd. Pomemben je podatek, ali davčni prihodki imigrantov pokrivajo stroške iz javnih financ, ki so porabljeni za imigrante.

Neekonomske posledice vplivajo na ekonomsko sfero zgolj posredno. Klasičen primer takih vplivov je odklonsko vedenje, npr. kriminaliteta, ki je med imigracijskimi populacijami višja kakor med preostalim prebivalstvom. Vendar pa tudi ta značilnost zgubi svoj blišč, če upoštevamo, da med imigranti prevladujejo predvsem mladi brezposelni moški, ki že med "domačim" prebivalstvom kažejo največjo nagnjenost h kriminalnim dejanjem. Drug učinek je vpliv na populacijo, demografsko sestavo imigrantske države. Imigranti so največkrat mladi, delovno aktivni ljudje iz držav, kjer je rodnost veliko višja kakor v državi gostiteljici. Spremeni se starostna struktura te države. Vendar pa tudi tu velja omeniti, da se imigranti prilagajajo novi kulturi in načinu življenja, ki med drugim vključuje nižjo rodnost žensk, tako da ni zaznati drastičnega pomlajevanja prebivalstva. Tretji učinek je pritok človeškega kapitala, novih idej, znanja in sposobnosti, saj so migranti večinoma mladi ljudje, polni energije in zagona. To se dogaja predvsem pri imigriranju strokovnjakov z višjo izobrazbo, največkrat pa je povezano s tokovi iz nerazvitih predelov proti razvitim centrom. Velikokrat države namerno vzpodbujajo takšne imigracije, ker potrebujejo novo znanje za začetek nove proizvodnje. Ta učinek povleče za seboj dvig produktivnosti drugih ljudi v istem ali komplementarnem sektorju države, ki je pridobila strokovnjaka. Naslednji učinek je povezan predvsem s tem, da se imigranti priseljujejo zlasti v večja mesta, kjer je več potencialnih delovnih mest. Čeprav so nekatere države uvedle politiko enakomerne nastanitve priseljencev po državi²⁰, se ni obnesla, ker se imigranti hitro preselijo v večja urbana središča. Posledica imigracij je tudi kulturni stik, ki lahko bogati obstoječo kulturo ali pa jo uničuje. Vsak tak stik vodi učinkuje na obe kulturi in

---

²⁰ Taka država je Švedska, ki priseljence naseli po vsej državi, tudi na podeželje in na sever. Seveda pa ti nestrpnost čakajo na možnost prostega gibanja, ko si torej lahko svobodno izberejo kraj prebivanja.

spremembe vplivajo še na naslednje generacije. Akulturacijski procesi so neizogibni in obstajajo v vseh konceptih politike do priseljencev. Posledica imigracij so še nastanek “getov” in “slumov” oziroma, po Verlič Christensenovi (2002) opredelitvi, “etničnih enklav” v urbanih središčih Evrope, ki se pogosto srečujejo s stigmatizacijo in marginalnostjo ter vzroki za razne oblike nestrpnosti in ksenofobije zaradi drugačnih življenjskih navad in običajev.

Politike do priseljencev, teorije prilagajanja so med drugim posledica imigracij in so lahko zelo različne, od popolne “utopitve” priseljencev v prevladujočo kulturo, kar imenujemo anglo-konformnost, za katero je značilen rasizem in etnična segregacija, do mešanja in zlivanja kultur, med katerimi je vzpostavljen kulturni stik (“talilni lonec”), ter multikulturalizma, ki spodbuja ohranjanje različnosti in raznovrstnosti kultur. (Lukšič Hacin, 1999: 65) Multikulturalizem zagovarja liberalizem, internacionalizem in toleranco. Teorije o multikulturalizmu se začnejo razvijati v ZDA, v času velikega vpliva F. Boasa, ki je postavil temelje za razvoj teorije kulturnega pluralizma, kar je termin multikulturalizem prvotno tudi označeval: etnično ali kulturno heterogeno družbo ter spodbujanje kulturne, jezikovne in verske različnosti. Zasnovo multikulturalizma so v sedemdesetih in osemdesetih sprejeli v Kanadi za urejanje odnosov med angleško govorečo večino in francosko manjšino, v Avstraliji za urejanje odnosov do staroselcev in priseljencev ter za odpravo t. i. programa “White Australia” in na Švedskem zaradi urejanja politike do priseljencev. Postopno so iz želje po integraciji uvajali finančno podporo raznim področjem delovanja manjšinskih etničnih skupnosti. Bistvo te politike je urediti odnose in zagotoviti šibkejši strani pravico do enakih možnosti. (Lukšič Hacin, 1999: 93–94) Proces integriranja priseljencev je dolg in poteka na več stopnjah: akomodacija (nastanitev), kulturna prilagoditev (prevzemanje kulturnih značilnosti novega okolja), asimilacija (popolna prilagoditev). Popolna prilagoditev je mogoča šele čez nekaj generacij. Hitrost in uspešnost ekonomske, socialne, kulturne in politične integracije je odvisna od pripravljenosti družbe v imigrantski državi, od pripravljenosti imigrantov za vključitev v novo družbo in od strukture trga dela (ali so migranti vezani samo na nekatere zanje značilne poklice). Integracijska politika želi odstraniti kulturne, jezikovne in legalne ovire ter migrantom omogočiti življenje, podobno življenju matičnih državljanov. Kaj se zgodi ob neučinkoviti integracijski politiki, lahko vidimo v številnih mestih po Evropi, kjer nastajajo vzporedni svetovi, nekakšne enklave, tuje kulture, ki živijo neodvisno in brez

vsakdanjega stika z večinskim narodom. Odvisni so od lastnih socialnih mrež, lastnih trgovskih verig, samozaposlovanja, šol itd. (na primer Turki v Nemčiji). (Verlič Christensen, 2002: 142–156)

Med učinki emigracij pa najpogosteje navajamo dva učinka: prvi je negativen, in sicer gre za izgubo visokokvalificiranih ljudi, strokovnjakov, ki lahko povzroči nazadovanje emigrantske države na nekem področju. To je negativen gospodarski vpliv na okolje, iz katerega migranti izhajajo. Država izgublja kvalificirano delovno silo, ki jo je sama “ustvarila”, in tako ne bo dobila povrnjenih stroškov investiranih v človeški kapital. To vrsto migracij imenujemo “beg možganov” (brain drain) in je najpogostejša med znanstveniki in tehnologi. Pri drugem učinku pa gre za namerno prepuščanje emigrantov iz države, saj se tako pogosto rešujejo problemi prenaseljenosti, revščine in brezposelnosti. (Coleman in Wadensjö, 1999: 291) Poleg omenjenih dveh so mogoči še drugi učinki, na primer višja (začasna) stopnja izobraženosti v emigrantski državi, kjer namerno spodbujajo in prirejajo izobraževalne programe potrebam imigrantske delovne sile. Posledično je človeški kapital večji in večja je tudi cirkulacija izobražencev. “Beg možganov”, pa tudi drugi migranti imajo posreden vpliv na gospodarstvo, ker večino zaslužka pošiljajo domov, kar je pomemben vir družinskega dohodka. Ta dohodek ima velik vpliv na družinski status, razred in tudi na gospodarstvo domače in tuje države. (Phizacklea, 2000: 115, Vertovec, 2002, Mahler, 2004) Predvsem zaradi razvoja telekomunikacij in prometa nastajajo novi družbeni prostori, ki ohranjajo stike emigrantov z emigrantsko družbo. Nekaj vpliva ima tudi vračanje migrantov, ki so imeli le delovno pogodbo, tistih, ki so si preprosto premislili, tistih, ki so bili nezadovoljni z življenjem v imigrantski državi, in tistih, ki vidijo nove možnosti v razvoju svoje prvotne države. (Stalker, 2005) V zadnjem desetletju se omenja še “izmenjava možganov” (brain exchange) in “pretok možganov” (brain circulation). To je zamenjava kvalificirane delovne sile med različno razvitimi državami in za stalen pretok kvalificirane delovne sile na podlagi transnacionalnih omrežij. Še vedno prevladuje preseljevanje na zahod, opazimo pa selitve proizvodnje in strokovnjakov transnacionalnih korporacij v vzhodni in južni del Evrope. (Salt, 2001, Trends in international migration, 2002, Vertovec, 2002)

Postmodernih učinkov je še mnogo več. Novi migranti so družbeno različni, zato so tudi njihovi vplivi različni. Pogosta in hitrejša je menjava prebivališč in službenih okolij,

posameznik ima lahko več stanovanj zaradi zahtev na delovnem trgu ali zaradi kratkotrajnih, začasnih zaposlitev. Zaradi povečane mobilnosti se pokaže potreba po znanju več jezikov ali vsaj svetovnih jezikov, da se omogoči komuniciranje med akterji. Ena izmed posledic visoke stopnje mobilnosti so tudi razpršeni, nepoglobljeni, površinski človeški odnosi, ki velikokrat temeljijo le na novih oblikah komunikacije. Prezaposlenost, utrujenost in odtujenost so tako lahko razlog za ločitve in razdrtje družin. Velik vpliv ima povečevanje mobilnosti na okolje predvsem zaradi porabe okoljskih virov in onesnaževanja – spremeni se kakovost zraka, vode, zemlje. Mobilne osebe zahtevajo spremembe na družbeni ravni, kajti socialni in politični sistemi držav so rigidni in neprilagojeni na nove razmere, ki jih zahteva današnji čas. Postavljajo se nova vprašanja o izražanju identitete, zahteve po dvojnem državljanstvu, kulturnem vedenju, strpnosti itd.

7 Sklep

Mobilnost je pomemben segment postmoderne družbe, saj vpliva na demografske, pa tudi politično-gospodarske procese v njej. Dejanske razmere, v katerih živijo posamezniki raznih slojev, narodnosti, politične pripadnosti, veroizpovedi itd., silijo v odkrivanje in iskanje novih, boljših možnosti za življenje. Ljudje so od nekdaj imeli različne motive preseljevanja – od dela, izobraževanja, ugodnejših gospodarskih in političnih razmer do podnebnih in drugih dejavnikov. Razvijajoča se tehnologija pa omogoča, da se posamezniku odpira popolnoma nov svet spoznanj, ki jih njegovi predniki niso bili deležni. S tem mislimo na povečano dostopnost in raznovrstnost prostora in informacijskih tokov.

Postgiddensova primerjalna socialna teorija, ki govori o modernosti in postmodernosti, je za razvoj migracij in mobilnosti nerelevantna, ker se spremembe v oblikah migracij in mobilnosti niso pojavile kar naenkrat v postmodernosti, temveč gre za zgodovinski razvoj, v katerem so nastajale in se izpopolnjevale nove oblike mobilnosti glede na vsakokratne družbeno-politične razmere. Nove oblike mobilnosti, ki v času globalizacije in individua(liza)cije spreminjajo prostorske koncepte, ne zajemajo samo klasičnega preseljevanja, ampak tudi začasne, kratkotrajne oblike in vsakdanje ponavljajoče se premike v prostoru. Zaradi izjemne prepletenosti značilnosti teh premikov je težko ločiti med posameznimi pojavnimi oblikami mobilnosti. Le-te torej ne moremo in ne smemo izolirati od drugih dejavnosti človekovega življenja. Tako lahko en primer preselitve opredelimo z več vrstami mobilnosti. Npr. 30-letni Arabec, strokovnjak za računalništvo, zaposlen v znanem multinacionalnem podjetju, se vsako leto preseli v drugo državo zaradi širitve podjetja, občasno pa se zaradi delovnih potreb udeležuje izobraževalnih simpozijev širom po svetu. Spotoma si ogleda še znamenitosti teh krajev. Za ta primer lahko rečemo, da je zanimiv z vidika delovne mobilnosti, nadnacionalne, virtualne (vzdržuje stike z vodilnimi in domačimi s telekomunikacijsko tehnologijo), dnevne mobilnosti (vsak dan se vozi v službo), mobilnosti zaradi izobraževanja, pa tudi prostočasovne mobilnosti. Lahko trdimo, da so migracije in mobilnost dobile večji pomen zaradi vpliva, ki ga imajo na posameznikovo življenje in družbene odnose.

S prikazano analizo smo ugotovili, da je za Slovenijo značilna gospodarska rast po prehodu iz socialistične ureditve v kapitalistično. Posledica osamosvojitve Slovenije je pomenila povečane možnosti in predvsem potrebe po mobilnosti njenih državljanov in drugih njenih prebivalcev. Kljub izključevanju tujcev in omejevanju njihovih pravic po letu 1991 zaznamo porast v večini vidikov mobilnosti, ki smo jih analizirali v tem diplomskem delu. Čeprav pozno, so se vendarle zgodile novosti tudi v oblikovanju migracijskih politik. Počakati moramo še na poenostavitev kategorij in administrativnih postopkov znotraj države, ki bodo omogočili kakovostno in vsaj na evropski ravni primerljivo zbirko podatkov o notranji mobilnosti oseb. Ugotovitev o povečevanju mobilnostnih tokov lahko pripišemo temu, da v preteklosti nismo bili konkurenčni razvitejšemu delu Evrope (ali svetu) in da zdaj bolj ali manj uspešno zmanjšujemo njegovo prednost, ki jo je pridobil v preteklih letih. To ima seveda svoje pozitivne in negativne učinke, ki se že kažejo tudi pri nas.

Slika na Švedskem je nekoliko drugačna. To je država z dolgo tradicijo demokratične ureditve, s stabilnim visokim standardom in ne nazadnje nekoliko drugačno življenjsko filozofijo od slovenske. V nekaterih opazovanih pojavih se kaže rast, v drugih pa že stagnacija ali celo upad kazalnikov pojavov, povezanih z mobilnostjo. Tak razplet si lahko razlagamo s tem, da so na Švedskem spremljali omenjene pojave skozi daljši čas in bolj postopno ter so se lažje odzivali na nastale razmere. Lahko rečemo, da stagnacija ali upad nekaterih opazovanih kazalnikov ni nujno slaba, saj je povezana z ukrepi, ki so poskušali zmanjšati negativne učinke (npr. zmanjšanje uporabe avtomobilov zaradi prevelikega onesnaževanja okolja).

Današnje stanje v Evropi ni ravno rožnato. Vemo, da je stopnja naravnega prirastka v evropskih državah nizka, življenjska doba Evropejcev se zvišuje, povečujejo se potrebe po aktivni delovni sili, še posebno nekaterih strokovnih profilov. Po drugi strani zasledimo preveliko populacijsko rast v državah tretjega sveta, ki ne morejo preživljati tako številčnega prebivalstva. Večajo se pritiski na imigracijske države, te pa od leta 1973 poskušajo omejevati in selekcionirati priseljence na tiste, ki jih dejansko potrebujejo. Od takrat se na tem področju sklepajo le še kompromisi, ki poskušajo urediti čedalje večji problem priseljevanja. Države morajo pri oblikovanju migracijskih politik po eni strani upoštevati demografske in gospodarske zahteve, po drugi pa paziti na svojo suverenost in nacionalno-etnično identiteto. Zaradi varnosti in stabilnosti

poskušajo preprečiti vstop ilegalnih migrantov, ki je v Evropi čedalje večji problem. Vendar so migracije in mobilnost potrebne za prihodnost EU in ravno tako za prihodnost držav v razvoju. Globalizacija in izboljšanje prometnih omrežij in elektronskih komunikacij vodita v povečanje obsega mobilnosti in raznovrstnosti njenih oblik v Sloveniji in na Švedskem. Poleg tega preselitev v mednarodnem merilu ni več enkratno življenjsko dejanje. Po vsej verjetnosti bodo imigranti prihajali s čedalje bolj oddaljenih območij in prinašali s seboj najrazličnejše kulture. Samo tolerantna multikulturna družba se bo lahko izognila etničnim in rasnim spopadam v kontekstu mešanja domačih in tujih prvin, do katerih bi/bo lahko prišlo s povečanimi tokovi mobilnosti v prihodnosti.

8 Viri

1. (1990 do 2004) Statistični letopisi RS. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
2. (1991/1999) Resolucija o imigracijski politiki, Uradni list RS, številka 40, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.ius-software.si/Baze/regi/F/Q997C7BG.htm>, 19. 5. 2005.
3. (2002) International migration 2000. Dostopno na: <http://www.statistics.gov.uk/pdfdir/intm0402.pdf>, 19. 5. 2005.
4. (2002) Temeljni akti evropskih skupnosti, Amsterdamska pogodba, prečiščeni besedili Maastrichtske in Rimske pogodbe. Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana.
5. (2002) Trends in international migration. Dostopno na: <http://www.iom.int/DOCUMENTS/GOVERNING/EN/Mcinf256.pdf>, 3. 3. 2004.
6. (2003) Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (ZDRS-UPB1), Uradni list RS, številka 7, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.mnz.si/si/1331.php>, 18. 8. 2004.
7. (2003): Fact Sheets on Sweden, Swedish Institute. Dostopno na: http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/english/factsheets/SI/SI_FS67u_Swedish_Population/fs67u.pdf, 20. 5. 2005.
8. (2004) Zakon o dohodnini (ZDoh-1), Uradni list RS, številka 54, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200454&dhid=69801>, 8. 12. 2004.
9. Adam, Frane (1995): "Sociologija na pragu drugega tisočletja: poti in stranpoti". V: Adam, Frane (ur.) (1995): Kompendij socioloških teorij. ŠOU, Edicija skripta, Ljubljana, str. 7–19.
10. Andersson, Roger: Social Geography and Ethnic Relations. Studies of integration and segregation in Swedish municipalities. Dostopno na: <http://ralph.swan.ac.uk/refugeedisp/profRA.htm>, 15. 1. 2005.
11. Beck, Ulrich (1996): "Individualizacija in "tveganje svobode": perspektive in nasprotja k subjektu usmerjene sociologije". Teorija in praksa, 33, 5, str. 817–838.
12. Bešter, Romana (2003): Migracijska politika Slovenije in EU: Primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil, s poudarkom na integracijski politiki. Mirovni inštitut. Dostopno na: http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Bester01.pdf, 17. 6. 2004.
13. Bevc, Milena in drugi (2000): "Meddržavne selitve in imigracijska politika v razvitih državah s poudarkom na državah Evropske zveze". IB revija, 34, 2, str. 72–88.
14. Bohinc, Jure po elektronski pošti posredoval podatke o številu GSM uporabnikov za Simobil, dne 23. 12. 2004.
15. Coleman, David in Wadensjö, Eskil (1999): Immigration to Denmark. The Rockwool Foundation Research Unit Aarhus University Press, Denmark.
16. Čebular, A. in Grahek, U. (ur.) (2003): Slovenija v Evropski uniji?: 178 odgovorov o vključevanju Slovenije v Evropsko unijo. Urad vlade za informiranje, Ljubljana.
17. Düvell, Franck (2003): The globalization of migration control. Dostopno na: <http://www.opendemocracy.net/debates/article-10-96-1274.jsp>, 19. 5. 2005.

18. European Council on Refugees and Exiles: EU asylum facts, Illegal immigration estimates. Dostopno na: <http://www.ecre.org/factfile/realfacts.shtml> - *illeg*, 19. 5. 2005.
19. Faist, Thomas: Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture. Insitute for intercultural and international studies, University of Bremen. Dostopno na: http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/faist.pdf, 24. 3. 2004.
20. Gantar, Pavel (1995): "Mesta v omrežjih nadnacionalnih povezav". V: Mlinar, Zdravko (ur.): Osamosvajanje in povezovanje v prostoru. FDV, Ljubljana, str. 139–160.
21. Geens, Stefan (2005): Counting foreign students. Dostopno na: http://www.sweden.se/templates/cs/Article_10912.aspx, 22. 1. 2005.
22. Grillo, R. D. (2001): Transnational migration and multiculturalism in Europe. Dostopno na: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-01-08%20Grillo.pdf>, 24. 3. 2004.
23. Gruden, Mateja (2004): "EU, EasyJet in prireditve ključni za večji turistični obisk Ljubljane". Delo, 15. 9. 2004.
24. Gustafson, Per (2002): "Tourism and seasonal retirement migration". V: Annals of Tourism Research, Göteborg, Sweden 29, 4, str. 899–918.
25. Hammarstedt, Mats in Palme, Mårten: Intergenerational mobility, human capital transmisson and the economic position of second-generation immigrants in Sweden. Dostopno na: <http://people.su.se/~palme/HP.pdf>, 19. 5. 2005.
26. Haralambos, Michael (2001): Sociologija – teme in pogledi. DZS, Ljubljana.
27. Hočevar, Marjan (2000): Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med mesti. FDV, Ljubljana.
28. Jones, Steven G. (1998): "Information, Internet and Community: Notes towards Understanding of Community in the Information Age". V: Steven G. Jones: Cybersociety 2.0. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi.
29. Karlsson, O Jan (Minister for Development Co-operation, Migration and Asylum) (2002): Migration 2002. Stockholm, Sweden. Dostopno na: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/25/95/e7730215.pdf>, 20. 5. 2005.
30. Kennedy, Paul in Roudometof, Victor: Communities Across Borders under Globalising Conditions: New Immigrants and Transnational Cultures. Dostopno na: http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-01-17_Kennedy.pdf, 24. 3. 2004.
31. Kos, Drago (1995): "Globalizacija "netrajnostne" potrošnje". V: Mlinar, Zdravko (ur.): Osamosvajanje in povezovanje v prostoru. FDV, Ljubljana, str. 252–291.
32. Lukšič-Hacin, Marina (1999): Multikulturalizem in migracije. ZRC SAZU, Ljubljana.
33. Mahler, Sarah J.: Transnational migration comes of age. Dostopno na: <http://tires.euv-frankfurt-o.de/PDF/IMRtransnational.r2.doc>, 24. 3. 2004.
34. Mandič, Srna (2000): Kakovost življenja: stanja in spremembe. FDV, Ljubljana.
35. Mihelič, Maja (Služba za programe EU) (2002): Mobilnost v Evropi znanja. Dostopno na: <http://www.evropska-unija.si/pages/publikacije/pdf/studenti.pdf>, 20. 5. 2005.
36. Ministry of Justice (2004): Swedish Citizenship. Dostopno na: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2188/a/19449>, 19. 5. 2005.
37. Mlinar, Z. in Štebe, J. (2004): Zbornik ob Toševi 70-letnici, Odpiranje v svet v zavesti Slovencev (v pripravi).

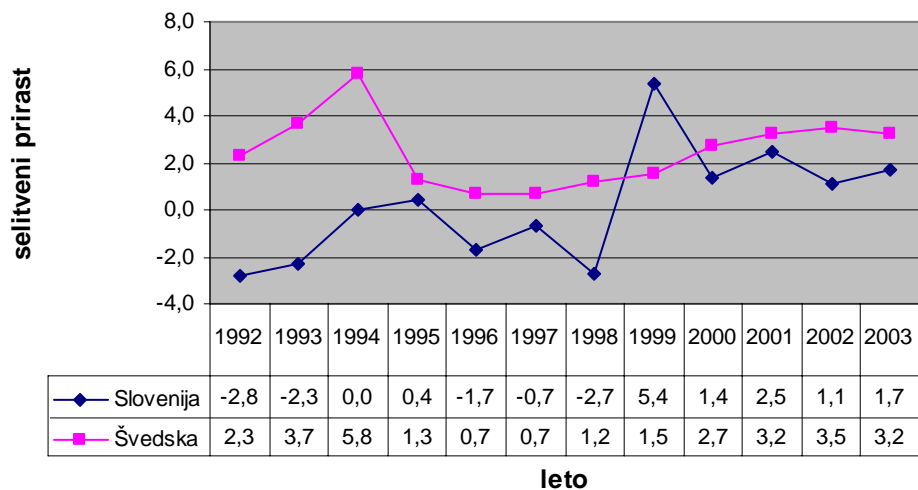
38. Mlinar, Zdravko (1993): "Prostorska mobilnost v dolgoročni perspektivi". *Teorija in praksa*, 30, 7–8, str. 664–667.
39. Mlinar, Zdravko (1994): *Individuacija in globalizacija v prostoru*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
40. Mlinar, Zdravko (1994a): "Mi po vsem svetu, ves svet pri nas?". *Teorija in praksa*, 31, 9–10, str. 839–849
41. Mlinar, Zdravko (1995): "Razvojne perspektive: preseganje logike zero sum in njen povratek". V: Mlinar, Zdravko (ur.): *Osamosvajanje in povezovanje v prostoru*. FDV, Ljubljana, str. 356–365.
42. Mlinar, Zdravko (2000): "Globalizacija komuniciranja in teritorialne identitete". *Vregov zbornik*, 7, str. 111–120.
43. Oblak, Tanja (2002): "Internet kot nov dejavnik družbenega raziskovanja". *Družboslovne razprave*, 18, 40, str. 107–119.
44. Oštir, Denis, po elektronski pošti poslal podatke o številu GSM-uporabnikov za Vego 23. 12. 2004.
45. Pajnič, Neža (CMEPIUS), po elektronski pošti poslala podatke o mobilnosti študentov 7. 2. 2005.
46. Phizacklea, Annie (2000): "Migration and globalisation: looking back and looking forward". V: Sallie Westwood and Annie Phizacklea (ur.): *Trans-nationalism and the Politics of Belonging*. Routledge, London and New York, str. 101–119.
47. Phizacklea, Annie (2000a): "Sex work, domestic work: transnational household strategies". V: Sallie Westwood and Annie Phizacklea (ur.): *Trans-nationalism and the Politics of Belonging*. Routledge, London and New York, str. 120–145.
48. Salt, John (2001): *Current trends in international migration in Europe*. Dostopno na: http://www.geog.ucl.ac.uk/mru/docs/current_trends_2001.pdf, 20. 5. 2005.
49. Schengen (Agreement and Convention). Dostopno na: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/g4000s.htm> - *Schengen*, 27. 1. 2004.
50. Schmidtke, Oliver (2001): *Transnational migration: a challenge to European citizenship regimes*. Dostopno na: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2393/is_1_164/ai_80774909, 19. 5. 2005.
51. Seunig, Peter (2004): "Z ljudskim letalom v razkošen hotel". *Delo*, 15. 9. 2004.
52. Spletna stran Euro Info Center Ljubljana: EU informacije. Dostopno na: http://eic.pcmg.si/sl/socrates.asp?id_tip1=40, 19. 5. 2005.
53. Spletna stran Eurostata. Dostopno na: http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL, od 1. 3. 2004 do 20. 5. 2005.
54. Spletna stran Gateway to the European Union: Erasmus student mobility per home country. Dostopno na: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/erasmus/stat_en.html, 22. 2. 2005.
55. Spletna stran Ministrstva za notranje zadeve: Mejniki v Tampereju. Dostopno na: <http://www.mnz.si/si/1934.php>, 19. 5. 2005.
56. Spletna stran Statistics Sweden. Dostopno na: http://www.scb.se/default_2154.asp, od 1. 3. 2004 do 20. 5. 2005.
57. Spletna stran Statističnega urada Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/>, od 1. 3. 2004 do 20. 5. 2005.

58. Spletna stran Swedish Institute for Transport and Communications Analysis (SIKA institute). Dostopno na: http://www.sika-institute.se/english_fr.html, 28. 12. 2004 do 20. 5. 2005.
59. Spletna stran Welcome to Germany: The Schengen Agreement and the Convention Implementing the Schengen Agreement. Dostopno na: <http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/willkommen/einreisebestimmungen/schengen.html>, 19. 5. 2005.
60. Stalker, Peter: Effects of globalization. Dostopno na: <http://pstalker.com/>, 19. 5. 2005.
61. Sweden: A Special Report. Dostopno na: http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=2227_0_5_0, 19. 5. 2005.
62. Sztompka, Pieter (1994): The Sociology of Social Change. Blackwell, Oxford.
63. Šketa, Simon, po elektronski pošti poslal podatke o številu GSM-uporabnikov za Mobitel 24. 12. 2004.
64. Tomažič, Agata (2004): "Švedi so preudarni, varčni, nenastopaški". Delo, 23. 6. 2004.
65. Trček, Franc (1995): "Virtualne skupnosti: onkraj teritorialnih meja". V: Mlinar, Zdravko (ur.): Osamosvajanje in povezovanje v prostoru. FDV, Ljubljana, str. 341–355.
66. Ule, Mirjana (1997): Temelji socialne psihologije. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
67. Ule, Mirjana (1998): "Stilizacija vsakdanjega življenja". Družboslovne razprave, 14, 27/28, str. 26–32.
68. Ule, Mirjana (2000): "Družbeni izvori novih tveganj in negotovosti". V: Mirjana Ule (ur.): Socialna ranljivost mladih. Aristej, Maribor, str. 27–38.
69. Vehovar, Vasja in Pfajfar, Alenka (2003): Primerjava Slovenija-EU: RIS 2002 - gospodinjstva, (RIS Raba Interneta v Sloveniji). FDV, Ljubljana.
70. Verlič Christensen, Barbara (1999): "Vpliv stanovanjske politike na trg delovne sile ter regionalno prostorsko in okoljska dimenzija". IB revija, 33, 4, str. 75–86.
71. Verlič Christensen, Barbara (2000): "Migracijska politika Evropske skupnosti in Slovenija". Teorija in praksa, 37, 6, str. 1117–1131.
72. Verlič Christensen, Barbara (2002): Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij. FDV, Ljubljana.
73. Vertovec, Steven (2002): Transnational Networks and Skilled Labour Migration. Dostopno na: http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-02-02_Vertovec.pdf, 17. 5. 2004.
74. Weidlich, W. in Haag, G. (1988): Interregional Migration. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo.
75. Williamson, Stefan in Öst, Fredrik (2004): The Swedish Telecommunication Market 2003. The national post and telecom agency. Dostopno na: http://www.pts.se/Archive/Documents/EN/sv_telemarknad_03_eng_2.pdf, 19. 5. 2005.
76. Zavratnik Zimic, Simona (2004): Migration trends in selected applicant countries: Volume VI - Slovenia, The perspective of a country on the "Schengen periphery". International Organization for Migration, Vienna.

9 PRILOGE

Priloga A: Selitveni prirast po Eurostatu za Slovenijo in Švedsko (na 1000 prebivalcev) (vključuje popravke)

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).

Priloga B: Delež priseljenih iz tujine glede na vse priseljene po državi državljanstva za Slovenijo in Švedsko

Država državljanstva	Švedska				Slovenija			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
SKUPAJ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Evropa	66,35				97,14	95,59	96,53	95,52
Albanija	0,11	0,08	0,09	0,10	0,06	0,26	0,25	0,28
Avstrija	0,23	0,22	0,26	0,22	0,40	0,62	0,30	0,36
Belgija	0,15	0,24	0,15	0,10	0,03	0,14	0,12	0,18
Bolgarija	0,19	0,20	0,23	0,24	0,19	0,15	0,25	0,40
Bosna in Hercegovina	2,09	1,71	1,83	2,20	32,59	30,24	27,71	22,69
Češka republika	0,13	0,13	0,15	0,13	0,32	0,36	0,20	0,27
Danska	3,39	4,17	5,00	5,69			0,10	0,11
Francija	1,01	1,09	0,85	0,76	0,45	0,31	0,45	0,63
Hrvaška	0,62	0,20	0,25	0,26	14,65	14,12	14,31	13,82
Italija	0,57	0,74	0,51	0,42	0,57	1,15	0,93	0,77
Jugoslavija oz. Srbija in Črna Gora	4,97	3,90	3,31	2,79	10,67	11,28	13,37	16,15
Madžarska	0,25	0,27	0,35	0,25	0,11	0,29	0,30	0,28
Makedonija	0,26	0,25	0,22	0,27	14,16	13,44	13,32	16,80
Nemčija	2,49	2,70	2,62	2,78	0,78	1,00	0,45	0,60
Nizozemska	0,73	0,83	0,75	0,71	0,08	0,28	0,23	0,26
Poljska	1,11	1,33	1,66	1,59	0,10	0,56	0,14	0,18
Romunija	0,48	0,47	0,57	0,52	0,40	0,68	0,54	0,46
Ruska federacija	1,75	1,59	1,58	1,52	0,94	1,68	1,48	1,21
Slovenija	0,02	0,03	0,02	0,03	15,12	13,20	15,68	13,67
Švedska	27,33	27,43	25,72	24,78	0,08	0,12	0,20	0,15
Švica	0,16	0,13	0,14	0,14	0,16	0,28	0,12	0,19
Ukrajina	0,40	0,44	0,50	0,44	3,10	2,96	2,95	2,66
Velika Britanija	2,25	2,34	2,17	1,84	0,32	0,46	0,22	0,42
Druge države	15,68	15,51	15,56	15,31	1,83	2,00	2,93	2,99
Afrika	3,97	4,44	4,78	6,20	0,13	0,15	0,20	0,26
Azija	23,24	23,36	24,86	23,71	1,36	2,23	1,73	2,11
Južna Amerika	2,17	2,25	2,11	2,22	0,24	0,28	0,35	0,50
Severna in Srednja Amerika	2,90	2,66	2,48	2,44	0,78	1,44	0,00	0,99
Avstralija in Oceanija	0,67	0,63	0,58	0,54	0,19	0,26	0,07	0,20
Neznana	0,70	0,67	0,73	1,83	0,16	0,05	0,24	0,42

Vir: Čoha, povzeto po Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL).